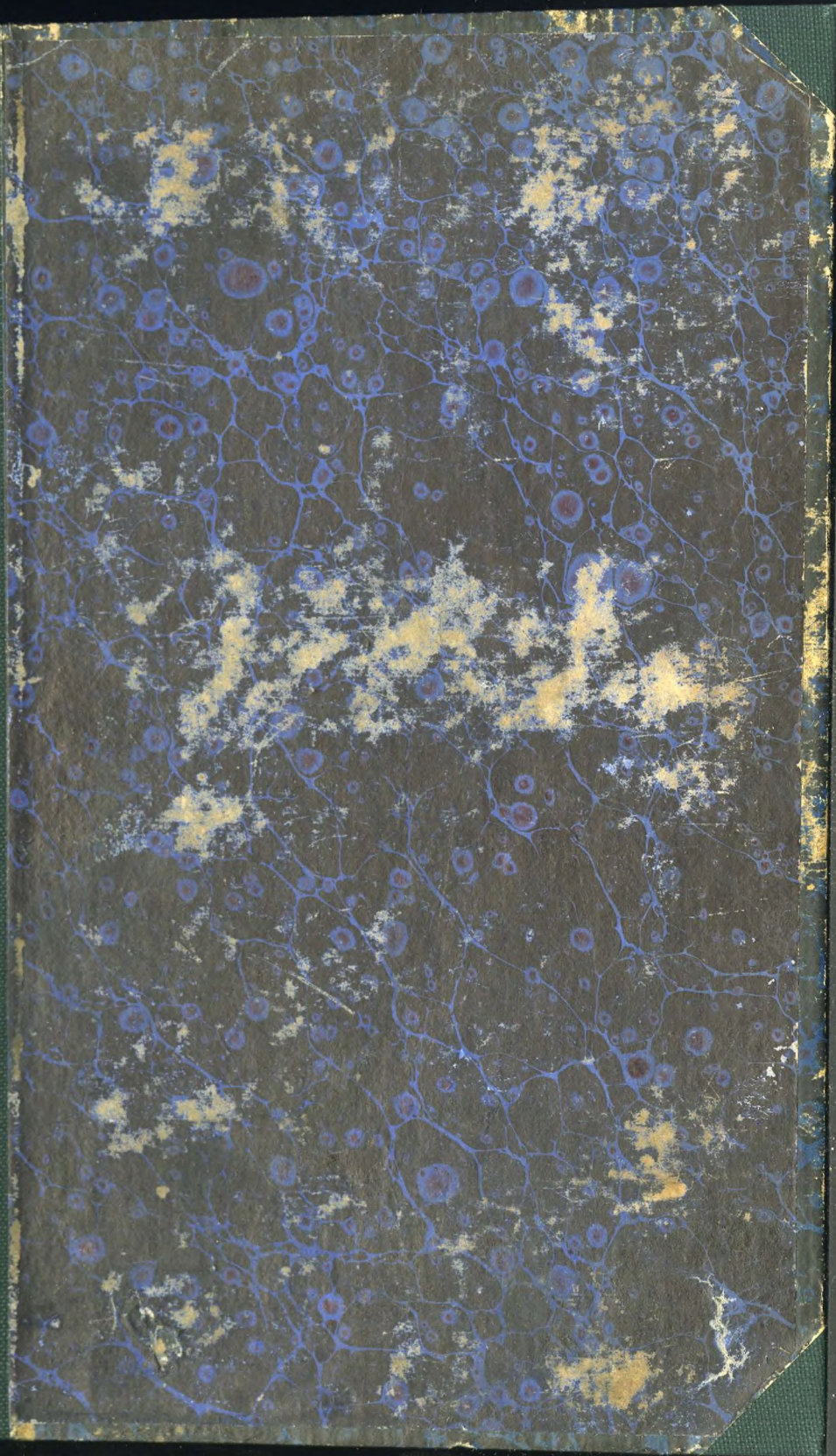

Politikai
röpiratok

49.

TÁJÉKOZÁS

ÁTALAKULÁSI

ÉRDEKEINK KÖRÜL.

IRTA

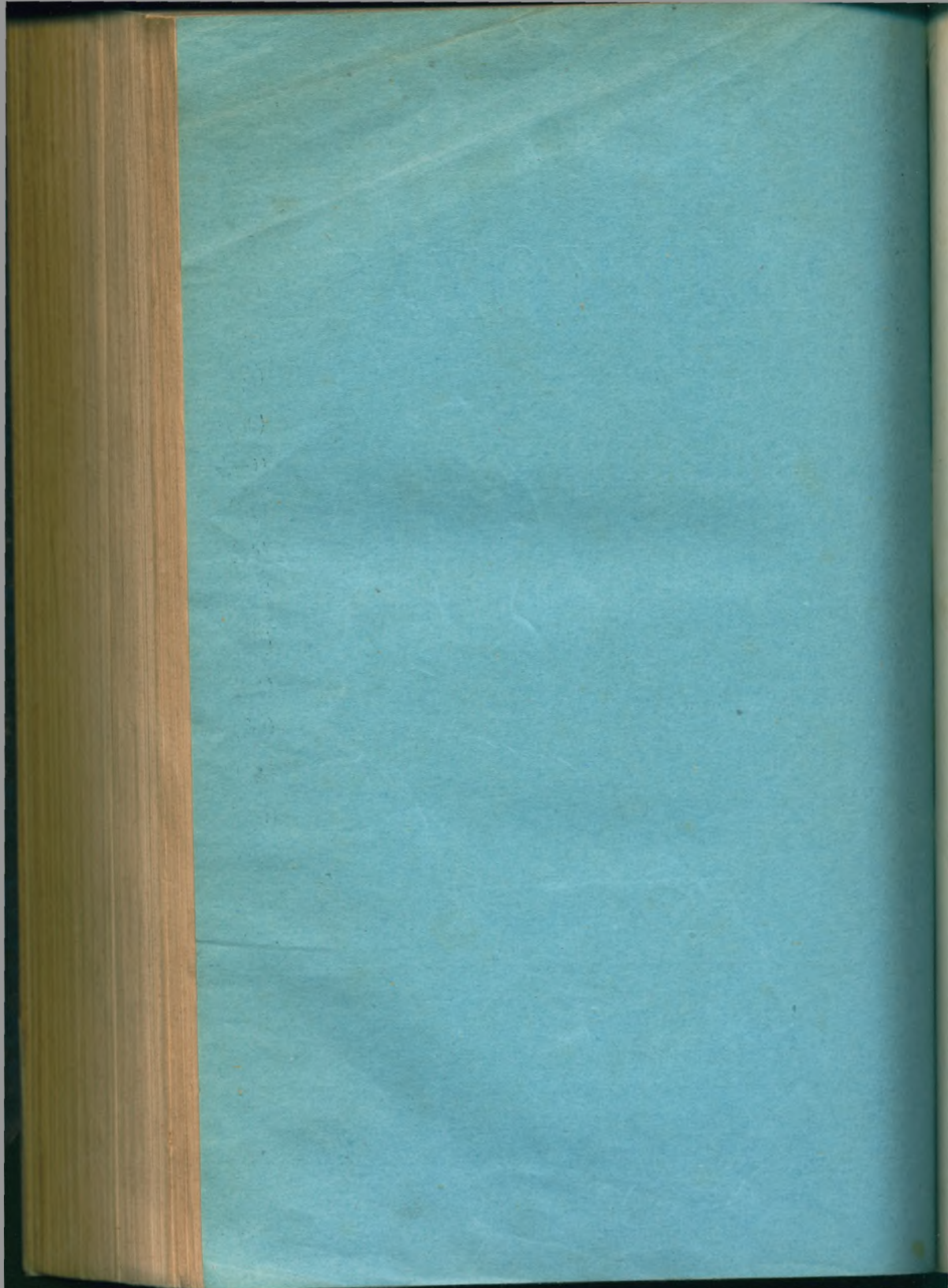
ÖTEVÉNYI.

Ára 30 pkr.

PESTEN.

NYOMATOTT LANDERER ES HECKENASTNÁL.

1848.

49
361

TÁJÉKOZÁS

ÁTALAKULÁSI

ÉRDEKEINK KÖRÜL.

IRTA

ÖTEVÉNYI

PESTEN.

NYOMATOTT LANDERER ÉS HECKENASTNÁL.

1848.

616752 05764858

DE BALLAGI GÉZA.

Nem hazaszeretet ama szokásérzelem, melly magát a hagyománykép
nyert formáktól el nem szakaszthatja.

B a j z a.

V e z é r e l v e k.

Márczius 31kén őrtanyán voltam, épen az Ellenőrt olvasám, mint egy nemzetör poharat emelve dicsérő szavakkal mondott köszönetet a nagylelkü nemességnek, hogy a polgárságot s a népet az alkotmány jótéibeiben részeltetni kész volt, hogy nekik az alkotmány sorompóin belül helyet, mi több, vele egyenlő helyet s jogot engedett.

Még akkor nem tudtam, hogy azon uri ember a boldog emlékezetü osztály nemesség tagja, de lehetlen vólt felindulásomat elnyomni, azért kissé nyersen is, megfeleltem neki azon szellemben, mint én felfogtam az újabb események irányát. —

Én hiszem és vallom, hogy ha a francia események közbe nem rontanak, a magyar aristocrazia még halasztotta volna magasztalt concessióját: erre mutatnak a megyék multjai, erre a vólt kormány és kormánypártiak viselete, erre a követekek kételye és tiltakozása, midön a nemesség személyenkinti szavazatának eltörlése javasoltatott, s erre azon *propria laus*,

IV

miként még egy Szécsenyi István is nagylelkűnek nevezi az aristocratiát ezen engedményeért.

Én azt mondom, ez nem nagylelkűség, de jól czéltott politica.

Látva az aristocratia, hogy le kell lépnie, hogy a nyólc-százados előnyökrül lemondani kényszerül, s a nép tán lökést nyerve a Rajnán túli események által, önerőre ébredend, s követelendi azt, mi a természet és istenség örök törvényei szerint mást nem is illethet, a törvényhozást, a kormányt, a hatalmat: megelőzte az ébredést, s rögtön intézkedett, hogy mire azon hírek a tüzhelyekig jutnak, már ne legyen ok az elégedetlenségre.

Azt mondá tehát az aristocratia: im felveszlek titeket magam mellé az emelvényre, testvérileg öllelek s veletek egyenlő kívánok lenni! — de egyszersmind gondoskodott olly hangokról, mellyek ekkép szóltak: feledjük a gyászos multakat, legyünk nagylelkűek, mint egy nemes nemzethez illik, alacsony boszura alávalóság lenne fajulni!

A nép az öröm mámorában nagylelkű volt.

Ismétlem: a nép volt nagylelkű, nem az aristocratia.

Én nem ismerek mást, mint népet, osztályt nem ismerek, a népnél az önállóság, a hatalom, a kormány.

A nép hoz törvényt, a képviselők csak kezek a nép hatalmában, mellyek által munkálkodik.

A nép megbizik embereibe, s az önmaga feletti hatalmat átadja nekik: azért nincs rettenetesb bűn, mint egy nép bizalmával visszaélni.

A nép ítéletet tartand, mert öt vakító fénnel kijátszani nem lehet, — a nép az örök biró maga, a nép szava az Isten szava.

A nép egyesekből áll, az egyesek az összes által léteznek jogokkal felruházva, s azért kötelesek az összesnek javára áldozni.

Ki anyit sem tesz, menyit tőle telik, bectelen: ki magában erőt érez, már felkölt a kötelesség is, erejét a köznek javára használni.

A nép szívesen fogadja a csekély áldozatot is, csak jó szándékból jöjön. Ki a népnek javáról gondolkodott, vétkezik, ha meggyőződését, okait s eszméinek menetét fel nem tárja a nép előtt.

A nép maga halad, a népnek nincs vezetőre szüksége, de minden szavat meghallgat, s ha jó elfogadja, de azért a tanács adója nem irányadója, nem vezére a népnek.

Kiben azon gondolat ébredt, hogy a nép vezére, már hűtelen a néphez, mert magát felette képzei a nemzettestnek.

A hazának csak hű és hűtelen polgára van. Ha kötelességét teljesíti, s hazája ellenében mindent, mi őt illeti, megtesz, hű polgár a napszámos szintugy mint a minister.

Mindannyian ministerek nem lehetünk, de hű polgárok igen.

Ki mivel tud, azzal szolgáljon hazájának, mert csak illy közremunkálás virágoztatja fel, — ki hol alkalmat lát, helyt állani ne késsék.

Illy szempontból kívánom jelen eszméket tekintetni, mint bizonyítványt arra, hogy ébren vagyok, s kezeséget, hogy a tettek mezején sem leendek utósó: s így végre

„Szóval tettel majd segíünk a hazán.“

Csak meg ne álljunk az Istenért, gyökeres ujulásra van szükség, most azzal hizelkedni magunknak, hogy e rövid időre eleget tettünk, — vétek.

VI

Bár vallaná be minden honfi political hitét, ebből sokféle ágazás nem következne, hisz úgy hiszem, a végcélban, a haza üdvében, mindannyian megegyezünk, csak egyengessük reformjainkat nemzeti sajátosságinkhoz.

A korszellem óriás léptekkel halad, folytonos éberségre van szükség, nehogy elmaradjunk; bevégezni munkánkat soh' sem fogjuk, mert javítani való mindig marad az emberi művön, s mire teendőink nagyrésztével készen állunk, addig új reformokra hív fel a világ haladó szelleme.

Azért: csak meg ne álljunk!

Országgyűlés.

Hogy országgyűlésünk volt szerkezete mellett nem maradhat, az elvitathatatlan igazság. Az alsó tábla új alakulásáról gondoskodott a múlt törvényhozó test, még pedig elég kielégítőleg, ha tekintjük a követek viszonyait, kik sehogys tudták feledni, mikép ők tekintetes KK. és RR. küldöttei. De a felső tábla maradt a régi, csak a ministeriumnak hagyatott meg, hogy annak is új alakba öntéséről javaslatot terjesszen a jövő téli országgyűlés elébe.

Nagyfennem dicsekszünk vele, hogy az aristocratia megdőlt, hogy ezért nem a hétszáz ezer nemes, de a 15 millió nép választandó képviselőket: s az aristocratianak még kiáltóbb visszaélését, a személyesen megjelenhetést, ime meghagytuk. Hisszük, hogy a nemzet képviselői majd keresztül fogják küzdeni a nemzet óhajtasait, s nem gondoltuk meg, hogy épen a felső táblán volt eddig is többségben a retrograd elem, hol, mi több, a ministerium által időközben elmozdítandó főispánok azért szavazatuk folytonos gyakorlatában fognak maradni, tehát csupa tromfból is ellene leendőnek a ministeri javaslatoknak. Káprázat tehát azon vélemény, mintha a pecsovicsismus megszünt volna: nem fog az megszűnni addig, míg minden búvmenedéke, hova biztosan vonul, az aristocratiai institutiók gyökerestül ki nem perzseltetnek. Gyökeres javításra van szükségünk, különben mit sem nyertünk. A marziusi forradalmat jobban fél kellett volna használnunk átalakulásunk kiküzdésére, mert félő, hogy az elesendősült nép ellenében tovább is makacsul fognak ragaszkodni a főbb aristocraták, elévült jogaikhoz, azon hitben, hogy egy nép, melly a forradalomban nem elleneinek, de saját vérét féltette, melly, midőn minden tőle függött, nem parancsolt, hanem kérelmezett, ezen nép, mondom: sokkal gyávább, semhogy a lármánál és dicsekvésnél tovább tudna menni.

A múlt századi francia forradalom nemesak megulázta, de kiirtá az aristocratia-t, melly magát csak gyűlöletessé tudta tenni: nálunk az egykét jobbak érdemeért ez nem fog megtörténni, de hogy az aristocratianak még csak árnya se maradjon, mi hajdani létére emlékeztethessen, azt joggal követeljük, mert míg egyetlen élőny marad

annak kezeiben, addig feltámadásától mindig lehet félni, míg csak egy institutiót az arisztokratia korából ápolunk, vagy csak meg is szenvedünk, addig mindig van szükségünk forradalomra. Nem jó, ha a nép talál oly botránykövet ujon felszabadított helyzetében, melly őt a régi sanyarra emlékezteti, a megelegetést elkeseredés váltja fel, pedig jaj annak, ki ellen a nép felzudul.

Ne hízlekedjék magának a felsőbb aristocratia, hogy legfényesebb jogát még épen birja, mi több, még legyőzve vannak az által, hogy a főispán még hivatala megszűnte után is csupa viselt hivatala iránti kegyelethől ott hagyatik, volt joga csonkítatlan gyakorlatában: ezzel tán a ministerium hódítást hitt részére eszközölhetni, -- nem olyak közt lehet ez, kik a pecsovicus elveket vallották.

Az aristocratiának magának fekszik leginkább érdekében volt előnyeiről végkép lemondani, miután lehetlen hinnie, hogy a népen felül nyilják neki üdvösség: most csak a népben is a nép által nyerhetünk jólétet, azon felül nem szabad érdeknek lebegni.

Kétségtelen minden esetre, hogy a felső táblát meg kell semmisíteni, ugy mint volt, azaz azok közül, kiknek ott ülésök és szavok volt, oly cím alatt, mint volt, kinek se legyen többé.

De hát miféle felső tábla legyen, annak csak kell lenni! kér-ditek.

Igen, felső táblának kell lenni, mert a két izben tisztított javaslatban kevesebb salak fog maradni, s mert ha az alsó táblát egy megragadó előadás kissé tévutra tántoritná, mi izgatott kedélyeknél nem csoda, a higadt és érdéktelen másik tábla majd józan egyensúlyba hozná a részrehajlóbbakat.

Előttünk sok alkotmány van, különféle szerkezettel s a nemzetek sajátságai szerint különféle credménynyel.

A francia nemzet újabb időkben anyira magához ragadta az irányadói szerepet, hogy az alkotmánykérő népek mind azének hasonmását kívánták, s az octroyáló fejedelmek szívesen reá állottak, mert azon szerkezetben csak akarni kell a királynak, s minden az ő kedve szerint fog menni. Ezen modorban készültek nem régiben az olasz statusok alkotmányai.

A volt francia alkotmánynak országgyűlési fővonalai, hogy a felső tábla a király által nevezendő tagokból, az alsó, kerületenkint szabadon választandó tagokból áll. Isten mentsen illy viszonyu tábláktól, hol a felső nem heveskedéseit mérsékli az alsónak, hanem devalválni igyekszik a nemzetnek a képviselők szavában nyilvánuló akaratát, nem kinövéseit nyesi az alsó táblai javaslatnak, hanem ellene áll a nemzet érdekének a ministerium érdekeért. Mert gyanítható-e, hogy a ministerium nem párthiveit ajánlja a király előtt felső táblai tagokul? gyanítható-e, hogy a ministerium nem kívánna magának többséget szerezni, s ez által a túlhatalmat elsajátítva, önbelátása szerint uralgani? a ministerek is csak emberek, kikben a jó szándék és osztatlan hazaszeretet bár megvesztegethetlen, de ugy

hiszik, az ő rendszerök vezet leginkább a kívánt célra, s meg a vád alá helyezettést nem igen barátságos mosolylyal veszik, tehát kikerülni törekszenek.

A francia alkotmány kamararendszerét módosította maga körében a spanyol, hol a király nem önkénye szerint, s nem is a miniszterek ajánlataiból, s — mi a volt francia felső kamarának legsötétebb oldala volt s valódi camera obscurává tette, mellyben magok a tagok is csak tévedeztek, tapogattak, de tisztán nem látva, egy felsőbb intéző hatalom eszközeivé váltak — tehát nem is örökre, azaz életfogytig neveztetnek a spanyol felső tábla tagjai, de csak egy országgyűlésre, s a követtábla által ajánltak közül. Ez tehát már megkötötte a király kezét, de azért minden fondorkodást el nem távoztatott, mert minden felső táblai állomásra három tagot kellvén ajánlani, alig volt elkerülhető, hogy az ajánlottak rovatóban elszédítettek ne találkoztak volna, miután az ottani rang v. értelmi-aristocratia kész ikertestvére a volt mienknek, mert mindkettő büszke, mindkettő fenhéjazó, mindkettő — pénztelen.

Az angol aristocrafiát megdőlhetlennek állítják sokan, mert — adózik. Miutha bizony a teherviselés már kedves vendéggé tenné az illy osztályokat. Annyi igaz, az önadóztatás egyik főoka volt az angol aristocratia hoszas uralgásának. Másik főoka a népnek majdnem bigott vallásosságában, melly még a régi institutiók iránti szeretetet is vallásos kegyeletnek hitte, holott vak elfogultságnál egyéb nem volt. Harmadik oka az aristocratia egyforma számában van, mert ott a felsőház 427 tagból áll egyik gyűlésen mint a másikon, mert a lordság a jószággal csak az első szülöttnek jár, a többi gyermek a címet sem örökli, annál kevésbbé az aristocrafiái jogot. Negyedik főokának hiszem, mert az angol aristocratia elég előre lúto volt jogokat biztosítani a népnek, nemcsak nemzeti képviselőt által az alsó házban, de a kérelmezési jog által a népgyűlésekből. Nem volt tehát majdnem oka a népnek az aristocrafiába belöketni, de ha ismételve olly törvényjavaslatokat visz keresztül szerzett követtöbbsége által, mint a nemrég eltörölt gábonatörvények voltak, nem jóslok nekik hosszú életet.

Szokás a mi aristokratiánkat, melly meg nem boldogult még, az angolhoz hasonlítani. Van is a dologban valami, csak hogy a miénk még nyomasztóbb az angolnál, mert nálunk nem a jószág — így vajmi igen megoldvadna eddigi aristocrafiánk száma — de a név, a cím ad személyes törvényhozói kiváltságot, már ennél, hogy kimondjam, gyalázatosabb rendszert gondolni is alig lehet. Nem is ajánlannám, ha tölem kérdenék, az angol felsőház rendszerét sem: önérdékű tagokat terem az csak, s pénzaristocrafiákat.

Van nekem egy régi szeretett eszményképem, mellyet pedig a valóból kölcsönöztem, ezen én szerelmesem a — norvégiai alkotmány. Ennek kamarai rendszere azután olyan, mi a nemzet óhajításait ki nem játszhatja, mi a nemzetnek akarátját egyedül valósíthatja. A

norvégiai követtestület (storting) önkkebléből egy negyedet kiszakaszt, s ez a felső tábla, mely tehát a kétkamrai rendszer eszméjének, miszerint a felső tábla higgadt józansággal mérsékelje, ha tán az alsó tulságba esett, — de nem a volt francia kamarai rendszer, mely a nemzet kívánatait lealkudni tört. A norvégi felsőkamara választása eszméjénél fogva már a követtestület értelmiségének fénye, s e mellett a nemzet képviselői levén, rólok fel nem tehető, hogy a nemzet óhajtásait ne értenék, vagy teljesíteni, ha hatalmukban van, ne törekednének. Egy illy kétkamrai testület vihatta ki azon jogot, miszerint háromszor felterjesztett törvény javaslatát a harmadik országgyűlésen a király se vethesse vissza.

Illyennek szeretem én jövőendőben a magyar felső táblát is képzelni, mely csupán követekből álljon, s meg az új ministeri törvények értelmében a ministereknek legyen ott hivatalból szavok, de másféle hivatalos egyéneket, vagy rendek képviselőit, millyek eddig az egyháziak voltak, távol kell tartani. Az is ugyan különös ötlet volt nemrégiben, hogy a főispánok szinte birjanak ülésel és szóval a felső táblán. A felső tábla birája a vádlott ministeriumnak, s a ministerium által nevezett főispánok üljenek a felső táblán. Már lehet-e ennél megtermettebb gondolat! hallom szinte, hogy protestáns feleink azzal kecsesgetik sokfelé magokat, hogy az ő püspökeik is széket fognak nyerni a felső táblán: ha a többi püspökök ott maradnának, ennek be kellene következni, de jobb ha fel sem jönnek, mert lejárt már azon vélemény kora, midőn az egyház külön statusnak tekintetett. Ezen balvéleménynek milliók estek áldozatul hajdan, most ugyan nem gondolunk vele bármit higgyen is a clerus változhatlan dogmáiról, a polgári statusnak van joga minden körébe vágó cselekvényekről intézkedni, s bárkit is ez kötelez, csak ha ezen polgári szabályoknak megfelelt: szabadságában marad bármit higgyen is. Hihetni bármit: lehetni a törvénynek rosszaságát is, — de csak kísértse meg valaki tetteleg ellenkezni a törvénnyel, majd körmére koppantanak.

Mellesleg érintettem, hogy a ministereknek hivatalból legyen szavok a felső táblánál, — ez a ministeriumról szólló 184^{1/8} ki 3ik t. cikkben is ben van, de az is benn van, hogy az alsó táblánál szavuk igen, de szavazatuk hivatalból nincs, csak úgy, ha egyszermind követekül is választatnak. Végig néztem az országgyűlési vitatkozásokat, de ezen pontnál nem találtam, hogy valaki felemlítette volna, miként a ministereknek egyenként és összesen sokkal több dolgaik vannak, minthogy még egy másik tisztet, másik hivatalt is elvállaljanak. Kivált most, átalakulásunk forduló pontján ollyannyi életbevágó javítást kell indítványba tenniök, meghányniök, s keresztül vinniök, vagy egyszerre életbe léptetniök, hogy követté választásuk csak akadály lenne hivataluk pontos teljesítésében. Két urnak szolgálni bajos. Azt már az alsó táblán is emlegették, hogy ők magok szavaznának a felett, valljon a ministeriumot általán, vagy annak csak egy tagját tegye e vád alá a tábla vagy nem; tehát ön-

maguk felett bíraskodnának. De azért meghagyatott, hogy a minis-
ter követté választathassék. Ezentúl tehát ők nemcsak kezelők lesz-
nek, de a kezelés feletti ellenőrök is, minthogy a tábla ellenőre a mi-
nisteriumnak. Azon hivatkozás, mintha ezen permissiv törvényből a
ministereknek követekül választatása tettelegesen még nem következ-
nék, helytelen, mert vigyázzunk csak, bizonyosan minden megye el-
ső fog lenni akarni, ki a bizodalmat bíró kormány tagjait követül
kérendi. Ha el nem fogadják, lesz indignatio, ha elfogadják, veszt
a ministeri hivatal, mellyet segédekre kellend bizni, holott épen most
volna szükség a ministerek osztatlan figyelmére ügyköreik ujáterem-
tése körül.

Visszatérve még, óhajtanám, hogy nemcsak azon abnormis jog
megsemmisítessék, hogy minden született gróf, vagy báró személyes
törvényhozói joggal bír, képessége szóba sem jöven, de magát a ci-
met is az egyenlőség ezen korában, törvény által megszüntetni sze-
retném; mert hiszi-e valaki, hogy ezen figyelmenre sem méltónak ál-
lított csekélység újra behozza a gyülölt aristocratiát közzénk, s a va-
lódí testvéri összeolvadást ezen hiabavalóság gátolni képes leend?
Az ember gyarló; — ez azt jelenti, hogy a mágnások mágnásságuk
kimutatására valami nagyobb szerü különbségekben nyilatkozó modort
okvetlen fognak használni, — meg azt is jelenti, hogy némelly nem-
mágnások ezt majmolni fogják, hogy ők is azoknak látszassanak.

Mi pedig a felső táblának viszonyát érdeklí az alsóhoz: szabad-
jon egy véleményt még kimondanom. Széchenyi egyhelyütt azt mond-
ja, jobban fél az okatlan baráttól, mint az okos ellenségtől: ez bebi-
zonyodott ez idén a felsőtáblán, mellynek egyik tagja azt kívánta
végzésbe tétetni, hogy mit a felső tábla egyszer visszavetett, az al-
só azon országgyűlésen többé fel se vehesse. Okos ember ezen érint-
kezést szóba sem hozta volna, nehogy az alsó táblát felébbressze: így
azonban én is azt vélem: mit az alsó tábla másodszor felküld, a felső
azt feltétlenül vissza ne vehesse: ha a felső tábla módosításait az al-
só tábla el nem fogadja, az a második szakra azaz jövő télen tartan-
dó ülésekre halasztassék, s ekkor azután a kölesönös egyezkedésen
rajt legyenek.

A norvégi alkotmány azon sajátját, melly pedig leginkább
magszaltatik, miszerint t. i. a király egyazon törvényjavaslatnak har-
madik országgyűléseni felterjesztésére azt megerősíteni köteles;
ezt mondom, hozzánk átültetni nem kívánám, mert úgy hiszem,
nincs reá szükségünk. Én ugyanis nemzetemet a közelebb mult for-
radalom és országgyűlés óta nagykorunak, politicalag érettnék te-
kiutem, mellynek eziránti kormánya csak a többség kifolyása lehet,
mert nihelyt kevesebbségben marad, le kell lépnie, — a bukott kor-
mányrendszer mellett ezen kényszerítő törvényerősítésre szükségünk
lett volna, most azon elvet vallván a kormány, mint a nemzetnek
többsége, — igen természetes, hogy a ministerium saját és a nem-
zettel többségének óhajításait ő felségével megerősíteni törekedendik.

De másrészt atyáskodó fejedelmünk iránt bizalmatlanságot mutatnánk ezen kívánattal, mit pedig mutatni legkevesb okunk sincs.

Ezek röviden, miket én üdvösnek, sőt a szükség által sürgölteknék hiszek: ám lássuk, milly eszmelánczolat vezetett ez eredményre.

Mi átalakulásunk által főleg arra igyekeztünk, hogy nemzeti önállóságra jussunk az összes birodalom többi tartományai és külföld ellenében, — jólétre, nemzeti jólétre, belső ügyeink tekintetében.

Nincs szándékom bizonyítgatni, mi már ugyis elismert igazság, sőt bebizonyodott való, hogy a bukott birodalmi politíca minden törekvését oda irányozta, mikép hazánk más országok előtt még létének hírét is elvessze, hozzá kívánta szoktatni a többi nemzeteket, hogy az osztrák birodalom csak egy kormánynyal bír, s egy néven fordulhat elő, s magyar hazánk szintugy nem bír nemzeti önállással, mint nem tyrol, vagy egyéb tartomány, mikép a hétéves vagy francia hadjáratokban vitt szerepünk nem nagylelkűség önkénytes tette, csak kötelesség, mind a tyroliaké Hofer vezérlete alatt.

Mit külfölddel elhíttetni törekedett, nem késett hon valósitani akarni; — innét lön, hogy a hazánk fiai közt talált szolgálalkü szövetségeseinek kezével amugy jó szerével ránk akarta tukmálni.

Én bátran állítom, hogy a nemesség jobbjai, bár nem véres karduk is, nem maradtak el érdemben őseiktől, mert mig ezek küllentel győztek le, erő által, ők kivált legközelebbi országgyűléseni diadaluk alkalmával hatalmas belellent fegyvereztek le, — engedmények, vagy ha ugy tetszik, nagylelkűség által.

Azt mondám az előzményben, hogy a nemesség e tette nem nagylelkűség, csak kényszer, 's most mégis nagylelkűségnek mondám, — tehát ellentétbe jövék; korántsem, csak figyelmet további eszmelánczolatomhoz. A nemesség jobb része rég igyekezett már illy engedmények kivivásán, de a balirányu kormány s magyarhoni eszközei olly gátokat feszítének ellenünkbe, olly hatályosan támadák meg nemzeti létük egy más oldalát, hogy kényszerültek annak vivásával felhagyni s ennek védelmére szaladni. Tudjuk, miként e legtöbbször megtámadott oldal, a magyar nyelv s általa közvetve eszközlendő alkotmány kitörlése volt. Mennyi nemes buzgalom, mennyi erő kellett, hogy csak a régi minőségben is fenn lehetett tartani nemzetiségünket, nemhogy még óvott alkotmányunkat önmagunk kívántuk volna összetörni s új alakba önteni. És a kormányrendszer ez ideig nem változott, mégis milly hatalmas hívei voltak köztünk: azon emberek mifelénk azt mondák, hogy viz ellenében uszni hasztalan erőpazérlás, ők hazájoknak az által kívánnak hü fiai lenni, mert a kormány véde alatt tesznek, mennyit tehetnek, különben a megtörhetlen rendszer ellenében mitsém tehetnének. És a

rendszer megtörött, s a leomlott bástya megett látjuk, miként a mifelénk szép ígéretek hintóknak kezei tallérok és keresztek után nyuladoztak. Kik közülök elérték, most madzagra fűzik s falra akasztják, kik nem érték, az új kormány felé fordítják tenyeröket.

Hála Istennek, hogy a végpillanatban a jobbaknak mégis győzni sikerült, sikerült pedig azért, mivel a most említettem egyéneket reszketeg félelem búvatá vissza adujokba, mint a külföldi trónrengető diadalok hírét hallák. S e szerint állítom most is, hogy a külföldről jövő impulsus segíté kivinni azt, hogy a nép ezredes békóiból felszabaditassék, hogy az idegen ellent legyőzött ősök unokái a belső ellent lefegyverezhessék: — s mégis, nézzetek szét, nem az eddig ellenszegülő fél kürtöli-e legharsogóbb torokkal a nemesség nagylelkűségét?

Most, midőn egész Európa belforrongásokkal küzd, inkább szükségünk van nemzeti egységre, mint valaha. Csak nemzeti egység vihatja ki számunkra azon bukott bitorok által elsajátított póleztot a többi nemzetek sorában, csak ez adhat nemzeti önállóságot külföld ellenében.

Eggyé forradásra van tehát a nemzetnek szüksége, de mikép lehetséges ez illy széthuzó érdekű népek közt, millyenek hazánkéi. En azt mondom, jogokat kell nekik biztosítani, és halálba jönek hazánk ügyeért.

Mig a nemesség jobb része nemzeti létünk mellett küzdött, addig a nép sorsán nem történt javítás, az alatt a nép csak gyűlölni tanulta még azokat is, kik érdekében fáradtak, — mert nem tudta, hogy javát kívánják. A népet nem úgy kell most tekintenünk, mint örvendő gyermeket, hogy végre a szoros nevelői hatalom alól kiszabadult, mert a nép öntudatával bir annak, mi vele történt, és történik, — a nép tudja, hogy zsarnokság volt, mi alatt szenvedett eddig, s hogy azt, mit nyert, követelnie is szabad lett volna; a nép megnézi durvult tenyerét, s büszkén egyenesíti fel görbedt alkatát a magas ég felé, s fejét hajtja, gondolván: mért nem tetted magad, holott képes leendél reá!

S e népet csak az békíté meg, hogy a régi sanyarból még csak emlék sem marad, melly keserűen felrázhatná boldog mámorából. E nép most majd szeretni tanulja a hazát, mint nem eddig, mert tudata éled lelkében, miszerint ő is olly tényezője a haza jólétének s így önjólétének, mint bárki más; tudni fogja, hogy ő rajta áll törvényvel biztosítani önjogát, ő hoz törvényt önmagának, miáltal az önalkotta törvényt szeretni, tisztelni tanulja, nem pedig félni tőle; — tudja, miszerint, ha a törvény róla szól, javát akarja, jólétéről rendelkezik, nem pedig csak büntetést szab reá, mint ezelőtt.

E nép új jogkörének ajándékai közt szívesen békül ki sanyaru multjával, s természetadta jó szíve könnyen nyujtat vele kezét volt elnyomói ellenében.

Közhit, hogy a nemesség hozá a törvényt, hogy ő maga szegje meg legelőbb; — eddig a törvénynek nálunk tekintélye nem volt, — nem is csoda, nehányak önkénye szólt belőle, azon nehányaké, kik még egy lépést sem tettek a közvéleménynek megnyerésére, pedig a törvénynek legszilárdabb alapja a törvényhozóba vetett bizodalom. Bizodalomunk csak abba lehet, kinek mi mondtuk, hogy ezt vagy azt tedd, kinek érdeke, a mi érdekünktől nem különbözik, ki közüünk való: ez eddig nem volt, s nem volt bizodalom a törvényhozóba, ellenben volt hit, miként a törvények csak a nép ellen vannak, mert a népet egy sem védelmezi.

Ezután a nép maga hozza a törvényt megbizottai által, ezután hinni fogja, hogy a törvények javát akarják, tehát tisztelni fogja, engedelmeskedik nekik.

Eddig a népnek csak köteleessége volt, joga nem, holott e kettő a világegyetem eszméjében már egygyé forradva van: adni nehéz, ha cserében mitsen kapunk érte, azért a törvény csak terhes volt a népnek s még szülemlése előtt megátkozta azt, mert a törvényhozói test csak uj adójába került, holott tudta, hogy csak ellene rendelkezik. Ezután jogokat is nyer a nép, s most örömmel cseréli be köteleességeit jogaiért; a csere egyenlő lesz mindkét félről, tehát nem csalódhatnak s meg sem csalattathatik. De éppen az a legnagyobb feladat, hogy az önkebléből hozott törvények iránti bizalmat meg ne mérgezze azon gyanu, mintha csak kijátszás volna irányában az egész, hogy nyert jogai nem arany kincsek, csak csillogó rézveretek, hogy izzadtsága vércseppeit nem egyenértékü gyémánttal váltják be, csak becstelen kavicsosal.

Ha e rémgyanu harapóznék el a népben, jaj volna azoknak, kik ennek okai, e tűz meg fogná emészteni azt, mi ellen kigyult, a jogbitorlókat, a kijátszókat, s nem fékezné magát az ellen, hogy önmagát is megemészti.

Most a nép ugyis gyanakodó, valljon nem áltatni kívánják-e csak, hogy szép szín alatt uj igába sanyarják s a csillámképpel nem jégre kívánják-e vezetni őt? Bizony mondom, mindent el kell távolítanunk, nehogy a balhit feléledjen a népnél s legjobb szándokunk a legszomorubb eredményekre vezessen.

Ezután a nép gyarapodni fog miveltségben, első gondját fordítandja reá, hogy hazájának uj alkotmányát, önkörét áttanulja: igyekezzünk, hogy csak örvendetést találjon, ne pedig izgatót. Kisebb ellenei leszünk az aristocratiának, ha engedményeit nem lassanként, de egyszerre kérjük ki tőle; mint ha azon nép kebelében, mellynek egygyé forradásra annyira szüksége van, s mellyben intézményeink kezdete a testvéri szeretet érzeményét ülteté, ha ezen nép kebelében a gyanu ördögét költjük fel egy olly intézmény meghagyása által, mellynek rég dőlnie kellett volna.

A nép ekként fogna okoskodni: ezek nekünk csillogó jogokat, kedvezményeket adtak, hogy irántok nagylelkűek legyünk, hogy

őseink és rajtunk elkövetett ezredéves sanyargatásaikat meg ne bosszuszuljuk, — azt mondták, ím ezután válasszatok ti törvényhozókat, alkossatok ti törvényt, hogy meg legyetek győződve üdvösségéről, válasszatok ti kormányzókat : — de most látjuk, hogy az ajándok nem tiszta, mert üres belsejébe férget zártak; most látjuk, hogy az egész csak ügyes ámitás volt, mivel ők gondoskodtak arról, miként a képviselőink szavában nyilatkozó nemzetakaratot meghiusithassák, hogy óhajításainkat kitanulva majdan egyszerre a szeg fejére üthessenek : ezt nem szabad engednünk, mi 15 millió engednök magunkat kijátszatni fél millió által? Fel, fel a bitorlók ellen, le velök!

És én ennek igen természetes menetét találom. Hárítsuk el gyanujokat, az avas intézvényt és semmisítsük meg.

Nem szabad, hogy a nemzettestben még kiváltságoknak legyen jövődjöje, mindannyian csak egy nemzet vagyunk, a nemzet jóléte egyesek jóléte.

— — — Ezen eszmelánczolat költé bennem azon kérdést, ha kell javitnunk és tudjuk is mit kell javitnunk, — hogyan javítsuk azt? Mint vélem, én e tárgy teendőit, fennebb elősoroltam.

Jövő országgyűlésünk Erdély hozzájárultával 446 tagot nyer, ebből egy negyed, azaz 112 tehetné a felső táblát, — tehát csupán képviselők, kiknek ez feladatuk s egyedüli teendőjük, kik a haza külön elemeiből állván, ismerni fogják minden érdekeinket s tudni a módot a netán összeütőközök kiegyenlítésére.

Maradjon a hivatalnok tiszte mellett, ha azt pontosan teljesíti, többet használ a hazának, mint ha ügykörébe nem tartozó dolgokba elegendik, s tán épen a jó ügy ellenébe veti értetlen szavát.

Unio.

Hogy a nemzet felvirágozhassék, egygyé forradásra van szüksége.

Nemzet, melly eddig külön elemekből állott, csak úgy forradhat egygyé, ha közös érdek vonzza össze tagjait, ha a választó házagok kiegyenlítettnek, s a polgárok testvérileg karolhatják egymást.

A közszabadság azon érdek, melly minket összehoz, s a jog-egyenlőség, melly egygyé forraszt, hogy legyen az egész nemzettestben egy szív és egy lélek.

Szabadságot kivíni vagy megvédni csak egy akaratú nemzet képes, hol az osztályok egymást gyűlölik s egymás vesztére törnek, ott nem védik egymást, s a szétदारaboltság miatt veszni kell az egésznek, — jaj, ha egy osztály az illy esettől nem fél, mert azt

tartja, a vóltnál rosszabb helyzetbe nem jöhet. Ha az illy önmagát megszaggatott nemzet elvész, sorsát megérdemelte, — s azért kell hogy a nemzet legelőbb is összeforradásán igyekezzen. Összeforrad pedig csak az által, ha az egyenlőséget mindenkép létesíti önkörében.

Egyenlő polgárok egyenlőkép sujtathatnak, egynek vesztesége éri a többit is, s az egésznek veszteségét érzi mindegyik. Tehát mindegyiknek érdekében van, hogy sem a szabadság, sem a jogok csorbát ne szenvedjenek, mert az egyesnél sértett jog által veszélyezve van az egésznek joga.

Sértethetik pedig a jog, vagy külföldiek által, vagy magának a nemzetnek egyénei által.

A külföldi ellent mindannyi megtorlani igyekszik, mert az, az egészet fenyegeti, nemcsak egyes osztályt. Idegen ellent elüzni mindenkinck érdeke, s készebb halni, semhogy meggyalázott jogát nemzetének veszni hagyná. Az egyenlően szabad polgárok mindent vesztenének, mert rabszolgákká aljasittatnának: de a megizlelt szabadság lelkesítőbb, semhogy védelmére még életével is kiállani kész nem volna annak birtokosa.

Ha a jogtapodás a nemzet egyeseitől származik, ugy őket ártalmatlanokká fogja tenni a nemzettest, s a testvéries polgárok nem fogják megengedni, hogy övékével egyenlő jogok más egyénekben sértessenek, mert ugy önjogaik sértetésére adnának ingert.

Szabad nemzetnek épen ezért bitor kormányja nem lehet.

Szabad polgárok csak önválasztottaiknak engednek.

De, hogy a polgárok szabadok legyenek, egyenlőknek kell lenniök, egyenlőség nélkül titkos irigység ördöge mérgezi el a nemzet erejét.

Ha pedig az egyenlőségben egygyéforradni s a szabadságra méltók lenni akarunk, ugy minden előnyökről le kell mondanunk, mikkel más polgártársaink nem birnak, vagy minden előnyöket, mikkel birunk, megosztani velük.

Magyarországnak a királyhágón inneni részében, már a nemeség mindent megosztott testvér polgártársaival, vércivel, — nem kíván többé rendelkezni a többiek felett, de elismerte az örök igazságot, hogy a népet kormányozni csak magának a népnek van joga. Eddigi előnyeinek rejtegetett barkát feltárta, most polgártársai előtt, s összeolvadt egy testbe velük, hogy csak ugy részesüljön eddig kizáró jogában a felsőbbségnek, mint bárki egyéb honpolgár.

Halljuk, hogy a Királyhágón tul lakó véreink, most már ujra szeretnek bennünket, s illy viszonyok közt ők sem kívánnak más törvény alatt lenni, mint mi, velünk összeforradni kívánnak az egyenlőség nevében.

Ha eddig kívánta volna Erdély népe az uniót, ennek ellensége ekkép szólott volna hozzája: Tán nem gondoltátok meg, mit akartok!? Nálatok a bevett vallásoknak egyenlő jogaik vannak, ha egyesültök, a cath. hierarchia tulnyomóságát kényszerültök türni; nála-

tok csak a nemzet szeretteit nevezhetni főhivatalnokoknak, ott főispánokat korlátlanul teszi a kormány, mi több, szabad elnyomója a nyilvánuló kívánatoknak gyűlölt adminisztrátorai által; nálatok az országgyűlésen követeteiké a többség, szó szerint határozatok, ott az alsó táblán a városok csak véleményezhetnek, a felsőn, mely csak lealkudója az alsó kérelmeinek, a három vagy négyszáz nemes, hatszázezer másik nemes képviselői ellenében zsarnokoskodik, s önérdkeit legyezi, sőt itt a szavak nem is számláltnak, csak mérlegelgetnek, azaz, a hivatalbelieké többet ér, bár köztudomásu, hogy a hivatalbeliek meggyőződésüket kénytelenek eladni, jobb érzetüket elfojtani, különben abszolút kormánytól ki sem neveztetnének.

Most pedig mi szólnak nekik illy formán: Meggondoltátok mit akartok? Nálatok minden vallás megkívánja a magáét: nálunk nincs valláskülönbség, itt az egyéneknek képesség és nem vallás nyit utat előre; nálatok a kormány azok közül nevez főhivatalnokot, kiket ti jeleltek, de a kormány állandó: nálunk a kormány saját belátása szerint nevez, de ha e nemzet közvéleményét szemé elől elveszti, állását kockáztatja, — a kormány a képviselők többségének, tehát a nemzeti többségnek megelégtetésétől függ; nálatok egy tábla van, hol a nemzet képviselőinek, tehát magának a nemzetnek kívánatai az egész gyűlés előtt nyilvánulnak, — nálunk ez nincs, mert nálunk a felső tábla külön van válvá az alsótól: de nálatok a nemesség, tehát egy kiváltságos osztály képviseltetik, kiknek szabadelvűségét a netáni maradó szellemű kormány seregnyi regál emberekkel ellensúlyozza, — nálunk már az összes néptest lesz képviselve, tehát nemcsak egy osztály kívánatai nyilvánulnak, de az egész népé, s hisszük is, hogy a felső tábla nem érdekvezérelte aristokratákból fog jövőre állani, de fog a népképviselők egy részéből. Azon kívül nálunk többé kisémet követel előnyöket ősei érdemeiért, hanem a természet rendszerére tértünk, mely szerint mindannyi honpolgár egyenlő jogu, mint a kötelesség is, mit a hon tőlük igénybe vesz, egyenlő.

Tehát: ha egyesülni akartok, mondjátok le kiváltságaitokról!

Testvéreink, túl a Királyhágón! nem akarjuk rólatok elhinni, miként ti azon néppel, mellyel együtt szenvedtetek, együtt élveztetek, azon néppel, melly veletek egy törzsű, egy eredetű, azon néppel, melly bár ellenszenvre elég oka lett volna, hozzátok mégis olly szorosán csatlakozott, azon néppel ti egyesülni, azon népet magatokhoz emelni, azon népnek tietekével egyenlő jogait elismerni vonakodnátok!

Avagy miért tartnátok magatokat náloknál előnyösebb joguaknak? tán mivel elődeitek több csepp vért ontottak a hazáért, vagy mert messzebről vezetitek le őseiteket, s tán épen e hon első foglalóitól származtatok? s miért vetnétek meg a népet, mert kevesb ősök kevesbszer harczoltak a hon javáért, — vagy tán ki a harczolóknak tápot ad, ki a hont felvirágoztathatja, hogy legyen mit a harczosnak védeni, a harczosnál kevesb érdemű? Megvetitek, mert

olly őseredetűek, s nem küzdtek a honszerzésért, — avagy ki a honurainak felsőbbségét elismerve, békés viseletével járul a közszend fentartására, s nem lázzad, pusztít, de inkább miveli a földet, kevesb érdemű? Bizony mondom, ki a belbékét meg nem háborítja. hüebb fia a hazának, mint ki a háboritót rendre igazítja.

Bizony mondom, ha ti a népet felemelitek s két millió békés polgárt nyertek meg a hazának, több érdemeket leend, mint őseiteknek, kik félmillió rablót kiűztek abból.

Bizony mondom, ha ti népi véreitekkel, mint mi összeforradtok, s velünk egyesültök, helyre hozandjátok elődeitek bűneit, mellyek által szétszakítottánk, mert ti túl laktok a Királyhágón, mi pedig innét.

Nemzetiségteket féltitek tán? Ezt nekünk is eleget dörmögték füleinkbe, de mi ugy hisszük, ha adott jogok által hazánkat s alkotmányunkat a polgárok előtt becsessé, kedvessé tudjuk tenni, ollyanná, millyet e világon nem találnak többet, bizony nem lesz okunk félni, hogy elpártoljanak tőlünk, sőt szítanak a közös hazáért érdekeért hozzánk, mint törzs-néphez, kitől a haza nevét vevé, s kinek nyelve uralkodó a hazában; egygyé forradnak velünk, s léssen erős e nemzet, olly erős, hogy a világgal daczolni mer, olly erős, mellyet a despotismus polypkarjai összeszorithatnak igen, de megtörni soha nem fognak; olly erős, melly csak két gondolatot ismer, élni szabadon s egyenlő jogok testvéri gyakorlatában, vagy halni, mint ezek véde.

Bizony mondom, a nemzetiségnek hazánkban biztosabb alapot tenni nem lehet, mint a jogegyenlőséget.

Bizony mondom, nincs jövendője azon népnek, melly még osztály-előnyökhöz ragaszkodik. Ki nemzetének virágzó jövőt kíván teremteni, azt csak az egyenlőség zászlaja alatt küzdheti ki; melly nemzet biztosítani akarja magát a szétolvadástól, egyenlőség mellett teheti azt.

Legyen egy nemzet bármi parányi, ha polgárai egyenlők és szabadok, létet fog kiküzdeni magának milliárdnyi néptömegek közt is.

S ha elismeritek, létesítitek az egyenlőség elvét, mi tarthatna vissza továbbra is, hogy testvéri kebleinkre boruljatok, mi tudna tovább is szétszakasztva tartani benneteket, midőn a magyar elszigetelt helyzetében nemzeti létét csak egygyé forradás által mentheti meg.

Nem voltatok sem ti okai a szétszakadásunknak, sem mi nem valánk, a kor szelleme volt egyedüli tényező, — nem vádlunk, ne vádoljatok, de jertek közénk haladéktalan, hogy a szétszakadás átkát tettel háritsuk el magunkról.

Feltétlen unio legyen jelszavatok, és semmi kiváltságot ne tartsatok fenn, hanem az új magyar alkotmányt létesítessétek minisztériumunk által nálatok, — ha hiányos, majd közös országgyűlésen

ki lehet javítani, de a törvények szentségén feltételek, kivételek által csorbát ütni, megbocsáthatlan véték.

Lejárt a vallási és nyelvi, vagy nemzetségi kiváltságok ideje, — azért mentsen Isten olly követelésektől, millyen volt a szerbek egyik pontja, miszerint vallásuk és nemzetiségük egyéneire a ministeriumnál különös ügyelet legyen. Illyféle követelés bizalmatlanság a kormányba, szétszakadás a honpolgárok közt; melly nemzetnek vidékei illyen ohajtásokat táplálnak, sőt vele fellépnek, azon valódi átok nehezkedik.

Ila a kormány megsértené egyes vallások vagy nyelvek, vagy csak egyesek jogait is, bűnhödni fog, — de a hivatalt képesség nem pedig vallás, nyelv vagy egyéb tekintetkből kell osztogatni.

Vannak, kik a Székelyek és Szászokról nem akarják feltenni, hogy a nemzeti közüdvért melléktekintetokról ne tudnának lemondani. Vagy ne tudnák ők átlátni, kivált e forrongó időben, hogy egy-két kiváltsággért a fennállhatást kockára tenni nem szabad, miután illy elkülönzött állapotban mások részvétere nem számolhatnak, minden nemzetnek maga létezésével is elég baja levén, s így a kocka csak rabszolgaságra fordulhat.

Nincs egyéb hátra, mint egyesülni, — hogy előbb nem történt, külön szerkezetü, de egyenlően jogtalan alapu alkotmányaink voltak okai, s hogy most titeket kívánunk simulóknak, onnét van, mert meg vagyunk győződve, miként a mi új alkotmányunk üdvesebb tieteknél, mi hiányai vannak, kijavítandjuk, addig is fogadjátok el így, mert halogatni nem lehet, minden körmünkre égett, csak ezen egy menedék van.

Nincs egyéb hátra, mint egyesülni, félre a mellékérdekekkel. Az Istenért ne késsetek!

Megyék. — Oppositio.

Mult országgyűlésünkön heves vita volt a centralisatio és a megyerendszer hívei közt, a megyerendszer végre győzött, mert a t. KK. és RR. továbbra is nem önálló választó kerületek, de a megyék választó kerületei által fognak választatni.

Megvallom magam is a megyerendszert pártolom inkább, mint a központositót, melly majd, hogy az utósó patakbüzünek csináltatását is a ministerium rendeletétől nem teszi függővé. A központositó rendszernek vannak jó oldalai, mennyiben némelly ügykör szükségkép reá szorul, illyen például a pénzügyek kezelése, mellyet tekintve a tartományi pénztárnokoknak épen nem volna tanácsos fontolgató utat nyitni, valljon jogszerűleg követelhet-e erre vagy arra az illető minister.

Nem is történeti emlékek miatt s multban szerzett érdemeiért vagyok én mellette a megyerendszernek, mert mi a multban üdvösnek bizonyult, a körülmények fordultával épen avas, kártékony lehet: de kívánom a megyerendszer épen maradását főleg azért, mert egyedül ez, mi a kedélyeket folytonos éberségben tartja, melly leg-hatalmasb ellensúlyozója a ministeri túlkodásnak, melly legalkalmasb iskolája a státusférfiaknak, melly egyedüli támasza a polgári szabad önrendelkezésnek.

A megyeszerkezet az, melly a kedélyeket folytonos éberségben képes tartani, — mondám, — s mondom újra. Az öszpontosító rendszernél az egész ország egy jól rendezett gépelyzet, melly csak akkor felelhet meg czélnak, ha egy kéz igazgatja, minthogy pedig egyes ember tévedésnek, sőt félrelépés lehetőségének is alá van vetve, nem ritkán rozsz, ferde czélokra irányoztatik a gép működése, mellynek még azon lényeges hibája is van, hogy szerkezete lényegénél fogva a szabad polgárok szabad szellemét tekintetbe sem veszi, sőt azoknak irányzatábai beavatkozását nem türheti. Ha pedig egyeseknek, sőt még többeknek is a gép titkaihoz férni meg nem engedtetik, sőt azt az igazgató hatalom minden módon burkolja, hiában hivatkoznak akkor a szabadsajtóra, mert ez valódi birájává egy rejtett működésnek nem lehet. Am nézzük Franciaországot, volt nekik szabadsajtójuk, mégis 14 évig szivta vérüket a király átkozott politikája *), daczára annak, hogy ministeriuma felelős, és a többséget nyert pártnak teremtménye volt. A ministeriumot az alsó tábla tette vád alá s nem ritkán azért, mert más elvek mellett küzdött, mint az alsó tábla többsége; az alsó tábla tagjai pedig jeles egyének közül, nem ritkán, nemis a kerületbe valókból választattak, de ha még a kerületben lakott is a követ, értesülés nélkül miként győzte volna szemmel tartani a ministerium rendeleteit, kivált miután a rendszer következtében azt kelle gondolni, miként mindaz másképen nem is történhetik, mint a hogy a ministerium rendelte, — jól rendelte-e, nem tudatik, mivel a gépely titkai be nem láthatók. Épen az fényes oldala a megyeszerkezetnek, hogy a közgyűléseken közigazgatás körébe vágó hiányok közértesülés útján nyilván tudomásra jönek s a hirlapok által más megyék is erre figyelmesekké tétetnek, mi a tökéletesülést mihamar inkább előmozdítja, mint a fásultságba, közügyek iránti részvétlenségbe sülyesztő központosítás, hol a visszaélések felfedésével csak néhány magát arra elszánt egyén vesződik. És harmadszor is állítom, miszerint a megyerendszer az, mi egyedül képes a kedélyeket a közügyek elleni folytonos éberségben fentartani.

Szinte állítom, hogy a megyerendszer leghatalmasb ellensúlyo-

*) Tudva van, hogy 1834-ig Lajos Fülöp nem a retrograd politikának volt hive.

zója a ministeri túlkodásnak. A nemzettől az önkormányzási jogot elvenni a legnagyobb bitorság és botorság, kell, hogy a nemzet önberei által kormányozza magát, azok által, kik a többség kívánatai, tehát az összesnek bizalmát leginkább birják, mert csak így lehetséges, hogy a kormány mind rendeletének, mind a nemzet kívánatainak megfeleljen. Ezen eszméből „felelős ministerium“ szükségkép következik, hogy a ministerium csak addig állhat fenn, míg a nemzet többsége elveivel egyező irányt szab neki, mihelyt pedig a többség elveivel ellenkező irányt parancsol neki követni, le kell lépnie, mert képtelenség, hogy olly tetteiről feleljen, mire kényszerítve volt. Az önkormányzás jogából nem az következik, hogy meggyéknént a pártok ez vagy amaz irányban haladjanak, s a ministeriumnak figyelmeztetéseket, utasításokat küldjenek fel, hanem, a ministerium rendeleteit bonczolás alá vevén, a felett vagy helyeslést, vagy roszalást jelent ki, ez utóbbi esetben hirlapok segedelmével figyelmezteti a többi meggyéket, s követei által az illető szakministert vagy az egész ministeriumot bevádeltatja. A bevádolás elég, mert ha hibásnak találhatik, ferde lépése megrovatik, ha a nemzettöbbséggel ellenkező irányban találhatik, le fog mondani; s így a többség emberei állnak a kormány élére. — A meggyerendszer ez okért annyi birói testületet állít a ministerium ellenébe, mennyi meggye van, s egyes meggyékben annyi ellenőrt, mennyi az egyén.

Nemkülönben védelmezem azon állításomat, melly szerint a meggyerendszer legalkalmasb iskolájaul jelöltetik ki a státusférfiaknak. Épen a fenebbi pont végén állítám, hogy a meggyerendszer annyi birói testületet állít a ministérium ellenébe, hány a meggye, s annyi ellenőrt, hány az egyes meggyékben az egyének száma, tehát milliókát. Egyes meggye egyénei nem lehetnek mind egy véleményen, s nem is volna jó, mert vagy szolgalelküség, vagy bászliságot jelenelne. *) A vélemények többsége tehát azon félhez hajlik, mellynek vagy erősebb, meggyőzőbb okai vannak, vagy melly hatalmasabb szónokokkal bir. Eleinte a többség mindig csak kevés számmal jelenkezik, de ha ez a hatalmat egyszer kezébe kapta, óriássá lesz, mert olly egyéniségek, kik kilátás végett tartoznak párthoz, mindjárt a győző fél mellé szegődnek. A győző félhez tartozni nem nagy dicsőség, mert a párt győzelmét nemritkán külkörülményeknek köszönheti; ki elvei mellett meggyőződésből és szilárdul küzd, és nem affectált állhatatosság, nem makacsságból marad a régi — mert valamelly tárgyról meggyőződését változtatni, ha elismerjük az ellenfél okainak túlnyomóságát, okos emberhez nem szégyen — hanem, mert hiszi, hogy elvei szerint a mindkét párt közczélját, a haza ből-

*) Bászlinak Györött ollyan egyént híának, ki a mások tetteit csak bámulni tudja, de annyi lélekerőt magában nem feltételez, hogy azon tett bonczolgtatásába ereszkedni merne.

dogítását alaposban elérhetni, s biztosabban megállapítani lehet, az illy egyén becsülésünket még úgy is ki fogja vinni, ha ellenkező elveket vall velünk. Visszatekintve a multra, látjuk, hogy a vólt ellenzék milly hosszasan küzdött, mig végre a nemzet többségét elvei józanságáról meggyőzte; — szinte merem állítani, miszerint a vólt conservatív párttal annak vezérei ugyan csuful visszaéltek, mert a párt többsége bizony nem azt akarta, hogy a kormány hátra menjen s a vezérek a haza érdekeit eladni igyekezzenek, — mert hiszen a dohánymonopolium és vámszüntetés, valamint a triesti kikötő és vasutérdekeinek a fiumei fölötti pártolása másnak alig nevezhető. De felfogva előbbi fonalunkat, állítjuk továbbá, hogy a tárgyalás alá kerülő ministeri vagy nemministeri tény a külön párt embereitől természetesen különfélekép értelmeztetik, a külön szempontból felfogás szerint. Lesz, ki védelmezi a tényt, lesz, ki korholja, s ebből támadnak fel a viták, hol okok okok ellenébe állítatnak, a tárgynak különféle oldalai tekintetnek, s a figyelem még olly kicsiségre is fordítatik, mi különben fel sem vétetnék; a ténynek mind kiindulási elvei, azoknak czélzata, eredményei s a nép természetéhez viszonya ezer más tekintetekkel hozatik fel és taglaltatik, mi által tagadhatlan, hogy egyik párt emberei a másikéitól tanulnak, azok fogásait kiismerik s czáfolni igyekeznek, többoldalúsághoz szoknak, miknek mindig tekintetbe kell jöni a tárgyalásnál, — mig a szóbeli vita gyors folyamata is hatalmas elmeélesítőül szolgál s a talalékony-ság egyedüli képzője. Ha tekintetbe vesszük az öszpontosító rendszer ellenörködőit, kik nagyrészt csak hirlapok, s könyvek útján nyilváníthatják véleményüket, folytathatják vitájukat, ez nemcsak lassu menete által hátrább való, de kevesebben is veszik azt szemügyre, mint a gyűlési vitákat. Azután az öszpontosító rendszer ellenőre csak elvek után indulhat, pedig tudjuk, hogy az elvet, ha életbe léptetjük, a valóhoz módosítani kell: ellenben a megyerendszernél mind az elmélet, s pedig védőivel a pártemberekkel, tisztán áll előttünk, mind a gyakorlat mutatja magát; — ennek követke-zése, hogy az öszpontosító rendszer szobatudósai olly tévutakra mentek, mig a megyerendszer gyakorlati egyénei szarvas visszaéléseket rosz akarát nélkül el nem követhetnek. S innét van, hogy a megye iskolájából került bármilly párt emberétől többet várok, mint a centralisatio vak eszközétől.

Ragaszkodom azon állításomhoz, melynek értelmében a megyerendszert a polgári szabad önrendelkezés egyedüli támaszának jelentém ki. Öszpontosító rendszer csak úgy állhat fenn, s csak úgy is felelhet meg céljának, ha egy rendelkezéstől függ, mert a gépelyzet elromlik, ha mindenki belcakad igazgatásába, de én nem szeretem ezen ember rendelkezése alatti burocratiát, mert hatalmas csáb az önkényhez fajulásra, mint ezt a bukott kormány tetteinél láttuk és utáltuk. Mutatám a fennebbi pont védelmében, milly hosz-szas és célra kevésbé vezető az öszpontosító rendszer ellenörködési

modora, mert míg ezzel valamit kivinni lehet, azalatt roppant vé-
szekbe dönthette a hazát a csalfényű minister, mikor már annak
letevése, vagy még büntetése sem segít ki a sárból: ehez járul, hogy
— mint ez nálunk is, Franciaországban is a bukott kormánytól
kiszült — a képviselők közt is tud magának többséget szerezni, s ez
által vád alá helyeztetését elkerülni. Mindezt nagyobbára el lehet
kerülni a megyerendszerrel, de nem a régi szabásuval, hanem az
ujjal, hol a vitatkozási tér szabad lesz a kapacitásoknak születési kü-
löntség nélkül, s hol a nép embereit ismerni tanulja; mivel az öszpou-
tosító rendszer csak az ügyvédi és írói pályát hagyja nyíltan a kitün-
tetésre, holott tudjuk, hogy ehez különös természetajándék kell,
mert kitünő publicisták gyakran csak középszerű írók, vagy épen
rosz ügyvédek. Biztosb próbaköve is a tehetségnek, képzettségnek,
mint a népgyűlések, hol inkább csak hatásos szavak nyerik meg a
bizalmat s hajtják a közvéleményt, mintsem ragyogó kapacitások. —
Említém már, miben áll az önrendelkezési jog a haza kormányát
illetőleg, most még azt adom hozzá, miként a megye önkörében
sokban könnyítheti a ministérium teendőit, kivált miután elveit s
irányát tudja, az tevén a többség véleményének kifolyását. Példák
ugyan gyűlöleteseknek állíttatnak, szabad legyen mégis e helyen fel-
hoznom egyet: egy megyének több jelentékeny városa van, s ezeket
kereskedési közlekedés által kívánja emelni, mi által a földművelés és
ipar hatalmas emelkedést kap, tehát a megye önkormányzási jogá-
nál fogva önköltségén fél év alatt egy utvonalt épít, vagy folyót
szabályoz: ez által nyert a megye minden szaku lakosa, de végtele-
nül könnyítve van a közlekedési ministérium teendője, ha minden
megye eképp fog intézkedni. Ha már most a megyerendszerrel az ön-
rendelkezési jog megszűnik, mint említém egy kis patakburúnak
építhetéseért is a ministériumhoz kell folyamodni, s melly az elké-
szítést halasztatja, nemritkán a vidék érdekeit nem ismervén, meg-
tagadja.

Mi pedig még az önrendelkezés legfényesebb tulajdona, a megye-
rendszer éke az, miképp a megye közönsége önválasztott tisztvisel-
őinek engedelmessé válik, míg Franciaországban, hol a központosí-
tási rendszer tökélyfokára emeltetett, egy jelentékeny falunak birá-
ját is a kormány nevezé. Valamint a nemzet képviselői, a nemzet
kormányzóit, úgy a megye képviselői a megye kormányzóit felelő-
ségekre vonhatják; már, hogy lehet azon egyént tetteiért felelőségre
vonni, ki tetteivel kénytelen volt, s tehát ha önaratából tett is
hibát, a felelőséget a szakministerre hárítja. A központosító rendszer
a ministeriumnak is átka. A központosító rendszerben a kinevezett
egyének addig maradnak hivatalukban, míg felsőbbjeik által el nem
mozdítottatnak, mert erőszakos eljárás a közönség részéről nem jogos;
ugy, de elmozdítottatnak-e a közönség kérelmére, ha a gyűlött egyén
arról teszi a felsőbbet bizonyossá, hogy pártérdek, véleménykü-
lönbség miatt kívánják eltétetni, — illy ok mellett még megerősítik,

s a közönség beérheti elégtétel helyett elkeseredéssel. A megye-rendszerrel lényegesen egygyé van forradva a községi szerkezet, mellynek értelmében a község is belügyeit, mellyek a közbe nem vágnak, önmaga kezeli. — Ekép fokonként nemcsak rendszeresen és a szabadság kívánataival egyezőleg van organisálva az ország, de a rend és egyetértés háborítatlan marad terrorismus nélkül is, mit a bureaucratia ritkán nélkülözhet, s még a nemzet ohajtásai szilárdul nyilatkozhatnak és jöhetnek világra.

Tehát maradjon a megye-rendszer, csak a szerkezet változzék.

Sokan vannak, kik a megyét a ministerium kiadóhivatalának, s a községek számvevőjének tartják, s melly szerint körül-belől olyan volna, mint eddig a nagy méltóságú helytartótanács volt a bureau és a megyék közt: épen azért ott csak a kormány illetéseitől függő embereket szeretnének látni.

En ugy hiszem, mint lehetett az országgyűlést népképviselő alapján szerkeszteni, ugy lehetend a megyét is, mi által az egyformaság is elértek, mi a centralisálóknak olly nagy követelésük, de a nélkül, hogy az egyformaság által a szabadság veretnek kaptára.

Az 1847/6-ki országgyűlés XVI. törvényezikke a jövő országgyűlésig, mikor majd a megyeszerkezet megállapíttatni fog, függeszté a közgyűléseket, s egy állandó választmányt rendel, melly a megye közönsége nevében a közgyűlés hatáskörében működjék.

Csodálom, hogy azon t. KK. és RR., kik a nemességtől a személyes szavazatot elvenni félték, nehogy az elégyületlenség tettleges demonstratiókba törjék ki, még a közgyűlést is eltörlik; nagyon kár volt, hadd beszélte volna ki magát az érdemes kar, legalább könynyebben hajlandott a kiváltságok kiterjesztésére, közlésére.

Csak nemességet ne emlegessenek az Istenért! valóságban már egygyé kellett olvadnia a néppel, ezután pedig önkénynt elolvad a név. Le a mágnási ranggal is!

Szinte a mult országgyűlési törvények V. cikkében szabályok lelhetők, miként kelljen az országgyűlési követeket jövőre népképviselő alapján választani, de kifejedte megjegyezni, miszerint kijelentett utasítás nélkül választandók ezen követek, mert népképviselővel az utasítás ugyan megegyeznék, de a megyék olly arányával, millyen köztök meghagyatott össze, nem férő. Az utasítást ugyanis nem a választó kerület adja, mert az tanácskozásokat nem tarthat, csak addig kerület, mig a választás befejezve nincs, azután kerület lenni megszűnik, hanem képezi tovább is a megyének egy részét: tehát nem a kerület, hanem a megye fog utasítani, tehát némellyik megye két követet utasít, másik, mint Bihar 12-öt, Horvátország, melly utasítást a tartományi gyűlésen készít, 18-at. Azt ne igen reméljék, hogy nem fognak a követek utasíttatni, ez ugyan megeshetik s bár esnék, de az utasítás törvényben kimondva meg nem

szüntetett, tehát, melly megye hozzá ragaszkodni fog, tesz ugyan a népképviselő szelleme ellen, de nem a törvény ellen.

Ugy szinte legtávolabbról sincs érintve, valljon a követet, ha vagy bevallott political elvei ellen viseli magát, vagy a megye többsége időközben más elvekhez tér, visszahíni lehessen-e, s e visszahívást tegye a megye, vagy azon választó kerület többsége, melly a követet választá. Tudjuk, hogy a megyéken eddig nagy divatban volt a visszahívás, illy dicső kiváltságtól azok, kiktől a political jogélvezetet megtagadni az országgyűlés hivatva magát nem érzé, (V. t.c.z. 1. §.) egy könnyen alig fognak elállani, mert különben az országgyűlés folyta alatt cselekvőleg az ügyek eldöntésébe be nem folyhatnának. Valamint a vissza nem hívhatást be kellett volna iktatni, ugy azt is, miként a követ hivatala ideje alatt mind napidíjáról, mind országgyűlés végeztéig állásáról le nem mondhat, ha csak előleges kérelme által megyéjét arra fel nem kéri s ez bele nem egyezik : akkor új követet ideiglenesen a főispán nevezzen.

A megyéknek földterület szerinti felosztása olly sürgülő szükség, melly a népképviselő behozatala után soká nem maradhat el. A már népképviselővel organisált Magyarország Erdélylyel vagy hatezer n. sz. m.földet tesz, 100 m.földes megyékre osztva, nyerünk 60 megyét, mellyek mindegyikének 6 követet adva, vagy népességhez s a kebelbeli városokhoz mérve némellyeknek hetet, ekkor a 60 kizárólag városi követekkel együtt tenné a meghatározott 446 számot. Hogy földterület szerint kívánnám osztatni fel a megyéket, nem népesség szerint, arra elég ok feltenni, hogy a terület által küldött követ kevesbé veszi szem elől a népség érdekét, mint a csupa népességé a területét. A megyék tehát 6, illetőleg 7 választókerületre osszák fel önmagukat, de melly felosztás csak választásokkor maradjon érvényességében, különben a megye szerkezete alatt álljon, mint most az ugynevezett járások csak a hatóság könnyebbége végett vannak a megyékben kijelelve.

A tisztviselők vagy kétfoku választás utján a középponton választandók, vagy a városi választás rendszere után a választmány kijelelése után kerületenként szavazzanak, de mellynek idővesztési árnyöldala van.

A megyének gyűlésén kik birjanak szólhatási joggal, a felett éles szólalkozások voltak a mult országgyűlésen. Kossuth sehogysem tudta kivinni, hogy csak a tisztviselők és népképviselőknak adassék e jog, — ha a választathatásra más qualificatio szabott volna, mint a választásra, tán bele egyeztek volna, hogy magok megismertése tekintetéből a választhatók személyes szólhatással birjanak, — így azonban törvénybe ment azon famosus V. törv.czikk 1. §a, melly így szól :

„Political jogélvezetet azoktól, kik annak eddig gyakorlatában voltak, elvenni a jelen országgyűlés hivatásának nem érezhetvén — —“ sat.

Még az vigasztal némileg, hogy a gyűlések jövő országgyűlésig felfüggesztetvén, akkor tán kissé más hangban rendelkezend a törvényhozó test.

Egyébként a szabott qualificatio megfelel a kívánatnak, miszerint politicalai engedményeket kiterjeszteni kell inkább, mintsem megszorítani. Azon gyanútól, miként a választásra fordított időnek kárpótlásaul a szegényebb qualificált a megvesztegetést el fogja tűrni, én nem félek, részint, mivel igen sokat kellenék megvesztegetni, részint, mivel szót nem fogadnának, de leginkább azért, mivel ujon nyert jogára sokkal büszkébb a nép, minthogy eladja, későbbben pedig érettebb lesz, mint, hogy eladja magát.

Az új francia kormány qualificálatlan szavazói nálunk ugyan sok zürzavart vinnének véghez: évek mulva, ha a sajtó felnevel bennünket, kivihető, sőt kiviendő lesz, most abnormis volna.

Türhető rendelet, hogy a választmány-nevező közgyűlésre a falubirák és jegyzők hívassanak meg, így a közvélemény és capacitas lehetőleg egyeztetve van, de jövőre ezt szabályul nem lehet állítani. Jövőre jó lesz a népgyűlési jogot minden megszorítás nélkül, mellyre nincs is szükség, mint az eddigi népgyűlések kifejtett komolysága mutatja, *) — törvény által biztosítani, hogy a nép embe-reit ismerni tanulhassa, s közülök küldhessen népképviselőt a megyegyűlésre, kik e szerint értenének a dologhoz, s ujonczokként a tisztviselők által magokat vezetetni nem engednék.

De mi lesz hát ezen oppositio, hiszen a conservativismus megszűnt? kérdék már tölem.

Az oppositio, vagy ellenzék állása a ministerium viseletétől függ; már parlamentáris nagykorúságig fejlődöttünk, ezután ellenzék a kevesebbség leend, s ha a mostani kevesebbség olly többséget nyer, hogy ő teend kormányférfiakat, ugy a mostani többség, akkor kevesebbség képezendi az ellenzéket, mellynek, bármilly párt legyen is, hivatása a kormány felett, azaz, eljárása felett ellenörködni.

A ministerium személyeinek változása még a ministerium elveinek változását szükségkép nem vonja maga után, de az elvek változása a személyekét igen.

Ha a mostani ministerium az új formák életbeléptetésével sietni fog, ugy az ovakodók, a mérsékelve haladni kívánók lesznek az ellenzék tagjai, kik félnek a mohóságtól: ha ellenben a ministerium kicsineket lép, a volt ellenzék tartja meg szerepét, azok t. i. kik a lassúságot gyűlölik s a ministeriumot gyorsaságra fogják sarkalni.

Természetes, hogy egyes megyék lehetnek ezután ellenzékiek, a nélkül, hogy a megyék többsége, tehát a nemzet, ezen meggyőződésen volna.

*) E sorok iratása óta már zavarnövelő népgyűlések is voltak, s igen helyes a ministeri rendelet, melly a hatóság főnökére bizza a gyűlés hirdetését és vezetését, ki tüstént hirdetni tartozzék, mihelyt egy alattvalója kéri.

De az a kérdés most, olyan abnormis állapotban és viszonyban legyenek-e nemritkán a megyék főispánjaik ellenében, mint voltak eddig?

A ministerium tagadhatlan jogához tartozik, bár a III. teikkből kimaradt, a főispánok nevezése, s ez elvtársait fogja alkalmazni, az világos, — de az eddigiek sub titulo „pecsovics volt“ elmozdítassanak? a törvények hallgatagsága itt is zavart okozhat.

Vagy ha elmozdítatnak s ujak neveztetnek, ezek is találhatnak oly megyére, melly nem elvbarátjuk: tehát újra a régi viszony.

Mindezt elkerülni, igaz, nem lehet, mert a végrehajtó főnökök kell hogy a ministerium elveit vallják, különben a rendeletek végrehajtásai megakadnának.

Az sincs törvényben kimondva, valljon a ministeri rendeletek tüstént teljesíttessenek-e a megyéknél, vagy előbb meghányassanak, nem törvénytelenek-e. Ezen utóbbi vélemény nem egy pártfogót talál. De kik által hányassék meg? Az elnökfőispán által? Az pártember, reá illyet bizni nem lehet, — vagy a közgyűlés által? leggyakrabban a rendelet haladéktalan fogamatbavételt igényel, vele gyűlésig várni nem lehet: — de ha lehetne is, a közgyűlés véletlenül törvénytelennek fogja találni a rendeletet, olyan zsedényies okból, mert régi törvényvel ellenkezik, holott a reform, kell, hogy ellenkezzék, tehát ha törvénytelennek ismertetik a rendelet, felírjon a megye a ministeriumhoz? sok köszönet is lenne a ministerium működésében, ha illy életpálya várakoznék rendeleteire.

A ministerium természetéből folyik, hogy rendeletei tüstént teljesíttessenek, — de nem ám centralisáló rendszer nyomán, hanem minden közgyűlésen az időközben fogamatba vett ministeri rendeletek meghányás alá vetessenek, s ha célszerűtlennnek, hibás irányúnak ismertetik csak egy is, az országgyűlésen felterjesztessék: előbb, mint fenebb emlitém, hirlapok által a benne talált káros hibákra a többi törvényhatóságok is figyelmessé tétetvén.

Igaz, hogy a parlamentaris kormány után bizton várhatnók, hogy ezen eszme a megyékben is valósíttassék, azaz az ellenzéki többséggel bíró megyének ellenzéki, a kormánypártival bírónak kormánypárti főispán adassék, — mint illy eljárást követett nemrég Csongrád közönsége, Kárász Benőt főispánnak kikiáltva: de ez nagy ingatagságra vezetne a megyék, függőségre a ministerium részéről, holott a ministeriumnak a törvényben is megadatott a „független“ név. Ezen állítás mellett a ministeriumnak oly egyéneket kellenék kinevezni, kikbe nem bizik, kik felett tehát a felelőséget magára nem vállalhatná, s kik azután csak ellenkeznének vele.

Jeles egyének, bármilly pártiak, szokták a köztiszteletet birni, tehát illyek, mint főispánok könnyen kiengesztelhetik az ellenpártiak nyugtalanságát, míg az ellenzéki főispánok csak tüzelnek a kedélyeket.

Legujabban Szemere azt írta a megmaradt főispánoknak: nem

szavaik, nem tetteik, de tetteik eredményéről ítélendem meg önök eljárását. És igen jól, legalább ezután nem mondogathatják: tettem, mit tettem, lehetlenség tőlem nem várható; — hanem a belügyminister azt mondja: jó eredményt nem tudsz előmutatni, bűnös vagy.

Városok.

Nem elég, hogy a választásokról szóló törvény 2 §-sa választói képességet nem tulajdonít az uradalmi tisztviselőnek és haszonbérelőnek, mint kinél kérdés forog fen, nem kölcsönzött tőkével dolgozik-e, s ha igen, dolgozhatik milliókkal, még sem lehet választó: de az említett törvények többször idézett 1 §-a, melly alatt mást érteni nem lehet, mint hogy a nemesség személyenkinti szavazat gyakorlatában hagyatik, legnagyobb anomáliába dönti a városnak a megyéhez illesztését, mennyiben a törvényből nem lehet kiokosodni, valjon azon nemes urak, kik eddig egy rókának két bőrét nyuzták, erről letiltatnak-e?

Egy rókának két bőrét nyúzta pedig azon városi nemes lakos, ki, mint polgár, városi befolyást is gyakorlott, mint nemes, a megye dolgához is oda szólt. Ezen tulajdonukban pedig továbbra is megmaradnak, azon képviselő urak kívánságára, kik féltek, nehogy a nemesség közt forradalom üssön ki a szavazat elvétele miatt.

Mint hogy ezután, azaz hihető a jövő országgyűlés után, nemesség nem fog tétleg létezni, — bár most se léteznek, mi eszközölhető lett volna ama famosus § kihagyásával, — el nem tudom gondolni, miért birhasson az egyik honpolgár két helyen, két törvényhatóságban szavazati joggal, midőn a másik nem bír! tán azért, mert elődei predicamentosok voltak? lejárt az ilyen hivatkozásnak ideje.

Véleményem szerint, ki egy törvényhatóságnak tagja, maradjon a mellett, ne adassék neki jog kétszeres befolyásra.

Azért, ha kik mind a megyénél, mind a városnál qualificáltak is, önválasztásuk szerint bár, de csak egy helyen soroztassanak be, mert ki egy választókerületben négyszeres képességgel bír, az csak egyszer szavazhatna, s ki kettőben összesen kétszeressel bír, kétszer lenne joga? akkor mindenki anyi kerületbe osztaná javait, mennyi-szer megütik a választói képességet.

A népképvisellel válhatlanul összeforradt eszme, hogy követe-kül bárki választhatók választathatnak, nem szükség, hogy a ke-rületben birtokos legyen, mint eddig a megyei követektől kívánta-tott: a városi lakosnak, hogy vidéken megválasztathassék, mi sem áll ellent.

Mult évi őszhóban követválasztás tartatott nálunk Győrött, s ekkor kérdezkedvén a külső és belső tanács egymáshoz és a polgársághoz viszonyáról, megborzadtam, mint a valót felfedni hallám.

Hogy azon rémítő rendszer szabad polgárok nyakán olly soká megmaradhatott, először az aristocratia önzésének tulajdonítható, melly nemcsak ledisputálta országgyűlésen a városokat a szavazati jogról, de azokkal bűnös elhanyaglással bánt, s nem sokat gondolt vele, bármit szenvednek is, csak az ő érdekei ne szenvedjenek.

Második oka volt a városok németsege, ezen békavériu aluszékony nép, melly csak azon sopánkodott és csuszkált, hogy „ausschusz“-nak bejuthasson, gondolt is ő többet arra, miket nem türt a felsőbbektől, sőt ha gondolt, ez csak ösztönt adott neki, hogy ő is felsőbségét mutathassa. Ki be nem jutott még a választottságba, ments Isten, hogy a tanács tagjai ellen szót emelt volna, sőt uton utfélen nyalta tányérukat, bejutandó azon osztályba.

Hogy a választott polgárság az öntestületi kiegészítés jogát magához tudta ragadni, azon nem csodálkozom, mert ők hihető igy szóltak: mi a ti bizodalmatoknak kifolyása vagyunk, mit vesztenétek ti az időt választásokkal, majd mi teljesítjük, ugy is egyet akarunk, a város javát! De ők nem akarták a város javát, mint ez rendszerük eredményéből égbekiáltólag kitetszik.

Nem tudom azonban megmagyarázni azon gyávaságát a népnek, melly a kijelelés jogát is kiereszté kezeiből, vagy még utóbb is vissza nem tudta követelni. Jelleméből következtetem én ezt a német polgárságnak. Nézzünk nyugotra, ez a nép milly rég nyögött a legzsarlóbb járom alatt, és még most a külföldi példa után mert-e volna csak kérni is olly jogokat, millyeket kapott, ha az ifjuság erélyesen fel nem lép, s mind őket nem tüzeli, mind az egésznek maga élére nem áll? Bizony nein! maradt volna a régi. Smégis ki büszkébb most alkotmányára, mint a sógorok, vagy uj modorban szólva, a szabadságban testvéreink. Én az egész octroyalt német alkotmányt cifra lénynek tartom, melly most ujdonságával elmámorítja a népet, de mellyet ha csak serrel, rántott csirkével és főtt dohánnyal tartanak, ollyan pohos aluszékony gyerekké hizik, mint előde, s csak kedvét tölthesse, nem fogja bánni, bár fát vágjanak is hátán. Az irók a sajtoszabadságot fen fogják tartani, mig a nép minden osztálya megbökdözve nem lesz, — akkor a nép maga kéri annak megszorítását. Az irók pedig nem fognak arra is vigyázhatni, valjon a nép nincs-e ujra megszorítva. Vigyázzatok, Metternich tanítványainak igen tetszik az absolutismus, pedig Austria kormányán most Metternich tanítványai ülnek, s ülni fognak jó darabig, minthogy más ügyszéretöt nem is találai.

Ezekből következtetem, hogy német vérü polgáraink ugy kiszalasztották, vagy csupa kedvezésből önkényt kiadták kezeiből jogaikat.

De nem német vérüek többé, dicsőségükre legyen mondva, —

a heves magyar égalj felforraltta vérüket, s szintolly tűzbe jőnek szabadságuk mellett, mint bárki más.

Nem is elégesznek már meg az olly rendszerrel, minő a vólt városi rendszer. Nyugodjék békével!

Nemcsak éltetni akarnak a jogokkal, hanem élni is.

Nemcsak parancsolatot kívánnak teljesíteni, hanem parancsolni is.

Nemcsak választatni akarnak, hanem választani is.

Nemcsak büntettetni akarnak, ha vétkeznek, hanem büntetni is, ki ellenök vétkezik.

Szóval nemcsak bámulói kívánnak lenni az eseményeknek, hanem tényezői is, s ügyöket nemcsak kezelteni óhajtják, hanem kezelni is.

Régi igazság, hogy csak az alattomos ember keresi a zugokat, csak a rosz szándéku ember fél a világosságtól.

A zárkozottság nem buvás e a világosság elől?

Pedig a mi vólt városi rendszerünknek főjelleme a zárkozottság vólt, — ez tette gyűlöletessé, és méltán. A tanács tagjai közt vóltak, kik irástudók lévén, értettek a prókatori fogásokhoz, s a reájok sz. áhítattal bámuló választottakat arra hajták, merre kívánták, mint erre még egy gyalázatos példa mult évi octoberben Temesvárott játszatott le. A bíró egybehívá a tanácsot és választottakat, lehet, ezeknek csak assimilált részét, mert hogy mind jelen nem vólt, hitelesen tudom, — s elöttök ekkép nyilatkozott:

„Die königliche Briefe ist angekommen, wir sind zum Landtag eingeladen worden, darum sollen wir Ablegaten wachlen, nenlich zwei; ich glaube, warum sollen wir dazu eine Parade halten, wir sind jetzt zusammen, können gleich das Wahl behalten. Ich glaube der eine kann ich sein, und der zweite der Herr Bürgermeister da.“

A jelenlevők néhány „soll leben“ kiáltással befejezék a követválasztást, s az ekkép önmagékat megtett követ urak legott fel is mentek Posonyba. Amde csufosan visszaidézte őket a sértett polgárság.

Zólyomváros tanácsához pedig bizonyos Stúr, a tót lap szerkesztője, ajánlkozott követjelöltnek, azzal a kötéssel, hogy ő napidíjt nem kíván, mert ugyis Posonyban lakik. Mi természetesebb, mint hogy örömmel elválaszták, mert így az országgyűlés terheitől megmenekültek.

Illyenféle eljárások vóltak törvényesek eddig, s a tanácsnokok szintannyi zsarnokként nehezettek a közönségre. A tanács jelelt egyéneket, kik közül az ő ellenőri a kultanács tagjai választattak. Nem eleget mond-e ez?

S meg miféle eszme az az örökös hivatalkodás? Az ember magának isteni értelmet tulajdonit, hogy kit választ, megérdemelte tisztét. Kell-e ennél képtelenebb gondolat?

Gyakran megesik, hogy néhány fellengző szóvirággal megszé-

díti egy ember a népet, s ha megtették hivatalnoknak, nálánál nagyobb vérszopót keresve sem találni.

Leggyakrabban megesett eddig, hogy kit megtettek választottnak, puha tétlenségbe süllyedt, a helyett, hogy hivatásához aránylag a közjóra éber figyelemmel lett volna.

A zárt tanácskozás és az örökös választás: iker gyermekek.

Egyik fonákabb s szabad polgárokhoz illetlenebb, mint a másik.

Mindkettő meg van szüntetve.

Ezután a polgárok magok fogják megbírálni, ki érdemli meg helyét, s ki arra vagy érdemetlen, mert a polgári érdekek megszorításán dolgozik, vagy minden buzgalmát tisztének nem szenteli: legközelebbi tisztújításon mellőztetni fog.

Azt fogják a régi rendszer egyénei tán felvetni, hogy a nép olly tárgyalásokhoz, millyek ott előfordulni fognak, nem ért, tehát azokban competens bíról el nem fogadható: ez nem áll, mert a nép közt is vannak competens egyének, mert a népnek kevés idő kell s bele fog tanulni ezek megértésébe, mert a prókatori fogások ideje lejárt, s most nem relytélyes, kétértelmű dictiók vezetik az ügyeket, hanem egyszerű, nyílt vélemények, -- s mert a nép emberének egyszerű itéletére én többet mernék építeni, mint a soknemű érdekek által határozott tanácsoséra.

Igaz ember soha sem fél a nyilvánosságtól.

Legyen az ember ollyan, hogy ne legyen oka egy tettét sem szégyenelni, s azért rejtegetni sem. Az igaz érdem félreismertethetik, de bizonyosan kivívja diadalát.

Az álnokság sokáig nem ülhet trónon.

A nyilvánosság növelheti csak az embert emberré. Ki becsületes ember kíván lenni, önmaga előtt, az ne törekedjék álfénnyel csábítani a világot.

Bizony mondom, nincs annak oka szerencsétlenségén, mellőztetésén panaszkodni, kit lelkiismerete nem vádol: s nincs nagyobb büntetés, mint a fénypólcon azon önelismerés, ezt nem érdemled meg!

Ha az ember valamit tett, mit rosznak ismer el, ne igyekezzék rejtegetni világ előtt: önmagát csalja meg s első lépést intéz saját vesztére.

A világ itéletére vigyázzunk, az óvakodóvá tesz bennünket, hogy csalutakra ne tévedjünk, bár a világ itéletét az öntudat hangjához kell mérlegelni. Jaj annak, kit a világ itéletétől félelem vezet, ki balsorstól kétségbe esik, szerencsében mámoros.

---Ezeket azért merem elmondani, mert emberekkel leend dolgunk, kiknek itélő széke a nyilvánosság leend. Emberekkel lesz dolgunk, kiket mi meg fogunk itélni, vagy kik által mi megítéltetünk. Emberekkel lesz dolgunk, kiknek életviszonyai adják kezünkbe a kulcsot, melly viseletökhez vezet, vagy kiknek viseletünk adja kezébe a kulcsot, melly viszonyaink relytélyéhez vezet. Magán élet családtkait boncolni becsületes emberhez nem illik, de néha ki lehet

magyarázni az egyéni nézeteket azon okokból, mellyek azon egyént arra valószínűleg vezették. Csak óvjuk magunkat más gyenge oldalán sérteni.

A város szabad emberek társasága. Társaság, mellyben egyik tagot a másik ellenében jog és kötelesség is illeti; emberek társasága, kinek meg kell adnunk az emberi méltóság illetékét, s kiktől az emberiség határain belül a viszonyosság elve szerint mindent kívánhatunk; szabadoké, kik önkényt csatlakoztak a társasághoz, tehát őket minden illeti, mi a másikat. Előnyöket ki sem követelhet, s a hivatalnok csak hivatalkörében több a más embereknél.

Szabad polgárokról fel lehet tenni, hogy komolyabban tudnak gondolkodni városuk javáról, mint hogy csupa viszketegből kihányának a régi hivatalnokokat, s az egészet fölforgatnák, mellynek zavarain az ilyenben járatlan előjáróság alig fogna eligazodni. Ennek elejét venni iparkodott a mult országgyűlés, XXIII. tcikke 17 §ában azt rendeli:

„A számadással tartozó hivatalnokok ezuttal a városi törvényhatóságnak részletes elrendezéseig eddig viselt hivatalaikban meghagyatnak — — sat.

Szinte azon törvénynek két §a a volt rendszer legnagyobb visszaéléseit szünteti meg. Az említett §ok következők:

„18 §. A képviselő testület tagjai kijelelés nélkül választatnak.“

„26. §. Mind a közgyűlésnek, mind a tanácsnak ülési nyilvánosak.“

Nekem meg a benemfejezett teljesebb vásosi codex királyi főpolgármestere nem tetszik. Ez ugyan úgy körül van szabva, hogy pietus masculusnál alig leend egyébb, mégis rajt van a kreiszhauptmannias szag. Egyszerűn mellőzni lehet, miután a közgyűlés elnöke a polgármester, a tanácsé a bíró s a rendőrségé a kapitány, a külön szakoktól pedig ugyis számot kér eljárásuk miatt a polgárok kifolyása, a képviselő testület.

Ezen új rendszer mellett, melly szabad polgárokhoz méltó, s mellynek hiányait időnként mindjárt feltűnésükkor javítani lehet: ezen új rendszer mellett reménylem, hogy városaink minden jó és szép érdekeknek pártfogói, a szabadság oszlopi s a hon felvirágzásának erős tényezői leendnek.

Esküdszékek.

Hozzánk is be van hozva a XVIII. t. c. 17. §. által, de csupán sajtóvétségekre. Ezen alkalommal a ministerium az 1844. évi javaslatra utasítatik, melly a büntető eljárásról szólván, az esküdszékek szerkezetéről is rendelkezik, megjegyeztetvén a képességre, miként

200 forint évi jövedelem kívánatik, s meg hogy a főigazgatószerk tisztevel ideiglenesen a hétszemélyes tábla ruháztatik fel. Szó közt legyen mondva: nem tudjuk, ezen 200 forint váltó-é vagy pengő? igaz, a törvény csak pengőt szokott eddig érteni, de mindjárt a XXII. t. c. a nemzetörségbei lépést 100 pengő forint jövedelemből feltételezi, — tehát van alap, ha ki az előbbit váltóra magyarázza.

Sajnálom, de nem ismerem a mult országgyűlés idézett javaslatát, s így nem szólhatok hozzá, s nem is tudhatom a ministerium elé tűzött szabályt, de felhatalmazom magamat mégis néhány eszme feljegyzésére, miket az eskütszerkek körüli nézeteim figyelembe ajánlatónak tüntettek fel.

Az emberi természet annyiféle, hány az ember; az életviszonyok szinte személyenkint változók: a természetnek és viszonyoknak egymásra hatásából fejlőd rejtélyeket mind átismerhetni nem adatott tehetség az embernek.

Az ész istenség az emberben, de az ember segélyét nem képes felhasználni, — mire melhetünk, csak általános tétélek, kísérleti kombinatók, de korántsem alapigazságok, mint hinni szoktuk. Mi kétónél háromnál alapigazság, a negyediknél hazud.

Elméleti tétélek gyakorlati ismeretre nem vezetnek, azért bölcselőt életviszonyok bírálatára nem alkalmaznék, ő csak azt jeleli ki, millyennek kellenék az embernek lenni, s ha ilyen volna, miképen folytatnia cselekvőségét: hajh! de a tapasztalati bölcs azt tartja: igyekezz a lehető legjobbra, s a viszonyokból okulj.

A gyakorlati élet ezer fejleményeit egyesnek szemmel tartani lehetlen, s meg, hány az ember, anyi a szempont, mellyből kiindulólag azok tekintetnek, mert a külön életviszonyok külön nézeteket fejtenek ki az egyénekből.

Tehát meggyőződés után ragaszkodom az eskütszerkek védokai közül ahoz, melly élet emberei által kívánja az életviszonyok által előidézett jelenségeket megítéltetni, még pedig véleményem szerint minél különbözőbek által, mert így többek utbaigazítása után könyebben fel lehet találni a nézponot, mellyből a tett megfjethető.

S így a gyakorlati élet emberei a gyakorlati élet tettei felett legjobb bírák.

Kifelednem nem lehet még jogi tekintetből, hogy egyedül ezek az esküdtek lehetnek független bírák. Örökös bírákról mult országgyűlésünk óta az első bíróságokon szó sem lehet, mert szabad embernek első követelése, hogy az ítéljen felette, kit ő bizalmával felruház. Időnkénti bírák ha felülről neveztetnek, alkalmazkodnak az őket elmozditható hatalom irányához, s vak eszközzé válnak a legnemtelebb részrehajlásra; ha választatnak, ép azon félelemből egykét hatalmas választó ellen soha, tehát a gyengébb fél ellen járnak el, természetesen az igazság rovására.

Az esküdtek nem fügnek sem felülről sem alólrol, tehát lelkiismeretük szerint ítélhetnek.

S épen az esküdti képesség hatalmas tényezője lesz a miveltségnek, és erkölcsnek, minthogy mások becsültetését mindenki érdemelni iparkodik, míg kerüli azt, mivel ezt elveszthetné. Ez által válik az esküdtszék politikai intézetté.

De még azon meggyőződés, melly a polgároknak támad az esküdtek ítélete iránt, csak megnyugtató lehet, mert rólok feltehető, miként inkább kívánják a vétkesek számát kevesíteni, mint növelni, s így szivesebben felmentik elég bizonyítvány hijában a vádlottat, mintsem elítéljék: míg más részről érdekekben van, hogy a polgári jogot büntetlenül ki se sérthesse, tehát a bűnöst bizonyára el fogják ítélni. A vádlott nyugodtan lép bírói elé, mert polgártársai, s mi több, önválasztottai, — sőt ha büntetlenül ítéltenék is el, nem forog fenn a kétség, hogy titkos érdekek áldozataul szenved.

Az esküdtszék egyik mód, mellyel a nép az önkormányzás hatalmát gyakorolja, mert önmaga ítél tagjai felett.

Az 1844ki országgyűlésen Zsedényi, ki azolta hatalmasan igyekezett a haza ellen érdemeket szerezni, az esküdtszékeket az akkor még fennállt kiváltságos osztályok miatt be nem hozhatónak tartá: most ezen akadály is megszűnt, most szabadok vagyunk egyiránt, miért ne hozhatnók be? Bizony mondom, szabadságunkból csak az esküdtszék hiányzik.

Még Szemere jelenlegi belügyminister a táblabirákból ajánlott esküdti tagokat, tehát megyénként egy esküdtszék lett volna: ez hosszadalmas, s ma már nem is létesíthető, mert először táblabírónincs többé, másodsor a nép maga is bele kíván szólni a dologba, és jogosan. Én minden választókerületnek kívánnék egy esküdtszéket, s minden megyének egy királyi udvari széket, melly törvényes perkérdésekben első folyamodás lehetne, s mellynek hatósága alá 6—7 esküdtszék tartoznék, mellyeket törvényalkalmazó bírákkal könnyen elláthatna. Egy választói kerületről szinte fel lehet tenni, hogy 800—1000 esküdti képességű egyénnel csak bír, vagy ha éppen nem bírna, két kerületet kellenék összekapcsolni, de semmi esetre sem más felosztását a megyéknek esküdtszékek számára, mint választók számára.

Az eljárást illetőleg, ha az esküdtszék csak bizonyos időközben ül össze, ugy a kétfoku eljárás elkerülhetlen a vádlottra nézve, csakhogy Angliában a felett is esküdtszék ítél, valjon a perbefogásnak van-e helye, míg Franciaországban ezt vétségek és kihágásokra az első foku ítélőszék, a büntettekre a királyi udvari szék, mellynek tagjai, kik ezt végzik, hetenként ültek össze. Nem tudom, a perbefoghatás kérdésére mellyik módot ajánlá ítélőnek az 1844ik évi törvényjavaslat, én az utóbbit is elégnek vélem, mert az esküdtek kimelését is tekintetbe illik venni.

Hanem a vádlott, ha az ellene indított vád kielégítőnek találta, bebörtönöztessek? kezességre kieresztetik, igaz, de ki kezessé-

get nem talál, például egy utazó idegen vidéken? s ha még ez utazó ügyei sürgősek, kit bizzon meg?

Illyen esetben arra jövünk, hogy legyen bár egy esküdtszéknek nagyobb kerülete, de a pörbefogás eldöntésekor a kívántató bírószék tüstént hívassék össze, s az ügy itéltessek el. Igaz, így az esküdtekre terhesb a köteleesség, miután némelly helyen gyakrabban illetendi őket — magában értetvén, hogy a megye egyik szélére ne a másik szélről hívassanak esküdtek — mintha például évnegyedenként tartatnának esküdtszékek, de a gyors eljárás jogkivánata így kívánja, s meg ha végsőig menünk, annyi feláldozást a szabadság és jog érdekében meg lehet kívánni a honpolgároktól.

Az igazító udvart (Cassations-hof) képezhetné hazánkra ezután is a hétszemélyes tábla, miután első bíróságu törvényszéket a megyéké, felebvitelit a királyi tábla, vagy ha ez igen elhalmoztatnék, ennek tökéletes megszüntével a rendszerezett kerületi táblák tehetnék, drávántuli és erdélyi kerületeinkre is egyet-egyet állítva. A békebíró szerepét rég viselik nálunk a szolgabírók, kiknek eddigi hatáskörét ideje már egyszer megszorítani.

Valjon pedig az ítéltozásra egyszerű többség, vagy angol mintára az összes esküdtek beleegyezése kívántassék-e? erre nézve középútat ajánlok; például az esküdtek három negyedének öszhangzó ítélete döntse el az ítéletet: „bűnös“ vagy „nem bűnös.“ Ajánlom pedig egyfelől azért, mivel a francia eljárás szerint, ha a bírácoknak egyszerű többsége, a 12 bíró közül 7, ítélte bűnösnek a vádlottat, a jelenlevő udvari szék bírái mégis felmenthették, menyiben felmentés a más esküdtszékrei utalása egy eldöntött ügynek, mi az eljárt bírácoknak kisebb nagyobb megszégyenítésével jár együtt; de ajánlom a bírák háromnegyedének beleegyezését azért is, mert jelentékenynek hiszem azon elvet: inkább maradjon száz bűnös büntetlen, mint egy ártatlant büntessenek. A bírák kivétel nélküli öszhangzása kissé magas követelés 12 egyén közt.

Kevéssel az országgyűlés berekesztése előtt egy barátommal sctaközben átalakulásunk tényező érdekeiről vitáztam: hogy hallgatnak, magam sem vevém észre. Végre midőn elváltunk, egy, álitása szerint, falusi jegyző érinté karomat, s kért, hogy a fenebb mondotakat neki ismételjem, mert rájok nem vigyázhatott háborítlanul, holott őt is aggasztják az újabb fordulatok, mivel a helységökbeli nemesek békétlen kedélyt mutatnak. Többek közt az esküdtszékcekről is beszéltem neki. Azon szavakra, miket neki mondék, itt nincs szükség, s párbeszédünk folyamából csak azt jegyzem ki, hogy a polgártársak általi ítéltetést említvén, ekkép sohajtott a jó öreg: Hála Istennek, csakhogy már kivesznek a szolgabíró kezéből!

Igen, ki lesztek véve ezen ki tudja miknek kezéből, mert a szolgabírói hivatalra nem szakember, hanem vagy universal genie, vagy „fac me talem, talis ero“ egyének kellették, anyinemű hivatal volt öszehalmazva nálok. De ki lesztek még véve a késedelmező

megyei törvényszék körmeiből is, mely dohos büntanyáin annyi gazembert képezett a hazának, miszerint bátran elmondhatni, hogy a kivégzettek száza közül 99 a törvényszék eljárásának áldozata, iskolájának tanítványa volt.

Részletes rajza nem szükség a megyei börtönöknek, rég ismerték azok.

Azonban izgatás tárgya kezdett lenni néhol a börtönök ügye, majd meg mellőztetett, — én azt hiszem, egy éven megyénként új börtönök építeni nem lehet, s tán szükség sem lesz rájuk idővel, de kell, hogy a mostani rabokat emberien tartsák, s velők emberien bánjanak. Kísértsék meg az illetők, foglalkodtassák őket, időközönként tanítsák, nem papokat, de polgári egyéneket küldjenek közibök, kik munkaközben erkölcsi nézeteket közöljenek velük egyszerű beszédben; — szintugy ne tiltassék az egymásközi beszéd a hallgató-rendszer szigorúságával, mely a beszéd teljes szabadságában volt emberek közt csak torlásra adna ingert, s a remélhető hatást megsemmisítné.

Ismerni kell a magyar kedélyt, s bátran mondhatjuk, hogy embereinkre e modor sikeresen hatna, s ez által legalább javulnának börtöneink lakói, nem pedig eddigi rend szerint romlanának.

Minthogy pedig a hatóságnak nemcsak azon kell lenni, hogy rabjai javuljanak, de még inkább, hogy rabjai épen ne legyenek, — ki kell gondoskodását terjeszteni, hogy először is ne legyen oka a nép egyéneinek a gonoszra, sok gonosz tett el fog pedig maradni, ha a nép igaz uton szükségeit fedezni képes leend, — ez okból nyujtson alkalmat a hatóság körébeni egyéneknek keresetre; másodszor intézkedjék a státus, hogy embereiben legyen annyi lélekerő, mely a csáboknak ellen tudjon állni, — ez a nevelés tiszte.

Lássuk egyenként.

Előbb is harsogtatni szeretném minden törvényhatóság előtt, miként a nép körüli teendőinek elseje az

Anyagi érdekek.

Köztudomásu dolog, hogy a franczia népet a februári eseményekre jó eleve előkészíté s megérlelé az abnormis munka-organisatio, melyből szülemelő békétlen indulat-nyilvánulásokat a csökönös kormány vagy gunykazajjal, vagy szuronynyal fogadta, de a békétlenség forrásainak bedugására figyelmét utósó perczig nem akará fordítani. Mondom, előre megérlelé ez a kedélyeket, hogy az ajánlkozott alkalomkor egész dühhel ronthasson ki pusztító lávája, hamvai alá temetendő a trón és aristocratia romjait. Sokat tanulhatunk a Seine mellett történekből mi Duna mellettiek.

Nem kell a népsanyart a végsőig feszíteni.

A népnymort negativ intézkedésekkel lehetőleg el lehet távoz-

tatni, úgy, hogy azon túl maga a nép a nyomornak oka : de sanyarúnak eltávolítására a hatóságok tettelegesen intézkedéseire van szükség.

A pénzaristocrátiát rémalakként követi annak árnya, egy elcsigázott proletárius-váz, mint a születési aristocrátiát egy elcsigázott szolgakép : a váz közeleg s száraz ujjait elnyomója után mereszti, mellyet ha elér, vad kaczaj közt morzsolja semmivé, s tiporja meg. Holott később-korább el fogja érni, mint Franciaországban elérte, s le is tiporta.

Ha a születési aristocrátia jogellenességét mindenfelé elismerik : vigyázzunk, hogy a pénzaristocrátiát, mielőtt közénk jőne, eltávolítsuk. Angolországban nem egyszer ütött már ki lázadás a gyármunkások között, kik a gyárosok bérében annyira silány díjért dolgoznak, hogy a kivántató testi tápot sem képesek belőle olly igényben megszerezni, mint ezt sorvasztó munkájuk erejük épen tartására kívánna; és a lázadásnak roppant áldozatai lőnek, boszut álltak sanyargatóikon, de nem nyérének semmit, ujra volt igájukba kelle hajlaniok, mert a sokaság kifolyást egy üzlethez sem nyert, mivel az ország túlnépesedett. Franciaországban a gyárosok szinte ki kezdek a dolgozónép erejét önhasznukra zsákmányolni, gyalázatos bérért szoriták őket csüggesztő munkákra : de a nép közt e méltatlan rendszer ellen feljajdulások történtek, s a feljajdulások nem orvosoltattak; a befojtott tűz eláradt az egész épület belsejében, az egész nép kebelében, — előre feltüzéle s a békeszeretetet megemészté benne : alkalomra várt, hogy kilángolhasson s a nyomó tető fölé emelkedhessék.

A reformlakomai surlódások nyujták ez alkalmat, s a tető összcsohlott.

Egész Franciaország egy lángba olvadt, mert a láng Párisban ütött ki : Albion nem központosul Manchesterben, azért az ottani munkások lázadás hírére a glasgowi gyáros csak néhány pennyvel adott többet naponként munkásainak, s gyökerében volt elfojtva a lázadás, pedig tudjuk, hogy ha egész ország nem, úgy jobb, ha egy város sem kel fel. Franciaországban az egész másképen van, ott Páris a tüzhely, mellyben az egész haza lángol, a szív, melly erein löki szét a vért, s milly hófokra a szívben a vér melegszik, pár perc alatt az egész test azon forróságban buzog.

Mint mondám, az elnyomatás érzete érlelte meg a francia népet a forradalomra, a sanyar tulsága ingerelte kormányzói ellen, azon kormányzók ellen, kiktől vigaszt, tettelegesen segélyt annyi kérelmeire sem nyert, s kik égbekiáltó nyomorára enyheseppet ejteni elmulaszták. Lchet, arra számítának, mint az angolok, hogy az elsatnyult egyének ellen néhány ezer szurony könnyen segítni fog : de a francia nép nem phlegmaticus angol, ki hidegen nézze alsóbb osztályu honfiainak leületését, a francia nép egy testvérlánczolat, hol a nép egyik tagja azon érdekekért buzog, mellyekért a másik, ott egyet nyomni annyi, mint az egésztestet nyomni, hol egynek halálát milliók boszulják meg, mint ezt a februári napok bizonyítják.

Ezzel csak azt akarám mondani, hogy a pénzaristocratia sanyarjai a legterhesb békók, mik a dolgozó osztályt bármelly hazában nyomhatják, s hogy a pénzaristocrátiának gyámja az absolutisticus kormány : mindezzel pedig azt, hogy valamint Franciaországban a köztársasági kormány első teendőjének ismeré a dolgozó nép sanyarán egy czélszerű munkaorganisatióval segíteni : nekünk sem lehet késnünk munkás osztályaink érdekébeni lépésekkel, mert ennek elkeseredése már magában hordja vesztünket, kivált most, midőn a véletlenül megnyert szabadságról ugyis olly fonák fogalmak kezdenek uralkodni.

Uj kormányunknak kötelessége, mulhatlan teendője ezen ügy, okvetetlen lépéseket is fog tenni, — de én úgy hiszem, az egyes törvényhatóságok köszönetére fogják magokat érdemesíteni, ha sok rendszeresítéssel súlyosított teendőit illy részletes, hatáságuk körében jogos kezdeményekkel megkönnyítik, megelőzik. Kivánatos volna, hogy a városi codex befejeztetvén, a városok egyszer már maguk lábokra állíttatnának, önhatóságuk körében magok rendelkezhesse-nek, s ne kellessék szüntelen a helytartó tanácshoz folyamodni s talán épen a kérelem megtagadására havokig várni.

Lássuk azonban, mit óhajtának én a munkaorganisatio körül hazánkban. Bizony nem azon gyárgépezethez hasonló rendszert, mit a communisták követelnek, de kívánom a munkás osztály felszabadítását a dolgoztatók önkénye alól, azaz, a munkásoknak az ország általi biztosítását a magános munkaurak ellenében.

Hogy ebből különb munkaorganisatio kerelkednék országszerte, mint magának St. Simonnak igazgatása alatt, kezeskedem.

Ugyanis, ha minden ágbeli kézmunkások illőleg díjaztatnak, nincs mitől tartani, hogy valamelyik szakra elég ember nem találkoznék, s bár eleinte hol egyik, hol másik ághoz özönlének a tömeg, de lassu elcsillapodásában mégis mindenhova a legkívánatosb egyensulyt hozná be : e szerint minden ágban elég kézzel birnánk s a népszaporodás ugyis foleszlanék mindenfelé, hogy schonnét sem fogna panasz hangzani.

Ekép kész a munkaorganisatio, azaz, minden szakra kellő arányban vannak tagjai a státusnak, mig ellenkezőleg, ha egyik ág jobban díjaztatnék, mint a másik, ugy aránytalanság eredne, s mindünnét csak zavargások volnának hallhatók, a túlzónlött munkásság részéről a szerfeletti sokaság, a másik ág részéről a pangás ellen.

Mindenesetre veszélyes modor a ránk szorult népet kirabolni, erejével minhasznunkra túlzólag visszaélni; legyen a dolgoztatónak mérsékelt tökenyerése, azt ki sem vitázza el, de ne kívánjon hízni a szegény munkásnak verejtékein, mit sanyargatása által sajtol ki. Sokat bir meg a nép az igaz, de mindennek, az emberi tehetségnek is van határa, és ovakodjunk, hogy a nép helyzetének iszonyúságai felett öneszméletre vergődjék, mert elkeseredése féktelen, dühe könyörtelen leend. De az öneszméletet nem szuronynyal kell elfoj-

tani, nem szellemölő censura által kell ébredését gátolni, — ezek nyomoru eszközök, pedig a vólt absolutisticus rendszernek ezek vóltak ellenszerei a népöntudat irányában. Tehát nem így kell elzárni a népöntudat lehetőségét, de kell a kormánynak a népérdekek kifejlését úgy intézni, hogy ilyen öntudathoz ne juthasson, hogy eszméljen ugyan minélelőbb, de mire eszmél, az ezen képnél szebb való legyen. Ha érdekei kellő tekintetben állanak fent és alant, ezen mi népünknek eszeágába sem jut a forradalom, de nem is lenne rá oka.

Érdekeink közt elől áll a munkás osztály érdeke, ezt kell tehát mindenek előtt olly állásba helyeznünk, olly viszonyokkal ellátnunk, hogy a sorsávali megelegetésre elég oka lehessen. A népnél a sorsávali megelegetés a böldogság, ez pedig célja a státusnak, célja, hogy minden polgár böldog legyen kebelében oltalma alatt.

Csak egy megelegetett, böldog nép fog szebb érdekek után is kívánczolni, fogja magát szellemileg is kifejtteni, melly az anyagi jólétnek mulhatlan következése, de soha sem előzője: azaz nem várhatni azon néptől lelki műveltséget, melly anyagi sanyarok alatt szenved.

Innét következik, mi balga állítás azon kívánat, hogy érék meg előbb a nép szellemileg a szabadságra, majd meg fogjuk neki adni; Istenem, egy lealázott, elszolgaisodott nép, mellynek gondolata alig szárnyal a rögnél magasabban, lépjen előbb műveltségre, majd akkor megadjuk neki a szabadságot: akkor már nem concessio lesz neki a szabadság, de önnön postulatuma.

Higvjétek meg, ha ti népünknek anyagi érdekeit javítani fogjátok, leigáztatásából eredő lelki elnyomorodását felszabadítjátok, a szabadság varázshatalma olly méltóságra emelendi rövid időn, hogy önmagatok csodálkozni fogtok; — s ekkor a szellemiekben sem fog hátramaradni.

Tehát első teendő, a népnek érdekében, még pedig anyagi érdekében lépni fel. Francziásországban a kormány állít mülhelyeket a dolgot nem nyert munkásoknak, hogy az ő nem nyereszkeedésre számított gyáraiban olly munkabért adjon, mi mind magángyárosait meg ne buktassa, mind a népnek kellő jüvedelmet, arányos munkabért biztosítson. Nálunk erre még nincs szükség, nálunk minden kéz talál dolgot, ha a munka rendes folyamatban van: de vannak idők, midőn tétlenül hevernek a dolgozók, nem mert restek, de mert alkalom nincs, ilyenkor kell aztán a felsőbbségnek utat nyitni a kereset forrásához, dolgot adni az azután áhítóknak.

Kell tehát, hogy a hatóságok fellépjenek ilyenkor, s adjanak munkát szorgalmas lakosaiknak, kik dolog nélkül nyomornak néznek elébe saját vétkük nélkül.

Részemről Győrvárosnak e tekintetben még a mozgalmak híre előtt, még mielőtt az ujjabb események figyelmessé tehettek volna, rendszeres tervet ajánltam e tekintetben, t. i. dunaparti bástyáinak

ledöntését, ezáltal keresetmód nyújtott volna a munkátlan embereknek.

Semmi eredménye maig.

Mondják, a helytartótanács késedelme miatt, mely többszörös felírásukra nem adott választ. Pedig épen Győr város fegyve alatt van egyén, ki például szolgálhat, hogy mire viheti az embert a kényszerűség. Ezen egyén ugyanis csak azért keverte magát vétekbe, hogy a városházához bevigyék, hol szorgalmas munkája után tartása s egy napra nyolcz garasa van, — ekkép megszabadul azon miképi élnetés felett támadó aggulmaktól, mik szabad állapotában gyötrik, s még gyötörtetése mellett is munkakereset nélkül hagyják legtöbbnyire.

Nevelés.

Biztos alapja egy nép boldogságának csak a nevelés lehet, mert tudatlan tömeg nem ismeri önjavát, tudatlan tömeg ellensége a szabadságnak, nem véde a hazának, mert a tudatlan tömeg lelketlen is.

Sajnosan emlékeztetnek hazánk ebbeli hátramaradására az olyan jelenetek, millyek több helyen nemis a betyárnak, ragadozónak gúnyolt szegény földnép közt, de a magokat művelteknek hívó, az alkotmányos szabadság talapjának hirdetett középrend, a polgárok közt, gyalázatukra előfordultak. Ki még a nevelésnek, a vallásnak főelvét, a felebaráti szeretetet önhazájának polgárai ellenében sem képes alkalmazni, de ingerültségének féket eresztve, tekintet nélkül gázol a legszentebb érdekeken, koczára veti a haza fennállhatását, belviszályt, titkos tüzet támaszt, melly megemésztené, midőn külvészek ellen kellenék óltalmazkodni : olyan ember nem tudom mi joggal állítja műveltnek magát.

Ha illy jelenetek jönnek tudomásunkra, mindannyiszor felsohajtunk : népnevelés, jőjjön el a te országod! És bizonyos, hogy egyedül a népnevelés, mire minden intézkedések a hazának java körül alapíthatók, a népnevelés, melly biztosítja a jólétet, melly véde a szabadságnak.

Nem engedem tárgyamtól magamat annyira elragadtatni, hogy a népnevelést még a szabadság előtt sürgölném, bár meg vagyok győződve, hogy, mint a népnevelés csirája a szabadságnak, ha megelőzi ezt : úgy viszont a szabadság csirája a népnevelésnek, ha az előzi meg az utóbbit. Ha a mi teljes szabadságunk olly régi volna, mint Poroszország népnevelése, alig hiszem, hogy vele nem versenyezhetnénk, — tán nem csalódom, ha eddigi nyolczszázados szabadságunkat csak a szabadság karddal és észszel vívott harcának állítom, s teljes szabadságunkat csak nemzeti kormányunk megnyerésétől számítom.

En alkotmányos nemzet tagjainál kétféle nevelést különböztettek meg, erkölcsi nevelést és polgári nevelést. Az erkölcsi nevelésnek ugyanannak kell lenni mindenütt, a polgári nevelést a nemzeti jellem, az alkotmány s más egyebek határozzák.

A polgári nevelést tehát különböző szellemben lehet vezetni, mert míg nálunk jogok és kötelességek határait tanuljuk ismerni, Törökországban csak kötelességekről van szó. Tulajdonképen déli szomszédainknál szó miről sincs, mert itt a kormány példák rettentő hatásával neveli embereit.

Innét van, miért hogy Poroszországban csak néhány éves a szabadságmozgalom, míg mi ezred óta élethalálra küzdünk hol kardok, hol kormányrendszerek ellen.

Mi az erkölcsi nevelést illeti, rég elmondá Berzsényi, miként „minden országnak támasza, talpköve a tiszta erkölcs, melly ha megvész, Róma ledől s rabigába görbed.“

Az embert előbb emberré, azután kell polgárrá nevelni, mert polgárerényt nem várhatni attól, ki mint ember nem erényes.

Sőt tovább megyek, s azt mondom, miként a nevelésben ne a morál állitassék hitelvekre, de a hit moráelvekre, mert nekünk nem vakbuzgó, hanem okos emberekre van szükségünk, kik a jót ne rettegésből, de meggyőződésből kövessék, — mert ha elkövetkeznék a kísértések ideje, biztosban várhatni emberi és polgári erényeket az erkölcsiesen nevelt, mint a hívő egyéntől.

En úgy hiszem, a morál biztosabb alapja a hazának, erre jobban lehet támaszkodni, mint a hitbuzgalomra, s csak a morál lehet igazi vallás, mert a morál olyakat tart, miről előbb meggyőzi embereit, a hit csak fél, s azzal sincs tisztában, mitől, — a morál tulságba nem eshetik, mert igazságai változhatlanok, a hit oda vezérel, hogy minél feltétlenebb az odaengedés, annál dicséretesb, minél buzgóbb a hit, annál üdvezítőbb.

Korántsem kívánom én, hogy a vallástan mellékes legyen a nevelésben, annál kevésbbé, hogy csupán száraz tanként adassék elő: hanem meg levén győződve, miként a vallási iránynak, mellyet nyerünk, további életünkre eldöntő befolyása van, s egyik hatalmas tényező a haza békés felvirágoztatásában, — kívánám, miszerint a tanok ne azon elvből induljanak: ezt hinnünk kell, mert czelet tudni embernek nem adatott, hanem azon bizonyítványok utáni következtetésekből, mellyek az Istenről, öröklétről sat. szólnak. Mert meg kell mindannyiszor emlékeznünk, miszerint a nevelésnek tiszte a hazának nevelni polgárt, hogy az örök életnek polgára lehessen, gondoskodják kiki maga, itt a nevelés csak a jámbor és józan életnek kimutatásaig terjedhet.

Ismét mondom, miként hiszem a hitnek magasztos irányát és hatalmát, hiszem, hogy a hit hibásat, áltant nem taníthat, hiszem, hogy csak a jó utat jeleli ki a hívőnek, azon utat, mellyet a morál kíván: de szabadjon egyszersmind a tapasztalatra hivatkoznom,

melly délről és éjszokról elég hatalmasan mutatja, miként az észlelés nélküli hitre alapított vallás leggyakrabban a despotismus iskolája : ellenben tagadhatlan marad , hogy a morál mind derék embert és polgárt nevel, mind a hit végcéljához, az öröklétre vezérel.

Továbbá a morál elvei szerint folytatott embernevelés leginkább megegyez, sőt azonos a szabad polgár irányával, tehát alkotmányos étellel ; mások és magunk jogainak tisztelete és használata csak illy egyéntől várható állhatatosan.

Minthogy az erkölcsi nevelés derék tagokat, derék embereket ad a hazának, a polgári nevelésnek most már csak oda kell irányozva lenni, hogy a hazának szeretete, a törvények tisztelete szilárdulást nyerjen, s a nemzetiség a lehetőség legerősb lábra állitassék.

A polgári nevelés köréhez tartozik a nemzeti nyelvnek rendszeres és szorgalmas tanítása is, mellynek terjesztésére az életben hatalmasb segéd nincs, mint a békés ut, az izgatás nélküli elidősülés, a többi nyelveknek megengedése. Ezen módon legelőbb válik az élet nyelvévé, s a hivatalos nyelv ugyis levén, a szertartások nyelve bármellyik maradhat. Lám Franciaországban Elszasz és Lotharingia templomiban folyvást német a szertartások nyelve, de ha a nép kilép a küszöbön, a nemzeti nyelven társalog.

Legyen pedig a polgári nevelés mindenek felett szabad szellemű, mely okszerűen győzze meg az egyénket, hogy polgári kötelességeik olyak, mellyek nélkül a társaság fenn nem állhatna, mellyeknek betöltése mellett lehetséges csak a jogok eszes használata, de mellyek még sem olyak, mik szabadságukat kellettén túl megszorítanák.

Vezérelje a polgári nevelés a hon fiait önálló gondolkozásra, hogy a dolgok és viszonyok helyzetét felfoghassák, irányukat törvényes korlátok közt önmaguk választhassák, s néhány nagyotmondó szó által eltántoríthatók ne legyenek.

Szintugy mint az erkölcsi, legyen a polgári nevelés is a hon minden fiaira kiáradó, s a fokozatos polgári nevelés alatt ne értesék azon szükkeblü megszorítás, mintha a hazának szegényebb polgáraival kevesebb jogok tudatandók, nehogy zenebonásak, követelők legyenek, — mert minden polgár egyenlő a törvény előtt, egyenlő jogok gyakorlatában van, s kell, hogy egyenlőképen ismerje a törvényt, mert háborgástól csak addig lehet félni, mig a hazának polgárai a jogok gyakorlatában nem egyenlőkép részesítvék, zúgóldástól pedig félni nem kell ott, hol minden megadatott, mit a természet és státus törvényeitől egy polgár várhat.

Fokozatos polgári nevelés alatt mást érteni nem lehet, mint, hogy közpolgárnak elég jogainak és kötelességeinek teljes ismerete; minden egyes viszonyokra, eljárásra sat. vonatkozó kimerítő törvényismeretre csak azokat kell szorítani, kik hivatalokat kívánnak viselni.

S valamint nem szabad a polgári nevelésnek gyáva, szabadsága felett ellenörkődni nem képes fiakat nevelni: ugy viszont az olly elvek hintésétől is ovakodjék, millyen rég boldogult II. Endre királyunk nem rég bódogult arany bullájának ismeretes záradéka, mellynek annyi áldozatai hullottak el hazánk törvényhez ragaszkodó legjelesb nagyjai közül.

Mindenek előtt az elvet, melly szerint, s a szellemet, mellyben a honpolgárok nevelés-ügye intézendő, kijelelve, — a dolog csak a módokon fordul meg, mellyek a kívánt credményhez vezessenek, s melly tárgyban szinte, mint majd mindenben hazánk érdekei körül, gyökeres javításra van szükség, olly javításra, melly a szülők és gyermekekkel az iskolát megszerettetni, melly mit a régi rendszer rontott, javítani, melly a vólnak áldozatait, ha még lehet, megnyerni, s melly végre célját valóóilag betölteni tudja.

A státusnak több egyénei vannak a nép keblében, mint az ugynevezett műveltebb osztály keblében, első gondját ez okért az igényli, hogy a népet nyerje meg, a népet nevelje, hisz a vagyonosbak a státus különös figyelme nélkül is képesek erre.

A nép különös gondját érdemli a státusnak, mert ez tartja fenn a státust, s ennek felvilágosodottságától függ a státus jóvendője.

Nevelésünk körül ez idén a XIX. és XX. t.cikknek rendelkezik, de csak annyiban, hogy az egyetennél célszerű reformokra megbizatik az oktatásügyi minister, kinek a teendők iránti terve szinte bevaratik, s meg, hogy minden vallásfelekezet nevelési költségei közálladalmi szükségeknek ismertetnek.

Kétségkívüli dolog, hogy a népnevelésbeni elmaradásunk több okokból származott, tehát mind ezen okok kipuhatólása, mind a hiányok orvoslása, mind a kinövésnek letörlése s az egésznek rendszerezése olly dolgok, miket, bármi nagy feladat is, egyszerre kell megoldani, egyszerre kell kezdeni s fokonként egyenlítésben tovább haladni.

Bárminemü elmaradásunk okát végfűrkészetben szüntelen csak az idegen kormánynál találjuk, igy a nevelését is, mert az alapos műveltségnek, a nép felvilágosultságának ki legyen átalkodottabb ellensége, mint az önkény, a vakság emberei? Hiszen az elmozdításra nemcsak roz viselet, de szabad szellem is érdemésité az embert eddig. Egyik jogtanáromtól személyesen hallám, miként ő többízben meg lön intve, hogy olly szabadon ne tanítson. Ó ugyan nem fogadta meg szavukat, s a magyarok Istene áldja meg érte,— de lehetett, ki az illy fenyegetésre megrettent.

Nehogy azonban tulságba essünk, s egészen megszokjuk régi módra a hibát szüntelen másban keresni, különösen ez annyi vétkü bukott kormányban: jó lesz megkisértenünk Széchenyi tanácsára hibát egyszer már magunkban is keresni.

Itt ismét akaratlanul amaz elavult mentségre szoktak sokan hivatkozni, — rossz fizetése volt a tanítóknak, s minden ki van mondva, minden megfajtvé. En tagadom.

Szándékomban nincs, s nemis lehet a néptanítók mostani állását meghagyatni akarni, vagy épen dicsérni, mert én is jól tudom, milly szégyenletes helyzete volt egy tanítónak, ki egyszersmind jegyző, énekes, sőt harangozó is kényszerült lenni, kinek nem annyira ócska, mint évült viselete nem ritkán nevetség tárgyát képezé, ki arczpirulva járdalt a hivek segedelmeért, a csupa felsőbbbségi negélyből is megkívánókéért, s ki nyáron a többiekkel járt dolgozni fenmaradhatásaért, míg azalatt a fiuk többet romlottak, mint megnyit telente javultak : mindezt állásának mostohasága miatt.

Jól tudom, hogy sanyaru tengődése vitte némelly nemdicsérhető szenvedélyekre, mellyek gyakran elmozdítottását vonták magok után, hogy családostól taszított ki a világba, s hogy mindez olly tulajdona a tanítói hivatalnak, melly nem igen vonzza e pályára az ifjat, hol helyzetjobbítás sem kecsegteti, melly csak pártfogóktól, nem érdemektől függött : de nem feledkezem meg arról sem, miként néptanítókat csak néhány éve kezdenek képezni, még pedig néhol csak melleleg, néhol pedig elhamarkodva.

Bizony, korábbi gondot igényelt volna e szak, hogy legalább azok, kik magokat e pályára vetették inkább, mint szánták, hivatásuknak megfelelőhessenek, s a néptanítói hivatal ne legyen ollyan tág menedék, hova minden rangu, rendü s viseletü ember beállhasson, csak írást, olvasást, számozást, s még e felett diák szavakat is ismerjen.

Még e kettőn, t. i. a hiányos elláttatáson és az illetők általi elő nem készítettésen kívül főhiba volt a gondos felügyelés elmulasztása. Tekintsük csak felsőbb tanodáinknál is millyen az eljárás. A kerületi felügyelő néha kegyeskedik egyik vagy másik középtanoda tanvizsgáin megjelenni, ekkor a már elkészített örömrádadásoknak vége hossza nincs, majd sokféle tanból igen keveset, de jól betanulva felmondanak a fiukkal, s ő méltósága kijelenti megelégedését : holott épen nem lehet kiismerni a tanító modorát, vagy modora sükerét. Nem hiszem, hogy létezzék valaki, ki a nyilvános tanvizsgákat a valódi érdem feltüntetőinek tartaná.

Falukon a pap, vagy esperes tekintenek be évenként egyszer, vagy bokros foglalkozásaik miatt néha annyiszor sem, s ekkor a tanító vagy régi darabokat mondat fel a jobbakkal; vagy magyarázgatni kezd az ehez szokatlan s azért figyelmesen fülelő gyerekeknek, melly általános figyelem ismét csak a tanító érdemeit sokszorozza.

A czélszerű utánlátás elmulasztása is nagy oka volt a nevelés elmaradásának.

Ezeket hiszem főbb okoknak, s hiszem, hogy ezek megszűnendnek nevelésügyi ministeriumi szak felállításával, megszűnend-

nek a népnevelőknek országos hivatalnokokul elismertetésével, s ehhez arányos anyagi ellátatásukkal, megszűnendnek a tanítóképezdék általánosításával s azon szabálylyal, miszerint csak képezdei növendék alkalmaztassék tanítói állomásra, hol az érdem szerint helyzetjavításra kilátásuk lehessen az illetőknek, — megszűnendnek gondosabb felügyeltetés által, melyre még visszatérendek.

De vannak e sarkalatos hibák mellett olly hiányok is a népnevelésben, miknek a figyelmet kikerülni nem szabad.

Illyen a mindennek inkább, mint népnek való tanrendszer, hogy többet ne említsek. Eddig legnagyobb érdemet vélt a tanító kiküzdhetni, ha az olvasás, irás és számolás elemein az öregéből túlesve, egy-két tanítványt tudott előmutatni, ki latinul is elolvasgatott nagynehezen, vagy épen ugynevezett fraktur betűket tudott kivonalozni.

A tanítók nem ismerték hatáskörüket s többnyire felületességben kalandoztak. Ha a pap ráparancsolta a természetiseme tanítását, rendszerekkel, osztályozásokkal gyötörte tanítványait, a helyett, hogy hazánk állat-, növény- és ásványszaki terményeit ismertette volna sajátágaikkal. Ha a földleirást kellett tanítania, a kis-tükör versei clegek voltak. Természettani tünemények mellözve voltak, holott a babona kiirtása mély nemes tiszte volna egy tanítónak, — a vallástan bibliai történetekből, vagy szoroson felmondandó, de nem gyermekelméhez mért mondatokból, állott. Földmivelés s általában a gazdaszat elveit maga a tanító sem ismeré, pedig az ő befolyásának nem szabad megszűnni az egyénekre a tanulói évek befejeztével, ennek csak előkészítőnek kell lenni, hogy a felnöttek közt terjesztendő oktatásokra érettek legyenek.

E szerint ne csodáljuk, ha eredményt nem tudunk felmutatni eddigi népnevelésünkéből, hiszen az átkozott botrendszer meggyüölteté az ifjuval az iskolát, hova pedig jó kedvvel kellett volna mennie, s melly ellen hiában panaszkodott, mert a nemes pártfogók is képtelennek tarták a nép gyermekeit eddig valami okos szónak bot nélküli felfogására vagy megértésére.

Az illy lényeges hiányok orvoslandók gyökerestül. Illy szük körü lapoktól minden kisebb fontosságú, de e tárgyban mindég elég érdekü viszonyok feszegetése nem várható, itt maguk a felvilágosodottabb népnevelők megkérdendők, itt csak a főbb tekintetre irányzom a figyelmet.

Ezen már magában is elég ferde rendszert még ferdébbé tették kinövései, mellyeknek forrása a tanítónak több oldalról függésében keresendő. Nemcsak, hogy kész szolgáljává kellett magát a papnak alacsonyítani, nemcsak, hogy nemes önállóság helyett aljas czélok meggyőződés elleni kivivására eszközül kényszerült használtatni magát, — nemcsak, hogy a falu minden embereit czirógatni, simogatni kellett, — nemcsak, hogy rá szorult az alázatos kérelmezgetésre, melly megöli a becsületérzést s az urficska előtti tekintélyt, —

nemcsak, hogy állását egyik vagy másik urfnak elsővé nem sorozása által koczkáztatá, vagy ezektől a visszafeleselgetést eltűrte, mert más menekvés nem volt: — de még a halotti versek vagy névnap-i üdvözlések kisebb vagy nagyobb sikerülte által, miről egyébként ő maga sem tehetett, egyik vagy másik kegyes pártfogónak nagybefolyásu haragját vonta magára.

Csúszmászók rovatába tartozott tehát a szegény népnevelő, s ideje, hogy ezen állásból felszabadíttassék az emancipatio ezen századában.

Rendszeres népnevelést behozni nagy fáradság, pénzáldozatokkal jár, de dicsően kamatozik. Nálunk eddig is elég helyen volt iskola (falukat értem) elég helyen nem, hol volt, a terv szerint kell intézni, hol nem volt, kell czélszerűen életbe léptetni. Mindenesetre pedig kényszerítő törvény, hogy a gyermekek 6—13 évükig iskolába járjanak városon, falun szinte 6—9 évig még jóra vezetne s nem is lenne annyira terhes.

Az 1844. évi országgyűlésen Wurda győri kanonok tanácslá, hogy a külön felekezeti hívek gyermekei egy iskolába járjanak s csak a vallást hallgassa kiki saját hittanárától, mi által a polgári szeretet és összeszokás életbe lép, a vallási türelmetlenségnek pedig eleje vétetik. A cath. clérus ellenmondott. Ez eléggé jellemzi.

Most úgy hiszem nem fog a clérus megkérdettni, hanem minden helységnek meghagyatik az iskola és tanítóróli gondoskodás. Hol még építeni kell, országos segélylyel kell pótolni a költségek kétharmadát, a többit s a tanítótartást viselje a helység, vagy megye.

Szinte nem utósó gond, ügyelni, miként minden osztályban alkalmas kézikönyvek, és pedig az egész országban egyek tanítassanak, mellyek készítésére pályadíj kitűzendő, mi által elértik, hogy az iskolátváltoztatott növendék időt vagy fáradságot nem veszít.

Mi pedig különösen az eljárást illeti, kell, hogy kisebb kerületenként iskolaügyelők legyenek, kik a magokat kitüntetett tanítók, vagy a tanítóképző iskola oktatói közül választandók, s kiknek tiszte legyen véletlenül megjelenni egyes falusi iskolákban, vagy ott napokat tölteni s a népnevelés okszerű vezetésére felügyelni.

Épen most olvasám a ministérium hivatalos lapját, hol többek közt az oktatásügyi minister külön osztályok felállítását jelenti catholicus, protestans és unitarius, görög nem egyesült, közoktatási és gazdasági szakokra. Megvallom, meglepett.

Külön fogják annakokáért javítani a cath. prot. és görög szertartásu főiskolákat, külön intézni a népnevelést, mivel a népnevelés a főtanodáktól külön szakot érdemel, ez utóbbiak hát egyházhoz csatolvák.

Rég elve a radicalismusnak, hogy a lassankénti fóltozgatással, alkalmazkodással soh'sem fogunk oda érni, hogy egy czélszerű, tökéleteset birhassunk: miért tehát e vallás-felekezetek külön válasz-

tása? Én azt tartom, minden főiskola, melly most academia, lyceum, collegium néven fordul elő, egy ugyanazon a ministérium által kiadott tanrendszerre köteleztessék elfogadni, mert különben a tanodák változtatása ismét zavarral fog járni, holott a törvény megnyitja minden felekezeti főtanodát s polgáriskolát más vallásuaknak is. Minden főtanodában bölcészeti, jogi és hittani két-két évig tartandó tanfolyam állapíttassék meg, ugyanazon tanokkal, minden vallásuaknál a bölcseleti és jogi években, a hittani folyamban kiki vallás és erkölcsstanát e pályára készülőknek elméletileg és gyakorlatilag adván elő, de a tankönyvek kinyomandók s a szakminister által használtatásuk előtt helybenhagyandók lesznek.

A jelenlegi cath. módszer tehát, melly a papnövelvét a világi tanodától elválasztá, megszüntetendő, s növendékei a hittani folyamnak szintugy a polgárok közt a világban lakhassanak, s e szerint eleje vétecsék ama káros következtéseknek, mik a küléletteli ismeretlenség s egyoldalú hitbuzgalom miatt eddig elég botrányosan előfordultak.

Szinte a jogi pálya után egy évnyi tanfolyam állítandó minden tanodánál, melly néptanítókat képző legyen, s melly szerint csak érett és tanult egyén, a jogpálya végezte után léphetne azon fontos hivatalra, melly a státusépület alapját veti meg. Ezen egy évi tanfolyamot a lelkeszi hivatalra készülők elvégezni köteleztessenek, hogy igy a tanodák fölötti felügyelést szakértőleg betölthessék.

Eként gyökerektől legyen újítva az eddigi ferde nevelési rendszer, s egy nemzeti szabály szerint intéztessék, nehogy minden engedményes törvények és külön minister mellett is ne oda jussunk, hova jutni akarunk, vagy hova mielőbb jutni feladásunk, a lehető legjobbra, — de továbbra is riasztó válaszfalak hagyassanak a külön vallásu főtanodák között.

Mondanom is felesleges, hogy minden főtanoda a tantárgyakhoz kívántató szerekkel és készületekkel az ország intézetéhez méltóság arányában láttassék el.

S ha már épen kell, tehát lenne főtanodai, polgáriskolai, népnevelési és gazdaszáti, reál s egyéb tanodákra külön szak az oktatásügyi ministériumnál, de nem vallásszerinti különység után. Mind ezen szakok rendezése pedig oda lenne irányzandó, hogy szüntelen a nemzetiség életbeléptetése szempontjából mindegyik pályának egyéneiből alapos ismeretű emberek, s derék honpolgárok neveltessenek.

A főtanodák után a polgáriskolák lennének rendezendők, de ugy értve, hogy a rendezés minden tanodánál, a kisedovóktól az egyetemig egyszerre behozandó, s az előleges terv kidolgozása előtt sehol el nem kezdendő.

A polgáriskoláknál hat osztályt különböztetek meg, mellyeknek első hármát minden gyermek járni köteleztessék, de azután szétválva, az iparos pályára készülők és a kereskedők reál iskolába adas-

snak, a többiek a másik három osztályt tanulják ki, mellyből vagy, mint készült honpolgár lépend ki az ifju, s mehet, ha úgy kívánja gazdaszati intézetbe, vagy — s ezek számára legalább is a latin, ha lehet a görög nyelv külön órákban tanitassék — léphet a főtanodákba.

Tanulmányok sorát kidolgozni nem rajtam áll, a rendszer javaslatában ki van az elv mondva, hogy alapos ismeretű emberek, s derék honpolgárok képeztesse az élet számára.

Az elemi iskoláknak elég két évi tanfolyam, melly alapját vesse meg a későbbi osztályoknak, magában értve, hogy egyik osztály tanulmányi sorának úgy kell a másik haladóbb osztályába vágni, mint a kerék fogainak.

Ezen menete a tanéveknek korántsem hosszu, mert feltéve, hogy az elemi iskolába 5 éves korában kerül a gyermek, az iparos fiu 12 éves korában lép az életbe, épen legjobbkor, a gazda 15, a jogász 17, a tanító 18, a lelkész 20 éves korában.

Lányok az elemi iskolában együtt lehetnek a fiukkal, azután külön.

Olly elemi iskolában, hol külön vallásu gyermekek vannak együtt, de csak egy felekezetüeknél is, erkölctan és szentírás olvasása e szakban elég, s így a lancasteri tanmód legajánlhatóbb, ugy szinte a reál vagy vasárnapi iskolákban, ha vallás is tanítatik.

Az eszme szép, de mivel visszük ki? kérdik legtöbben.

Igaz, hogy az ugynevezett nevelési alap nem elegendő, de a nevelés a státusnak első szükségei közé tartozván, minden megye köteleztessék kebelében elég számu elemi iskolát állítani és fentartani házi adója összegéből. Továbbá hallám, miként a Benedeki szerzet egyénei, ha személyenként 300 pengő forint évi jövedelem nekik biztosítottik, készek lemondani jószágaikról, — ezt tehetnék a Zircziek és Premonstratiak: hiszem, hogy nem csekély segélyforrást nyernénk. A többi papi jószágok egyéb szükségekre hagyassanak.

Az elemi iskolán felül még minden megye több polgáriskola állítására szorittassék, a főtanodák azonban az ország gondjai.

Kisededővó intézetek a jótékonyság szellemére hagyassanak, itt a tanácsolás, dicséret körén túl csak annyiban léphet a szakminister, miszerint kisededővókat képző intézetről gondoskodandik, részint mivel ezek másutt is csak ez uton létesültek, részint a sokféle ágak rendszerítése utóbb hátramarádást vonhatna. Első legyen a valódi nevelés.

Ha ide tartozhatik, megjegyzem, miként a september — juniusi tanévet célszerűbbnek tartom az october — juliusi, vagy épen november — augustusnál, mivel a nyár forró szakában ismételtetni valami bágyasztó.

A tanoknál első teendője az oktatónak a logikai haladás, és e

haladásnak kijelölése, hogy ekkép az öngondolkodás, a nézetekbeni sajátzerűség kifejtessék inkább, habár csak a tan elemei adatnak is elő főbb törvényeivel, — mint az összehalmozás és túlerötetés maradandó becs nélkül. Igy elérhetik az angol nevelési rendszer fényoldala, miszerint, ki ott az iskolából kilép, saját eszével okosodik — mint Szemere mondja — lélekereje kibontva, felrázva, megnyitva van, mi ismerettel eltöltve nálunk olyan mint a beirtott lap, mást nem írhatni rá, náluk mint a nap, melly mindent megvilágít: azért az angolnak emlékezetét nem csodálad, de ő minden tárgyat sajátlag s ügyesen fog fel. Véleményem szerint ez sokkal tanácsolhatóbb, mint a betűzés.

Végre a tandíjt illetőleg a porosz modort elfogadhatónak tartom, miszerint minden adózó fizet ugyan osztalékot a nevelési költségek fedezésére, de kiknek gyermekei közvetlenül használják az iskolát, különösen is járuljanak ehez. Szegény fiuk ingyen tanítandók, vagy dijuk részben elengedendő, ennek elhatározása a község előjáróit illesse.

A kerületi iskolaügyelők kérjék számon minden helység lelkészétől az iskolába járható gyermekek jegyzékét, annak megemlékezésével, kinek engedtetett el egészen vagy részben a díj. Ezek a jegyzéket sommás kivonatban küldjék fel a szakministerhez, ki hasonló uton veszt tudomást a polgáriskolákról s a fótanodák igazgatóitól.

Kötelességüket mulasztó szülők előbb komolyan intessenek, mihez tartozik a papnak évenként egykét nevelés-ajánló beszéde, majd a nevelési pénztár javára pénzbeli büntetések, és pedig tehetőségökhöz aránylag, reájok szabandók.

— — Tan ily eszközölhető lesz, mire törekedünk, a nemzetélet megszilárdulása.

Viszonyitva ahoz, mit az esküdtszékeknél mondtam, ha önálló gondolkozásu, s erkölcsösen nevelt embereket nyerünk, ugy koránsem kell annyira tartanunk a közjó háborításától, ugy egészen más börtönökre leend szükségünk, s unokáink álmélkodni fognak azon vad képzeleten, melly olly börtönöket irt le, mellyek némelly könyveinkben lehetők, s mellyek erős színezetük mellett is még sokat hagytak érintetlenül. Pedig ez nem a képzelet teremtménye jelenleg, de szigoru valóság.

Ha a nevelés jótéteményében minden honpolgárt részesitenünk, akkor leszünk valódilag egyenlők az életben is.

Ezen emberek azután felgerjesztett becsületérzetök sugallatára is ellenfognak állani a bűncsáboknak.

Egy nemzet szilárd alapja csak az erkölcs lehet. Fenállhatása ettől függ.

Szilárdítsuk meg ez alapot nevelés által!

Társasélet, irodalom.

Társasélet és irodalom viszonylagos hatással vannak egymásra, mert társaséleti képzettségre van az írónak szüksége, hogy eszméit a valóhoz alkalmaztatni tudja s ne száraz szobatudóssá, de élet emberévé válhassék, míg viszont a társaséletet csak az irodalom fejt ki nemesebb irányban.

Hogy társaséletünk egészen más korszaknak, egy élénkebb, részvevőbb, szellemdúsabbnak néz elébe, tagadhatlan, egy olly korszaknak, mellyben magyar hang és magyar érdekek viendik a főszerepet, mellyben magyar érzelem fog tükrözni minden árnyéklatból.

Olly korszaknak állunk küszöbén, melly nemzeti nagyságunkhoz méltó leend, s millyet még multunk nem képes mutatni.

A hölgyeknek őseink méltóságot igen, de szerepet nem kölcsönözének. Ki fenkölt jellemével mégis tudott magának tettkört teremteni, az fenmaradt a történetek lapjain.

Őseink a hölgyektől csak azt kívánták, hogy jó anyák s lelkes honleányok legyenek, de a jó anya tisztét csak addig szabák, míg a gyermeket apja ódala mellett a csatákra viheté, s a lelkes honleányosság azon feláldozásban kerestetett, hogy a sásfészek erélyes védeje legyen.

Bánk báni és Zács Bódogi példák elegendek vóltak a hölgyeknek az udvartóli távoltagezésára, s egy Cillei Borbála emlékezetét még Mátyás kora sem vólt képes eltörölni.

Tudjuk, mit kell Mária Tereziának köszönnünk, kinél ügyesebb politikus még nem született az osztrák házból, s ki épen azért nem fégyverrel, nem erővel akará kiölni a nemzeti sajátságot, de békés uton, lassu számításal. Szüntelen kegyes szavak, kegyes viselettel vólt magyarjaihoz, s nem tudjuk, szándékból-e vagy szándéktalanul, de e kegyes burok alatt csuszott be hozzánk az elnemzetlenesedés mérge.

Jól tudta, hogy a hölgyek a gyermekek anyái, az anyák, kik az első érzelmeket a gyermekben költik, s a hölgyek, kiknek példái után alkalmazkodik az egész nemzedék.

Nem téveszté szem elől, miként a magyar kedélyre sokkal könnyebb hatni a hölgyek viselete s szavai, mint az udvar parancsai által.

De ne legyünk tulságosak, s ne rójunk mindent az ő nyakába, ki maga is csak a kor szédült szellemének bábja vólt a divatvilágban: az ő hibája annyi, hogy kedvessé tenni vágyott udvarát a magyar hölgyvilág előtt, hogy ennek segédelmével a nyers férfiakat folytonosan lekötve tarthassa, — tettének sükere az emlékezetes porosz hadakban mutatkozott.

Sokkal érzékenyebb sebet vágott a francia divatnak a bécsi udvarbani hódolás, melly hölgyeinket lelketlen piperebábokká aljasítá, ugyannyira, hogy abból kivetkezni félszázad mulva is alig lőnek képesek.

Most vár valódilag nemes hivatás a hölgyekre, midőn az ifju nemzedékbe osztatlan hazaszeretetet, az ifjakba lelkesedést, a férfiakba csüggedetlen buzgalmat kell óltaniok.

Most vár valódilag nemes hivatás a hölgyekre, kiken majd egyedül függ nemes irányzatot adni a magyar magasztos hevénék.

Szerepet kell a hölgyeknek engedni, hadd mutassák meg, mit tehet a honleányi érzelem fellángolása, méltó szerepet kell nekik engedni, mert nem szabad elfelednünk, hogy nemzetiségünk nemtői egyedül ők lehetnek, s mit mi kivittunk, a szabadságot, ők örökíthetik meg.

Korábbi viszonyainkból nehezedett ránk a társasélet lankadsága mondhatni üressége, — most ennek meg kell változni, s ujja alakulni.

Ezután a cifra szóvirágok számüzetnek, helyettök érdekes szóváltás fog meghonosulni.

Ezután nem a külföldi divat, de a haza közel érdekei forognak szőnyegen.

Ezután mellözve leend a feszes arslániasság, ellenben az egyszerű, de bizodalmassága mellett is illedelmes magyar viselet kell, hogy életbe lépjen.

Hasonlag ideje, hogy a külföldi regényhalmazt jeles magyar költők művei váltsák fel a honleányok szekrényeiben.

Zongorájuk támláján Straus keringőinek nem szabad helyet foglalni, de gyönyörű magyar zenedarabjaink lelkesítő hangjaival kell honleányi érzelmeiket feljuitani, s ihlett merengésbe ringatni.

Tilos leend Carlsbad hullámzó örvényébe merülni, jövőre Füred bájvidéke, Szliács jégbérczei, Mehadia hüsei lesznek a nyári menedék.

Hegy és rónatájakat nem Szász országban szabad keresni, hanem Erdélyben,

Más országok szépségét elismerni szabad és kell, de kedves csak édes hazánk lehet.

Költőink tisztte ezután a lelkesedés folytonos élénk lobogtatása, nemes érzelmek fejlesztése, a társadalom nemesítése leendnek.

Egy nemzet külön viszonyai olly szorosán füződvék össze, hogy mulhatlanul hatásuk van egymásra, de azért az egyensuly mérsékelt ovakodással van tekintetbe vételőknél, s nem enged túlzó befolyást gyakorolhatni például a tájszokásnak az izlésre.

Természetes, hogy a műveltség sokóldalúságban is fekszik, tehát befoglaltatik abban a politika is, mit ezokért a társalgásból kirekeszteni egyóldalúság volna.

Politikai nagykorúságunk követeli még, hogy nyílt elveket val-

junk, s politikai meggyőződéssel bírjunk, mellyek közti tájékozás csak több oldalú vita eszmecsere után lehetséges, melly eszmecsere szüksége ezt bevonja a társalgási tárgyak közé.

Nem kell azonban a sok politizálástól félnünk, eleinte kissé elárast bennünket, mint a torlott özön, ha féket szakít, de lassankint visszatérend rendes medrébe s egyenlépést fog tartani más tárgyakkal.

Célszerű, sőt elkerülhetetlen férfiaknak politikai könyvek olvasása, sőt némelyek hölgyeknek is ajánlhatók, mennyiben szükség ismerniök viszonyainkat, de szakkönyvek korántsem, mert milly igéző a hölgyajak, ha lelkesülten beszél hazánkról, szintoly gyalárságba (pedanteria) esik, ha szünteleni tervezgetésekkel bibelődik.

Mint szeretem hallani hölgyektől a volt jobbagyokra nehezedt s szabad emberekhez illetlen fejadó megszüntét kívánni: úgy elfordulnék, ha a *pragmatica sanctio* felől véleményeznének.

Hölgyeknek szánt lapban a társadalmi cikkeket jó a politika viszonyokkal érintkezésbe hozni, mennyiben a politikai viszonyok eldöntőleg hatnak a társadalomra, — de épen ezért csak olly politikai cikket szabad egy társadalmi közlönynek adni, mely a társaséletre viszonylik. Csupa politikának szépiralmi lapban rovatot nyitni vétek: maradjanak szaklapjaink is, mert félő, nehogy a minden lapba felvett politika túlzólag elárasszon, s felületes szószaporitássá kocsosuljon.

A szépirodalomnak feladata is ne legyen politikai irány, lehet a bevágó nyilván viszonyokat érinteni s megróni, mennyire károsan hatnak a társaséletre, de ez főcél ne legyen. Főcél mindig a társasélet kinövéseinek rovása s nemesítése.

A szépirodalmi munkának az embert nem mint status tagját, de mint társaséleti egyént kell tekinteni.

Hiszem, hogy nem sok idő kell, midőn a közelebbmult viszonyok festése csodálatos történeti regénynek fog tekintetni, mint jelenleg az ezelőtt félszázadi viszonyoké.

Szükségünk van átalakulásra társaséletünkben, le kell ráznunk a kelleetlen s magyar természetünkkel annyira összeférhetlen burkot, le kell ráznunk az idétlen modort, mellynek ránkszokott fegyve annyira lebilincselé velünkszületett érzelmeinket, le kell ráznunk a külföldieskedést, melly előlte keblünk legszebb virágát: e helyett viszszalépünk credeti és annyira kedves honosságunkba, őszinte és leplezetlen viseletünket kell felöltöztetnünk, mellynek nemzeties kecske díszíteni fogja ekkor páratlan köreinket.

Csak a szerepeket fel ne cseréljük!

Társaséletünk akkor s úgy fog kellemes perceket teremteni, ha ifjaink is, hölgyeink is lelkesültek leendnek, de mindenki hatáskörében marad!

Nemzetörség.

Valaki azt találta mondani a napokban, hogy a nemzetöröknek kerületenkint csak külön csákójok lesz, különben ruhájuk egy, mint hajdan az insurgenseknek: s ime sokan a bóldog emlékezetű nemesi osztályból már fennen hiszik, hogy állandó insurrectio lesz s meg nemzetörség, azonfelül rendes katonaság.

Lehet-e ennél zavartabb eszmetorlatot képzelni?!

Ila rendes katonaság lesz, miért az insurrectio, parádéra s szaladni? Vagy a nemzetörség mi lesz egyéb katonádsi játéknál?

Igaz, hogy azon állapotban, mellybe magamat két év mulva a mostani állandó katonaság szétbocsátásakor képzelem, mind a három nevezet előfordulna, de csak mint egy test, a nemzetörségnek hadi lábón levő egyénei vagy insurgensei tennék e szerint a rendes katonaság tisztét.

Sok tervet átnéztem a nemzetörség szerkezetéről, mellyek külföldön divatoztak vagy divatoznak, s mellyek honosink által az ügy megpendítése óta, ajánlottak.

Szabadjon tehát az én hitemet is felajánlani.

Hazánknak van hozzávetőleg 14 millió lakosa, ennek általán felét azaz 7 milliót számítva férfiakra, ezekből fegyverfogható azaz a nemzeti örseregről szóló XXII. t. c. rendelete nyomán 20 és 50 év közti férfi 3,993, 554, de mivel a törvény a gazdai hatalom alatt levőket, kik Fényes szerint 275,212 személyt számlálnak, ha a polgári szolgálatban levőket annyira tesszük, mint a nemesi alattiakat. — Marad tehát 3'718,342 önálló s nemzetőri képességgel bíró hazafi ideértve, hogy a leendő önkénytesek, azaz 20 éven alóliak kipótolják ama hiányt, melly a képességgel nem bírók kimaradásából ered, bár én megvallom, hasztalan ovakodásnak tartom általuk eredhető jogbitorlás ellen a szegényebbek fel nem vételét, miután ezen képességi szabály eltöröltetett a 3. §. által, melly a hatóságokat felhatalmazza egyéb emberek felvételére is, ha jónak látja. Elég lett volna a kor meghatározása.

A fenebb kitett számú nemzetörököt fel lehetne osztani akkép, hogy a lovasságot és a tüzéri egyéneket annak egyharmada, 1,139,447 egyén tegye, másik kétharmad teendené a gyalogságot.

Szolgálati idő a gyalogságnak 3, a lovasság és tüzérségnek 5 év ajánltatott. Időnyerésből eléglem mindenütt a 3 évet, lenne tehát 20—23 év a szolgálattidő, melly koru férfi van hazánkban 631,398, kik tehát azon három év alatt katonáskodni tartoznának. Ujításuk nem minden harmadik évben lenne rendelendő, hanem évenként egy harmada, azaz 210,466 kilépne s ugyanannyi beállana.

Franciaországban eddig a nemzetőri képességgel bírók közül évenként 80 ezer állítottatott sorshuzás által, de hét évig szolgált s így az állandó sereg 560 ezer főből állott. De Franciaországban csak három évig volt a katona szolgálatban, tehát évenként 240 ezer, a többi 4 év alatt hazabocsátatott, s önmagának kellett élelméről gondoskodni, csak évnegyedenként kerületi 5—8 napi, vagy megyei 30 napi szemlét kellett kiállnia. Franciaországnak ez volt a tartalékserege, melly a fennálló 320 ezerrel, összesen 560 ezer katonáskodó csak kevéssel több mint $\frac{1}{24}$ részét tevő az összes népességnek, tehát $\frac{1}{12}$ dé a férfiaknak, s $\frac{4}{7}$ levén a férfiak közt fegyverfogható, úgy állott az arány katonáskodók és katonáskodhatók közt, mint 560,000 13,975,377hez. A fegyverfoghatók többi része a rendes nemzetőségben gyakorlta magát, melly nemzetőség 6 millió főre rugott.

Poroszországban 20 évtől 25ig minden lakos tagja a porosz hadnak, de 3 évi szolgálat után hazabocsátatik, hol a katonai szolgálattal nem tevőkkel képezi a tartaléksereget, melly évenkénti szemlére kel fel. Utóbb a honvédi sereget.

Svédországban csak rendes katonaság van, de annak hatévi ideje alatti eltartásmódja megérdemli a figyelmet. Itt t. i. csak 4 ezer gyalogot, 1 ezer lovast s 3 tüzérezredet tart a status, a többi ezred falusi ezredek név alatt szétszótva a nép között, hol a tiszték rangjokhoz mért földet kapnak s abból élnek, a közsítézek a nép szolgálkiként tekintetnek, s 9—38 lakosra jöven egy tartandó katona, azok ezt élelemmel, közruhával, lakkal s némi pénzzel ellátni tartoznak, ez pedig kölcsön fejében nekik dolgozik. Ezen maga nemében egyetlen katonatartási modor, melly a népet érezhetőleg nem is nyomja, különösen ajánlható, s könnyebbségül szolgál azoknak, kik eddig terhes katonai adóra szoritattak, mivel a katona, mint a gazda szolgálja, kiérdemli tartását, lakását s csekély bérét, — s meg az élettől sem szokik el annyira, sőt Svédország bizonyítja, miként ezen szétszórt ezredekben fegyre majd szükség sincs, e helyett vidorak és alkalmasok. A svéd falusi ezredek gyakorlatot évenként egyszer tartanak, mihelyt pedig az ujonc a fegyverforgatást megtanulta, azonnal elhelyeztetik.

Ennyi előzmény után azt mondom, hogy a katonáskodó teher ne függjön a véletlentől, de minden honpolgárt illessen egyenlőképen, és pedig az évenként beálló 210,466 egyén minden eddig katonai és polgári szolgálatokra alkalmaztassék következőleg: belépés után negyedév hagyatván a fegyverforgatás betanulására, elfoglalná azon helyeket, mellyeken eddig a korábbiak voltak, s tenné egy évig, míg a jövő év ujoncai felváltanák, a szolgálatokat, azután hazabocsátathatik, de még mint tagja a talpon álló seregeknek, tehát bármikori hívásra készen, sőt helységenként bármely időben parancsoltassék is ki főnöke által félévi szemlére, kiállani tartozzék. A három szolgálati év eltöltével az általános honvédelmi seregbe fog soroztatni, de hatósága parancsnokának volt századosától bizonyítványt mutasson szolgálata kitöltése felől.

Azon $\frac{5}{4}$ évig, míg rendes szolgálatban van, napidíjt huz, más-ként csak hadgyakorlat vagy hadjárat idején.

Mintha hallanám azon ellenvetést: mit csinálunk 210,466 emberrel? De elemezzük csak kissé a dolgot: Magyarország hadereje béke időben áll

13 gyalog serezed , azaz	48,009 fő
13 végezed s	
2 végőri zászlóalj összesen	35,984 fő
10 huszárezred	17,920 fő

Összesen 101,913 főből.

Tudjuk gedig azt jól, mi terhes a végöröknek illető szolgálatjuk, kik a veszedelem foka szerint 4179,6798, s 10,016 főnyi nyóle naponként felváltandó embert kénytelenek az őrvonal őrzésére adni, s ha 35,984 embert illeti, ugy $8\frac{1}{2}$, $5\frac{1}{6}$, $3\frac{1}{2}$ hetenként jőne egyre a teher, de ha a végvidék összes haderejét 91,231 főt veszünk is fel, mégis $21\frac{3}{4}$, $13\frac{1}{3}$, $9\frac{1}{5}$ hetenként nyomja a végöröket fejenként, még pedig évről évre.

Rajtok könyíteni kell , tehát milly számos sereg kívántatnék a nemzetőrségből ide is!

Ehez járul még, hogy városonként a többi, már szolgált nemzetörök teendőit is átvehetné. Vagy ha más menedék nincs, svéd mintára fali ezreddé kell időnként néhányat alakítani.

Szinte porosz szokás szerint, ki önmagát felfegyverzi s a szabott idő előtt ajálkodik , csak egy évi szolgálatra köteleztessék.

Megjegyezhető , hogy tanulóknál csak pályaszak végével álljon be a kényszerűség , habár korábban elérte is 20. évét:

Kik magokat folytonos katonai pályára szánják, ugy szinte a mérnöki kar s a leendő főtisztek a Ludoviceumban tanuljanak.

A honvédi sereget képezendik a honfiak 23 évtől 26ig, melly a 14 millio népesség után tenne 1,973,268 főt, melly csak ha a 631,398 főből álló had elégtelen, lenne felhivandó, Végveszély idején 45—50 év köztiek, számra 1'388,888 és felhivandók lennének.

Mentesség csak öregeknek, hibás testüeknek s tán papoknak adandó, ellenben stathivatalra fel ne vétessék, ki szolgálatidejét ki nem tölté, vagy törvényes felmentesítéséről bizonyítványt nem hoz. —

Franciaországban a nemzetőrség minden harmadévben választja tiszteit: nálunk e tekintetben tán határoz jövő országgyűlésünk, eddig annyit tudunk, hogy kapitányig magunk választjuk tisztikarunkat, a főnebieket a szakminister ajánlatára a nádor kir. helytartó. Horvátországban a bán nevezendi. Van a harmadévi választásnak is jó oldala, mennyiben olly egyéneket, kik iránt a közvélemény esalatozott, jövőre mellőzni lehet, de mivel a polgárok önkörüket annyira ismerhetik, hogy az embert meg tudják itélni s meg fokonként meggy felebb a tisztség, jobb az örökös megválasztás, mert ugyan kü-

lönös helyzetbe jönnénk, ha épen hadjárat idején választgatnók az embereket. Igaz, hogy a feleblblépés lassan fog történni, de aztán ki felebb lép, helyét meg fogja érdemelni.

Első parancsra készen áll a védsereg talpon levő része, ha ez nem elég, hozzá a honvédi sereget, s így 2,604,666 ember száll sikra, mikor a tartalék sereg teendi az itthoni szolgálatokat.

Már most az annyira rettegett orosz ellenébe van-e okunk rettegésre?

Az orosz hadsereg legutóbbi adatok után 662,332 főből áll béke idején, melly a 68 millió népességnek $1\frac{1}{2}\%$ ját képezi, mi tehát nehézség nélkül megkettőztethető, s lenne így hadban 1'324,664 fő, mihez járul a katonai gyarmatok 400,000-re tett férfinépessége.

Nagy erőfeszítéssel képes tehát az orosz 2 milliónyi katonát kiállítani. De millyen katonák ezek, kiket a kancsuka tart sorban, kik be nem tanulvák, mert az orosz főtisztek ugyan olly képeztetést kapnak, mint kevesen az európai hatalmakéiból, de közvitézeik elhanyagolatnak, s a tisztek műtervei kivitelére nem alkalmasok.

És az évenként 60 forintért magát annyiszor halál elé állító katonától félne a hasonzámu, de szabadságaért, küzdő magyar sereg?

Képtelenség volna feltenni, hogy mi meg ne tudnánk felelni bármilly ijesztgető hatalomnak is, csak egyszer rendén legyen minden.

Igenám, csak egyszer rendén legyen minden, de nálunk fájdalom még olly dicsőséges zür van, mellyből csak erélyes hadministeri fellépés fog kiségethetni.

A nemzetőrségi törvény 11 §sa azt mondja, hogy a fegyvergyakorlatok betanítására szükséges egyénekről az illető törvényhatóság felszólítása következtében a kormány gondoskodik: s mégis Pesten a szolgálatban levő tiszteket ettől eltiltották.

Ugyszinte nemcsak hogy ezen forradalmi időszak majdnem minden üzletet megakasztott, de ujabban legkevesebb tekintet van a dolognapokra a fegyvergyakorlatoknál. Így nálunk a még nem gyakorlott nemzetőrség tagjai jó hosszan naponként kiállítottak, s mivel naponként kevesen értek rá, minden napon más egyének jelentek meg a gyakorlatnál, bár mindig csak kevesen, — minek következése lön, hogy egy egész havi folytonos gyakorlat után sem mentünk meszebb tisztelgés és fordulatoknál. Ez aztán eredménytelen időpazarlás.

Véleményem szerint két év elég lenne, ha csak ünnepeken gyakoroltatnék is a honvédi sereg, arra, hogy szükség esetén ki lehessen állítani. Két év mulva pedig a mostani katonaság a nélkül is haza bocsátatván, beolvadna a honvédi seregbe, az akkorig összeirt ifjuság pedig elkezdhetné statuspolgári terheit viselni.

Jelenlegi kiadás honunkban az állandó katonaságra évenként 6'828,000 p. f. a végőri katonaságra 1'398,617 ft és 26 kr. p. s így került a haderő béke idején 8'226,617 ft 26 krcárba pengő pénzü.

Lesz-e ennyi a kiadás, az kétséges, mert mind a szám, mind a fizetés kell, hogy több legyen, mint eddig: de ellenben a katonai adó is több leend.

És pedig több leend a katonai adó azért, mivel a végőri ezredeket mostani nyommasztó szerkezetüktől meg kell szabadítani, kik személyenként egy év alatt 101 és fél napot vannak fegyverben, holott polgárai s nem zsoldosai a hazának.

Most a végöröknél egy család adójából 12 p^gő ft engedtetik el annyiszor, hány fegyverfogó tagja van, s ha adója ennyire nem rug, a hiány kész pénzből fizettetik ki. Minthogy ezután az ország egy részének sem szabad külön szerkezettel birni, mint a többinek, a végőri szolgálat megszüntessék, s az őrvonal őrzése a hadi lábon levő honvédek egyik részére bizassék, ideértve, miként a volt katonaszállásolási rendszer továbbra nem fog követettni, hanem az alsó őrvonal az alsó megyék ujonczai őrzendik. Megszülvén pedig a drávántúli kerületben a különös kötelesség, meg kell szünnie az ezzel kapcsolatban állott adóelengedésnek is, tehát azon kerületből a katonai adó szép összeggel fog megtóldatni.

A nemzetőrség rendszerezése hasonló lesz-e a katonaihoz? Ugy kellenék.

Van mégis sok, mi nem úgy kellenék. Példaul a már hazabocsátott honvédi seregnél különös volna, ha a tisztek készületeit a közvitézek tisztogatnák. A „Fliegende Blätter“ rovatában egy ártatlan képet és megjegyzést találtam a napokban: a százados t. i. a nemzetőr gombjait tisztítatlanoknak találá, mire ez úgy felelt: tessék ezt a szolgálómnak megmondani, annak gondja a gombtisztogatás.

A hadi lábon álló seregnél első szükség az altisztek iskolája, hogy necsak másolni legyenek képesek, s meglehető körülményeik minden fordulatóban tudják, ismerjék teendőiket.

Szintugy a közvitézeknek is lehet keresetmódot nyújtani nyugvó napjaikban.

Emlegettetni gyakran hallám, millyen fog lenni a nemzetőrség egyenruhája, — én úgy hiszem, a rögtöni megkülönböztetéseket kerületenkint (két dunai, két tiszai, drávántúli és erdélyi) más színű magyarka s meg a kerületek egyes ezredeinél külön színű csákó, vagy nadrágsujtás.

Hozzáértve, miként az egyenlőség elve megkülönböztetéseket, miknek csak hiúk örvendhetnek, nem tűr, s azért az al- vagy fő-tisztnak kitüntetett ruha ne adassék, vagy épen rendeltessék, de legyen mindannyi egyenlő, s ezeknek legfőlebb szolgálatidőben szabadjon csekély szalagot vagy egyebet kibígyeszteni.

Helyhatóság.

Jövőre a helyhatóság megszűnik lenni kiváltság, milyen eddig volt, de lenni fog törvényes tulajdon, melly minden helynek jár, s mellynek értelmében minden hatóság önkörében rendelkezési joggal bírand, 's belügyeit önmaga kezeli.

A municipiumok ideje lejárt, — szokás mondani, s ez igaz. mennyiben azok volt szerkezetükben fen nem tarthatók, fen nem tartandók, de jó községi szerkezet, melly mondhatni leghatalmasb kezessége a nép jogai feletti uralmának, a hajdani patrimonial-systema helyett mielőbb életbe léptetendő, s miután jobbágyok hazánkban nem léteznek, hanem egyenlő jogu szabad emberek, s földesuri placetumokra nincs szükség, minden községnek kivétel nélkül megadandó.

De ugyan különös kis okoskodás is volna az ilyen: ezek nagyobb városban laknak, tehát ezeknek szabad legyen önmagukkal parancsolniok, emezek pedig kisebb helységben, ezeknek tehát csak azt teljesíteni leend kötelességük, mit mások nekik parancsolnak. Természetes jogaiából kisémet veszt azáltal, ha nagyobb vagy kisebb helységben lakik, kevesb jogot másokénál csak úgy nyerhetünk, ha kötelességünk is kevesebb.

Annyi igaz, hogy ama „szabad s királyi város“ nevezet ma-holnap szintugy a muzeum penészes régiségei közé tartozandik, mint a táblabiróság már ma is.

Hogy a népszabadsággal az előjog össze nem fér, elkezdék ismerni a törvénykönyvben is, mert a királyi városok legtöbbjei népképviselők választására nézve a megyék területébe s népességéhez kebeleztettek, tehát csak úgy tekintvék, mint egyéb községek.

Városok ezután is lesznek, s ez igen természetes, csak hogy egy város ugy fog képzeltetni, mint több nagy községek egyesülete, s mivel több nagy község már egy követet választ, azért, hogy némelly város maga választ követet, az korántsem előjog.

Továbbá a város, mint több nagy község egyesülete tekintve, hol több ember s gyakran több vagyonosság összező, maga köréből választ bírakat, kik nemcsak mint a kisebb helységek bírái, a község belügyeit vezeti, de több ezernek képviselője levén, a kormánnyal közvetlen összeköttetésben van, mi kisebb helységnél nem lehet, mert felette számosak, azért nevökben a megye kormánya, melly pedig a községek által választatik, teszi magát az ország kormánnyával viszonyba. Ez is igen természetes, s nem égbekiáltó visszaélés a városok részére.

De ezen felsőbbsséggeli összeköttetés csak országos ügyekre, közdolgokra van, mert például a helység birtokával mit tesz, mit nem tesz, egyedül rajta függ.

Az volt eddig a kárhozatos visszaélés, hogy minden helyhatóságnak meg volt a keze kötve még önmaga ügyeire is, ámbár nagy volt a hire, hogy önügyeit maga viszi.

Szinte kárhozatos volt, hogy legtöbb, kivált kisebb helységeknek csak névszerinti hatóságuk volt, de másra nem terjedt, mint, hogy a megyének vagy szolgabírónak rendeletét végrehajtsák.

Bizony mondom, nem volt mit irigyleni az eddigi kir. városi helyhatóságon, mert sub titulo: az adózókra új terheket róni nem szabad, — a helytartó tanács, mellynek szinte lejárt ideje, mióta a kormány Budapesten van, ellenőrködését oda irányzá, hogy minden netán költséggel járó ügy elkezdését megakadályozá, habár annak bevégeztéből a város lakóira tizszeres haszon háramlott volna is.

Illyen a többek közt, hogy messze ne menjünk, a győri példa. Az itteni kereskedők közt keletkezett kölcsönös biztosító társulat a vizeni kereskedést előmozdítandó, a kis Dunának győri ágát innét a torkolatig megkotratni, s ezáltal szabályozni akarta, mi végre egy kotrógép iránt alkuba is bocsátkozott. A városi hatóság az ügyet felkarolta s velök leirt a helytartótanácsához helybenhagyásért: a helytartótanács évek mulva sem kegyeskedett felelni. Hogy azonban mennyire lehet, könnyítsék a forgalmat, a város határábani dunapartot alkalmas kikötővé szándékoztak idomítani, mívégre a volt vár falai ledöntendők volnának, azonban a helytartótanács hallgatlansága által az ügyet ismét függővé tette. A rend fentartása a város terjedelméhez képest több rendőrszolgákat szükségelt. Új hivatal, azaz állandó teher felállítása a helytartótanács beleegyezése nélkül nem volt szabad, ez pedig átláthatlan okokból, tán, hogy hatalmát mutassa, nem engedte meg, s városunkban a rendetlenség maradt a régi.

De nemcsak a közjóra célzó intézkedések előtt állott hajótörő sziklaként ezen botrányos helytartótanács, de néhai tettei egészen arra mutatnak, hogy mellékérdekek által vezettette magát. Nálunk a Deák Ferencz-utczában egyik ház ferdén van építve, de épen ezen ferdeség előtt nyílik szomszédjának kapuja; a város szépítése tekintetéből hajlandónak ajánkozott a ferde ház tulajdonosa házát elrontatni s költséget nem kimélve az utcza rendes sorába építeni: s a városnak erre jogot adni nem volt hatalma, hanem le kellett irni a helytartó tanácsához, ez pedig a város szépítését megtagadta. Kénytelen az ember egyéb józan ok hiányában azt gondolni, miszerint a szomszédház tulajdonosa, ki Budapesten lakik, restelvén házának tulsó oldalán kaput vágatni, informálta a tanácsot, hogy ne engedje a házjavítást.

Ezen bár hosszadalmas, de a helytartó tanácsi botrányos eljárást tüntető példát jónak láttam felhozni, nehogy a falusiak a volt városi

előjogok után sohajtozzanak, hogy a városiak volt szabadságuk megszorításán bánkódjanak.

Önálló lesz ezután önügyeire minden község, azaz, mit önjárára szolgálónak lát, kell, hogy eszközölhesse, feltéve a közjóvali megegyezését.

A községek rendezése pedig mulhatlanul megkívántatik, ha a közös teherviselést jogos alpra kívánjuk fektetni. A közös teherviselés törvényben már ki van mondva, de az most a legnagyobb feladat, hogy mindenki csak valódi birtokától köteleztessék adózni, ne pedig a névszerintitől.

Ennek, valamint a mások által történhető megcsalásnak eljét kell venni telekkönyvek behozatala által, mihez már községi rendezés van feltételezve.

Ugyanis minden helységnek kell tartani telekkönyvet, hol a birtokos neve után annak birtoka, birtokának mellyik részeni fekvése, nagysága, becisére feljegyezve találtassék.

Ha már most a birtokos kölcsönt vesz fel, birtoka annyival kevesebbet fog érni, mennyi teher rajta fekszik, s ha mégis a hatalma alatti egész birtoktól adóznék, már igaztalanul érné azon teher, melly a kölcsönvett összegre, tehát eladott részre esnék.

Kötelességeül tétessék azért minden hitelezőnek, ki birtokosnak kölcsönt adott, a helység telekkönyvéből kivonatot kérni, mellyet a megye előtt felmutatva az adósságot hitelezettje ellen betábláztassa. Ezt kívánja az adós érdeke, de kívánja a hitelező is, mennyire megcsalás ellen biztosítva van.

A megyétől ismét a betáblázás felől veend kivonatot, s a község telekkönyvébe feljegyezteti, mennyi van az említett birtokra betáblázva, hogy így a jövő hitelezők ne károsuljanak.

Illy biztosításnak kivált most, az ősiség megszűntével igen kedvező hatása lenne, miután a birtokos kölcsönt könnyebben kapna, nem forogván a hitelező pénze veszedelemben, s a birtok becése feltűnőleg fogna emelkedni.

De a helyhatóság kiterjesztésének több jó oldalai vannak, mint például az önkörükre tartozó ügyekre nézve megszorítva nem levén, minthogy ők községük kívánandóit és helybeli érdekeit legjobban ismerik, legott segíthetnének a bajon, ha az mutatkoznék, kipótólnák a hiányt, hol az feltűnne. Így eszközöltetnék legkönnyebben, hogy minden helységben jólét s megelégtetés tanyáznék, s nemcsak az összes emelkedést eszközölhetné a kormány igazgatásával, de az egyes helyeken is üdvét áraszthatna, s akaratlanul is nem áldozná fel sokak jólétét többek jólétének, mert egy jól organisált országban minden lakosnak elégtűtnek kell lenni, s hol rendkívüli áldozatokra a közjó ürügye alatt a nép gyakran szorítottatik, s gyakran még érdekeit mellőztetve is látja, kész a bizalmatlanság a kormány iránt.

A kormány ugy képzelhető, mint vezére az ország érdekeinek, s a jó vezéri tapintat nem abban van, hogy minden egyént egy célra

dolgoztasson, hanem abban, ha minden egyént meghágy saját hatáskörében, mindeniket maga belátása szerint engedi munkálkodni, csakhogy ezen közmunkálkodásnak biztos és jó irányt ad, ha oda tudja irányozni, hogy bár mindenki saját körében foglalkozott, mégis a közjó előmozdításához is járult.

Sohsem volt még községi szerkezet akadályja az ország felvirágzásának, ha józan és a nemzet érdekeit célul tűzött kormány volt a hatalom élén, melly fogalmait az étlettel és szabadság érzelemmel viszonyítani tudta, s nem vak eszközként használta a népet.

Alkotmányunk ujulása pedig mulhatlanul követeli a községi szerkezetet, vagy helyhatóságot, mert ha a nemzetnek joga van maga fölé kormányt emelni, joga van önmagát kormányozni, és joga van egy megye népének szinte belérédekeit kezelni, miért ne volna egy község népének joga szinte önmagáról rendelkezni, ha ez által a közjó ellen nem tesz, vagy felsőbbség hatáskörébe nem vág.

Csak rendezett községi szerkezet mellett lehetséges a megyék zavartalan kormánya is, mert itt csak az összes községek hoznak határozatot, tehát egyes községekre kötelező, nem mint eddig néhány ember határozott a községek nem ismert érdekei körül.

Mellözhetlen még a községi helyhatóság különösen a nevelés rendszerezése végett.

Ugyanis a népnevelés első teendője levén az országnak, az arra fordított költség az első szükségek közé tartozik.

Hogy pedig az egész eljárás könnyítessék és egyszerűsítették, minden községnek lakossága vagy vagyonsága arányához köteleségül teheti a kormány egy vagy több iskolát felállítani, tartani s tanítóját fizetni, melly aprólékos és sokféle ágazó teendők másként magára a kormányra háramlanának, mellynek eljárása nemcsak rendkívülileg megnehezítették, de célznak megfelelőleg lehetetlen volna azt intézni.

Nemkülönben az önhatóság jogánál fogva a községet egyedül érdeklő dolgok, mint töltések, hidak építése tüstént foganatba vehető volna, mi centralisáló rendszernél módfelett lassú.

De mi a helyhatósági rendszer fényöldala, a néperlelés!

Igen, a néperlelés, mellynek nagy fontosságát és szükségességét nincs ki tagadja. Közösen el van ismerve, miként mi korántsem magunk ereje és tevékenysége által jutottunk oda, hol még magunkat feltalálni alig tudjuk, mert vagy egyeseket, kiknek legyen megadva a tisztelet, istenitének, tehát illyeseket emberi erő által eszközölhetőeknek nem hittek, mi népéleti éretlenséget mutat, vagy most meg már semmivel sincsenek megalégülve, s magok sem tudják meddig menjenek, kell mindenesetre tovább s tovább haladnunk, de okszerűen, nyomoként, pedig ezen néptől, melly nem önereje által jutott oda, hol áll, hanem a körülmények vetették fel, tartani kell, nehogy ismét olly megváltókra bizza magát.

Kiemelkedtünk a forradalom által, de aligha vesztünkre nem árad, ha nincsenek egyéneink, kik erre előre gondoltak, s az ügyel tisztába nem állanak.

Ideje lenne azonban, hogy ne csak egynehányan érleljék meg magokat a folyvásti átalakulásra, mert úgy ismét másnak kell bennünket odább lökni, hanem ériék meg maga a nép is, melly tehát önmaga határozza teendőit.

Folytonos átalakulásban szükség lennünk, s a fokenkénti érlelésre el kell készülvén lennünk, hogyha bár alkotmányunk sarkából forgattatnék is ki, s öntetnék új alapra, a nemzeti egység és önállás még el ne idegenítették, sőt új helyzete által csak szilárdulást nyerhessen, mi csupán a politikai érettségnek lenne köszönhető, mellynek iskolája az önhatóság.

A megyegyűlések jótékonyágáról már emlékezem, s az innét hazatérő községi képviselők bár csendesen, de biztosan és elég gyorsan megismertették a nyílt község gyűlésen jelenlevő néppel nemes hivatását, viszonyait s figyelmét majd oda irányozták, hová irányozva lenni kell.

Nem kell a dolgot mohón venni, mert nem azt akarjuk, s nem is tartunk tőle, hogy minden faluból egy-egy országos pártvezér lépjen fel, de azt meg mindenesetre elérjük, hogy az új fordulatok nem fognak váratlanul jőni a nép közé, s ez már ki fogja magát köztök ismerni s egypár bódítónak nagy mondható szavai által magát hajtani nem engedi.

Ránk még szép szerep vár, csak törekedjünk, hogy méltók lehessünk szerepvivésre.

A népnek önkormányzási joga elvitathatlan, s bármi alkotmányalakot kísértünk meg, vizsgáljunk át, legtökélyesbnek s az önkormányzási jog és szabadság eszméjével leginkább megegyezőnek azt fogjuk találni, melly, mint nagyban, úgy kicsinyben is megadja a népnek, mi a népé.

S valamint tudományos érettségre is fokozatos iskolák által jutunk, mért tagadnók ezt a politikai érettségnél, — s ezen iskolának azon előnye is van, hogy ki már fenebb van, jól ismeri az alsóbb fokokat, mint mellyekből jött, s így a hazának és nemzetnek minden részletes érdekei tisztában vannak a törvényhozók és kormányférfiak előtt, mi multhatlanul szükséges arra, hogy mindenki saját hatáskörében meghagyatván, tettei mégis a felsőbb intéző kezek által egy célra, a közjó előmozdítására, irányoztathassanak.

— — — Kell fürkésznünk azon rendszert, melly által a nemzet erei leghatályosban összpontosíthatók és alkalmazhatók a nemzet érdekei mellett: én a fenebbi nézetben vagyok, s leendek mindaddig, mig célszerűbbet nem talállok.

Vásár és ipar.

I.

Valamelly nemzetnél a két természetű ág, a földmivelés és műipar, oly kölcsönös egymásra-hatásban, oly szoros kapcsolatban vannak a kereskedéssel, hogy érdekeik csorbulás nélkül el nem választhatók, s egyiknek virágzása vagy hanyatlása a többiek virágzását vagy hanyatlását mindig feltételezi: sőt egyiknek állapota mindig hű tükre a többiekéinek is.

A nyers anyag nélkülözhetlen kellék a műiparnál, mit pedig a földmivelő állít elő; a műipari czikkeket szinte nem nélkülözheti a földmivelő, mit annak birtokába juttat a kereskedő, ki viszonylag ellátja nyers anyaggal az iparost. Így fordul ez összevágólag ismét és ismét: ez az útja a nemzet felvirágzásának. De valamint a nemzetnek magának, úgy felvirágzása segédeszközeinek is éltető eleme a szabadság! szabadság a földmivelésnek, szabadság a műiparnak, szabadság a kereskedésnek! Az egyiknek bilincsbe-veretése eltörpíti a másik kettőt is. Ne menjünk messze, hazánk elég példát mutat. Mit használt, hogy Zsigmond király felszabadította a kereskedést akkori bilincsei alól, eltörölvén több városok árumegállító jogait, s a csalásra alkalmas mértékkülönféleséget; mit használt, hogy ugyan ő több külföldi mestereket hívott be, kik átültessék hozzánk az ipart; hogy az iparosok dézmadás helyett csekély ujévi ajándékokkal tartoztak alatta; — mit használt mindez? keveset, nagyon keveset, mert a földmivelés régi bilincsei közt maradt, a birtokok osztatlanok, a földesuri viszonyok folyvást nyomasztók maradtak; minek következése lón, hogy a szabad költözést nyert jobbágyság nem kedvezőbb viszonyokat keresett a más urodalmakban, hogy találva, annál buzgóbb szorgalommal mivelje telkét: nem, de sereggel tolt a városok falai közé, — ez által sok munkás kezét vesztett a földmivelés, minek pangásba indulta rövidleg régi homályába sülyeszté a műipart és kereskedést is.

Volt II. József császár kormánya alatt földmivelési virágzat, mert a fejedelem maga nyitott utat, nyújtott segílyt annak emelésére; — volt műipari szabadság, mert ő a czéheket 1786. el is törle, mindenkinek szabad kereseti módot engedett: és mégis elsatnyulva maradt mind a kettő, mert bilincsbe volt verve a kereskedés, midőn a magyar mind kiviteleért, mind behozatalaért fizetett, a német ellenben egyikért sem. Érdekünk a szomszéd érdekek alá volt rendelve.

Halad már, Istennek hála, földmivelői iparunk, okszerű gazdaszatot kezdünk nagysokára gyakorolni, a józan modor egyre több

terjedést, népszerűséget nyer, kikelünk régi tespedésünkből; kereskedelmünk is nem megvetendő állásba kezdi helyezni magát, közlekedésünk könnyítése mindenütt főkérdéssé válik, s annak javításán több erők munkálkodnak; de szorgalmunkat, igyekezetünket nem koszorozza kivánt siker, mi azért mindenben nyomasztólag hátra vagyunk, minek tán legfőbb oka iparunk elnyomottságában, a gyülölt, s méltán gyülölt czéhszerkezetekben rejlik.

Hogy a földmivelés felvirágozhassek, szükséges ösztönt nyernie a termékek minél több és jobb minőségű előállítására, ezt pedig csak az iparos osztály növekedte eszközölheti, mely napról-napra többet fogyasztván fel, részint élelmi szerül, részint átalakítási anyagul a földmives igyekezni fog a növekedő fogyasztásnak megfelelni; továbbá a több vevő árujának termékének árát, becset felebb emeli, mi maga már elég ösztön szorgalma kettőzhetőse.

Hogy pedig a kereskedés felvirágozhassek, hogy folytonos élénkségben maradjon, vagy erre emelkedhessék, első feltétel minden esetre az áruknak lehető legnagyobb bőségbeni kaphatósága: hogy ez eszközöltessék, csak az iparos osztályt kell gyarapítani, korlátait szétrombolni, mert im, hol az ipar meg van kötve, sem földmivelés, sem kereskedés nem virágozhatik.

Ugy hiszem, ma már nem fog találkozni ember, ki külföldre utaljon nyers terméceinkkel, vagy kereskedésünkkel: miután világszerte el van ismerve a belkereskedésnek feltünő elsősége külkereskedés felett. Im Angliának 424 millió font sterlingre menő kereskedelmi forgalmából a belkereskedésre 350, a külkereskedésre csak 74 m. font esik; s Franciaország külkereskedése 6,476,160,000 frank értékű, míg a külfölddeli üzlet csak 847 millióra becsültetik.

Csak önkörünkből igyekezzünk tehát kifejteni erőnket, és ne támaszkodjunk szüntelen másra, mert könnyen megesik, hogy úgy járunk virágozónak képzelt külkereskedésünkkel, mint Portugalia, melyet a külföld csak eszközül használ saját maga érdekei ellen.

Jelen cikksorozatban, mint czime is mutatja, mellőzni fogjuk a földmivelést, s leginkább csak az ipar érdekeit tartjuk szem előtt s a vásár csak, mint az iparnak válhatlan kelléke tünend fel fejtegetéseink folytán.

Kétségtelen az, hogy a műipar folytonos keletet feltételez, mert ha a cikkek vétele felakad, már magában fel fog akadni azok előállítása is. Ha a műipari készítményeknek folytonos kelete van, azt szoktuk mondani, folytonos vásárja van. A vásár alatt tehát saját értelemben soha sem kell valami formalitást, zürzavaros csődületét érteni az embereknek, mert a vásár nem egyéb, mint valamely cikkek eladása, mi két ember között, s minden zaj nélkül is végbé mehet.

A tulajdonképi vásárról kölcsönözte nevét azon adás-vevési ünnepély, melyet a vásár neve alatt rendesen értünk, s azon időből szállt alá, midőn a kitüzött vásár-napokon kül majd semmi, vagy legalább jelentéktelen adás-vevés fordult elő.

Szomoru idők voltak, midőn még helyben alig lehetett a városi lakosnak is valamit kapni, hanem be kényszerült várni a vásárt, midőn a kereskedők és vidékiek elérkeztével hozzá juthatott nagy nehezen keresett árujához : most már egészen máskép van, s jobb is hogy máskép van.

II.

A vásár ipart, az ipar vásárt feltételez.

Mi a vásár? felcserélése két külön czikknek, rendesen természetű és műiparos közt, kik egymásra szorulnak, vagy pusztán, vagy közbejöttével egy harmadiknak, a tulajdonképeni kereskedőnek. Ha az emberek mindannyija nyers anyagot természetene s nem volna műiparos, nem volna vásár, mert kik egyugyanazon tárgyakkal bírnának, nem szorulnának egymásra. A vásárt tehát mindig két különiparági czikknek eszközlik, jelen példában a nyers és műipari czikknek.

Továbbá : hova tegye, vagy mért készítse a műiparos czikkeit, ha el nem adhatja, miért áldozza fel idejét, szorgalmát oly czikk előállítására, mellyért még első szükségű tárgyakat sem nyer, melyek életfentartásához szükségesek? Hogy a műiparhoz valakinek kedve jöjön, kell, hogy készítményeinek bizonyos vásárt, keletet találjon.

Tehát a vásár ipart, az ipar vásárt feltételez.

Ezek legrégebb idő óta karöltve jártak.

Lássuk fejleményüket.

A görögöknél, tudjuk, mi magas fokra hágott a művészet : de a tulajdonképi műipar elmaradt. Ez így volt a rómaiaknál is. Sőt minél inkább haladt a nemzet dicsőségben és hatalomban, annál inkább eltiporta ennek érdekeit. Gazdagságukat nem erőik kifejtésének, de a hadi vitézségnek, vagy helyesben mondva, elleneik gyávaságának köszönik. Náluk körülbelöl oly képe volt az iparnak, mint nálunk. Ok szükséges czikkeiket honn készítették rabszolgáikkal, s igen ritka volt az eset, hogy máshova kellett volna fordulniok : parasztjaink nagy részint önkészítette árukkal elégednek meg s ok a forgalommal keveset törődnek; csakhogy Rómában gyalázatnak tartatott kézművet, vagy kereskedést üzni : nálunk pedig ennek a pénzhiány rendesen oka.

A középkoru vad népek dulongásai okot adtak a püspökök és szerzeteseknek, templomaikat, zárdáikat kókerítéssel övezni, melly udvarok a vidékbeliek menhelyei voltak esaták idején. A papok, mint a keresztény-szellem védői, terjesztői, pártját fogták uraiktól sanyargatott vagy üldözött egyeseknek, s dühök ellen befogadták udvarukba rendes lakóul. Az illy menhelyekből kihurezoltatást nem engedé az akkori fanatismus : de ellenben ezek sem üzhetének a kerítésen kül foglalkozást, félve ujonti elfogatásuktól. Elszegényedett nemesek fegyveres védekül járultak illy telepekhez, kik a szoros ér-

telmü kézművesekkel nem keveredtek össze, de a főnökséget, kormányt, ők vezették. Először keveredett össze, vagy is egyesült az illy rabszolgából lett városi lakos a főbekkel a X. században, midőn Milano Fridrik császár ellen fegyveresen állván ki, hogy erejét növevessze, a pártfogása alatti kézműveseket polgártársivá emelte, kik azután érdekük emelkedésével, mint hű véd jelennek meg. Ezen harc előtt már 'credentia' néven némi céhegyletük volt nekik is, de az első formális céh Hamburgban keletkezett 1152. a bőrkészítők közt, 1153. a szabók s 1157. a vargáknál.

Mig a népvándorlások-szülte viharok le nem csillapultak, csak a zárda-kerítések voltak ipartelepek, sőt hazánkban is eképen támadtak a városok, illy védlet alatt kezdtek honosulni a kézművek. Eleinknek bejövetelök előtt csak fegyverkészítők, szijgyártók lehettek, mig I. Endre alatt fazekasok, molnárok, aranyművesek, esztergályosok, sütők, tímárok, vargák, kerékgyártók, asztalosok, ser- és méhsers-főzők említetnek, kik közt az egy városban levők egy társulatot, ugynevezett céhet alkottak, mi gyanítható részint abból, hogy Pozson városában 1600. csak két céh volt — a rokon-kézművesek egy céhet képezvén —, részint a céhek keletkezésének eszméjéből is.

A zárdai főnökök nyilván kiköték a felvett lakosoknak, hogy mesterségeket üzzenek s áruikat a vásárnaponként imára felgyülvő falusi népeknek eladás végett kirakják. Majd egy-két telepnek nagyobb levén vidéke, inkább hirre kapott : nehogy pedig holmi ügyetlen munkás hitelököt koczkázza, előbb megkísérték, érti-e, mit üzni kíván, s ha igen, csak akkor vevék fel soraikba. Ez már visszaélés volt, de akkor könnyű volt tenni, mert a kézművi szakban az ő tanácsait követték a főnökök. Némelly kisebb közönségű várak iparosai pedig, hogy műveiken túladhassanak, szomszéd helyek vásárnapjait látogatók meg. Mentek pedig többen szövetkezve, nehogy megtámadtatásban veszélyezve legyenek, — e szövetkezés volt alap-eszméje a céheknek.

Ezen vásárok jótékonyan hatottak a vevőkre, mert a csak helybelicknek egyedárusági törekvéseit, visszaéléseit meghiusíták, mik mindjárt kezdetben be kezdtek csúszni, mert az embereknek akkor is legkönnyebben hajlott magok felé a keze.

A több oldalú odacsoportozás, verseny, leszállítá a cikkek árát, sőt kik egyedül iparuk után éltek s cikkeik árára rá voltak szorulva, minden áron menekülni kívánván készítményeiktől, az ajánlás sokasága a gyér kereslet ellenében tulzó csökkenést vont maga után. Az iparosok ellenben látva, mikép az olesóság a minőség tekintetbe vétele nélkül néznek a vevők, lemondtak a figyelemről, minél többet készíthessenek, bár a jóság rovására : — s innét a vásári cikkek elsilányulása.

III.

Sokakat hallék panaszkodni a felett, hogy városunk egyre vesztt eddigi nevezetessége, fontosságából, s ezt én is fájlnám, ha csakugyan így volna : de úgy látom, hogy vásárainak elcsékélyedéséből vonnak következtetést, holott ez igen csalfa ismer-jel, vagy éppen az ellenkezőt tanusítja.

A vásárok hazánkban is neves szerepet játszottak, de jótékonyan alig hatottak, ha csak a város kereskedőire nem. Mikor eredt az első országos vásár, alig határozhatnók meg, annyit tudunk, hogy I. Mátyás négy országos vásárt engedett Pozsonynak, két-két hétig tartandókat, melyek számát III. Ferdinánd hárommal szaporította.

Első hetivásár, mi hitelesen bebizonyítható, Esztergamé, melyet IV. Béla 1239-ben adott, péntek déltől szombatonként, a kisduna, meleg forrás és érseki torony közti téren tartandót. Egyszermind, mi akkor az illy kiváltságokkal járt szokott, szabad kereskedelmi jogot kaptak, úgy, hogy ki őket feltartaná, károkat megtérítendő s még decem marcas pro hirságio — — judici persolvere teneatur.

Második kapott hetivásárt Győr, egy II. Istvántól 1271. kiadott, s II. András által 1295. megerősített oklevél erejénél fogva minden szombaton. Ok nemcsak áruiktól nem fizettek, de az Ausztria felé, s onnét visszavitt czikkekre árumegállító jogot is gyakoroltak.

Ezen árumegállító jog rendszeren erőszakos vásárt csinált, s a kereskedés felvirágzásának nagy akadályá volt. Állt pedig következők-ből : minden, a városba jövő idegen kalmár köteles volt magának rakhelyet tartani s portékáit ott árulni; a vásár eltölte után azokat más városba vinni tilalmas volt, ki e szabályt megszegé, elveszté áruit. Továbbá minden árut, melly akárhova s akárhonnét szállíttatván, a városon keresztül vitették, ott letenni s bizonyos ideig áruba kelle bocsátani : ki a várost, midőn az útjába esett, elkerülte a városiaktól szabadon kifosztathaték. Ide tartozik még, hogy a városban egyik idegen a másikkal semmi adás-vevésbe nem bocsátkozhaték, s minden portékát, melly a vásárból fennmaradt, csak városi kalmár vehetett át.

Könnyű elgondolni, milly terhes nyűg volt ezen törvényes erőszak a kereskedésen, tehát jótétemény volt Szakolcára I. Lajos 1372. adott engedelmé, hogy az ott összejövő idegen kereskedők ne adóznak : ellenben megfoghatlan a harmadik korszaki királyok tette, kik a kereskedés emelése tekintetéből adtak illy jogokat a felsővidéki városoknak.

II. András pazar kormánya alatt zsidók és ismaeliták bérelték ki a kamarai javakat, kik annyira vetemedtek, hogy keresztény leányokkal kezdének kereskedni.

I. Lajos alatt igen terjedelmes volt a magyar külkereskedés, hihető tehát, miszerint a belkereskedés sem pangott, miután Lajos a

nürnbergi és boroszlói kalmároknak védelmet igérvén, úgy látszik, a külföldiek csere-piacza vólt a keleti és nyugoti árukra, mit szinte bizonyit Lócse és Éperjes, mellyek bóltjárdáikat (bazar) éjszokról délre küldendő műúrukkal rakták meg. Ugyanezen fejedelem a hamis vámokat megsemmisítvén, s a harminczadot leszállítván, hozható csak illy fényre a kereskedést, midőn az azt kezelő városokban bármikor vásárra mehetett a vevő, mert szüntelen kész raktárai voltak a külön áruknak.

Zsigmondról emlékezém már, Mátyásnak gondos kormánya pedig sehogy sem feledhető a kereskedést, bár alatta a Lajos korának fényét hiába keressük, minek oka nem szünteleni hadmeneteiben rejlik, de a polgárság elszegényedésében. Lajos halála után, ki a zsidókat kitiltá az országból, a pénzzavarokban synylő Zsigmond nemcsak behívá őket, de a bányákat elég könnyelműen nekik adá bérbe, s az ország észrevehetőleg pénztelenedett. Tehát megakadt a folytonos csere honfiaink s az idegenek közt, ugyannyira, hogy biztos találkozóul országos vásárokat kelle rendelnie.

Nélkülözhetlenek lettek pedig a vásárok a mohácsi vész után, midőn a rendes forgalom megakadván, a kirabolt városokban alig vóltak a napi szükségü tárgyak is kaphatók, s csak vásár alkalmával láthatták el magokat a megkívántató czikkekkal. Ezen országos zürzavarban, midőn csak nagy társaságok és katonai kíséret mellett utazhattak; midőn a pénzzavarok és hitelhiány miatt kereskedés vásárokon kül nem is vólt, midőn mindenben külföldre szorultunk, s azok érkezését el kelle várni: ekkor nagy fontosságuk valának a vásárok, sőt mellözhetlenek, hogy mind mi elláttassunk, mind termékeinket eladhasuk. Igaz ugyan, hogy a tulzott drágaság, melly a török pusztításokat követé (egy mérő buza 25 arany pénzért kelt) egy ideig megállítá az üzletet, de utóbb magok a törökök is látogatók vásárainkat, nevezetesen a budait, szegedit, kecskemétit, s hogy selymeik, szőnyegek, gyarmati czikkeikből nagyobb nyereség nem háramlott a lakosokra, a soknemű szerencsétlenséget lehet okolni, millyenek: rablók vagy törökök általi vásár-kirablások, ujon keletkezett harminczadók, mik egyesek által állittattak, a titkos irigység, mi több kereskedési helyek közt létezett, s mi Lócse és Késmárk között többszöri csatákban tört ki; ide számíthatók a gyakortai égések, mint például Győr 1566., két épületet kivéve, a többi földig égett, mi nem kevés kár, ha meggondoljuk, hogy városunk jelentékeny forgalmi hely vólt.

Szinte ezen sanyargatások közepett annyira elcsigázták a föld népét hol a törökök, hol a németek, hogy már minden emberi és vallásos érzelméről megfeledkezve, a parasztok gyermekeiket, nejeiket bocsáták áruba, hogy adójukat leróhassák: s az örmény caravánok egyszersmind embervásár nemtelen kezelőivé fíjultak.

De kiváltak ezen vásárok közül az éjszaki városok, mellyekben a népesség szaporodta miatt, s a német lakosok külföldrei vándorlásuk

által hihetlenül kifejlett az ipar, ugyannyira, hogy képes volt az egész ország szükségait kielégíteni, s vásárait nemcsak ellátták mindennemű készítményekkel, de eláraszták a szomszéd helyek vásárjait is.

És rendes következése az ipar fejlődésének, ha a városok halmozott tömegeikből vesztenek, ellenben a napi élénkség növekszik; és hogy e csak örvendetes, megmutatjuk.

IV.

Láttuk, hogy a' vásári olcsóság maga után vonta az áruk elsilányultát, mert a versenyzők egymást rontva, a vevők csak a jutányosságot nézve, utóbb az ár nem volt a becsesel egyenlő. Másképen van ez ott hol vásáron kül van versenyzés, mert itt a verseny csak javít, mivel a jutányosságot a szemes vevő arányba teszi az áru minőségével, mi által ösztönöztetni fognak az iparosok minél jobbat készíteni: de ellenben czikkeik eladására kényszerülve nem lévén, azoknak elvesztegetésétől is ovakodnak, mi által hallgatólag mintegy árszabályt állapítanak meg, nem mint vásárban, hol el kellvén vesztegetni, az ügyes mestereket épen nem vonzza, csak kontárok által lepetik el.

Ha valamely városban tolongó vásárok vannak ipari czikkekre, azon helynek müipari fejletlenségét, elmaradtát mutatja.

Hogy hazánkban 957 hely tart országos vásárokat, az kereskedésünk kiskoruságát, jelentéktelenségét bizonyítja, mert a' városok úgy látszik még anyi emelkedettségben sincsenek, hogy vidékeiket a megkívántató árukkal folyvást el tudnák látni, azért a vidékiek kénytelenek a' vásári csödületet bevárni.

Vidéken igen jó sikerűek lehetnek az iparműtárak, melly magok a mesterek által is felállíthatók, s hol az egész vidék iparosai azonnal eladhatnák áruikat, a vevők pedig haladéktalanul találnák fel keresett cikkeiket. Ezekből a készítőkre az a haszon háromlanék, hogy nem kénytelenítetnének vásárokra menni, költséges utazás mellett időt is veszteni s még áruikat értéken alul vesztegetni, vagy elkelésük felett aggódni; a bizonyosság, hogy áruja azonnal pénzzé tehető, eleveníti az iparos igyekezetét, s szorgalmának szárnyakat ad. A vevőkre idves az iparműtár, mert nem árasztatnak el, nem csalatnak meg silány vásári munkákkal, de mellyek azért szintolly drágák. Az illy vásári silányságok túlbőségének köszönhetjük, hogy sokan inkább a biztosan jó külföldi cikkeket keresték, mint a kétes honiakat. Ez tehát nem csupa előítélet, de sanyaru kényszerűség eredménye.

Az iparműtárak, kivált hazánk számos helyein, igen kívánatosak volnának.

Mindazon helyen tehát, hol iparműtár van, vagy, mi még jobb a müipar olly állásban van, hogy bármi cikkel, bármikor szolgálhat, szükségtelen a vásár, mert ott a vidéki szüntelen kielégítheti szükségait, ez által foglalkozását folytathatja s időt nem veszít.

Hol tehát a vásárok tolongásaikból sokat vesztek, csak azt jelenti, hogy azon város müipara nagykorusága felé halad: mit nem tudom, ki fog kárhozhatni.

Örvendetes tehát és épen nem leverő, hogy városunk országos vásárai élénktelenednek, hajdani népességökből vesztenek. Annál élénkebbek ellenben heti vásárai.

Csalatkoznék, ki azt vélné, hogy a hetivásár a müiparos kedveért van: korántsem, de van a természető kedveért, ki rövid időközökben hozhatván be cikkeit, azokat több izben s nem ritkán a kilesett előnyes áron adhatja; ha ellenben országos vásáron árulná, kénytelen volna ő is elvesztegetni, csakhogy pénzt teremtsen. Használ pedig a hetivásár az iparosoknak is, annyiból, hogy némi kis csődület lévén, tán jutányosabban szerezheti fogyasztási cikkeit, de nem ám azért, mivel kirakodhatik.

A vásár mutatja még a kereskedés kiskoruságát a közlekedés hiányosságában is.

A kereskedés kiskorusága biztos jele az ipar kiskoruságának.

Ha mi a közlekedési eszközeinket javítanók, a kereskedés könnyebb folyamatot venne, csak lenne mivel kereskedni. Mig az ipar kiskoruságában törpül, addig alig leend nekünk virágzó belkereskedésünk. És ha felmentenők bilincseiből, lenne azonnal kereskedés, lennének közlekedési eszközeink. Az alduna felé kellenék elfoglalni a piacot legelőbb is.

Nem jószántunkból vagyunk mi csupán földmivelő nemzet.

Az iparosok közé nehezebb bejutni, mint hogy azon gátak ezreket vissza ne riasztanának.

Ezekről még leend szó.

Mondják azt is, hogy nevelés kell legelőbb is, másként a leggyönyörűbb szabadság sem teremné meg áldott gyümölceit; érni kell ezen népnek, hogy érdekeit józanul felfogni tudja, különben vagy a régi slendrián mellett marad, vagy vakon rohan mindenfelé, a nélkül, hogy biztos irányt, vagy állapotást tudna venni magának.

Ez nem áll. Bármikor fog is a szabadulás napja elérkezni, nem lehet olly nevelt közép rend, hogy a határtalan szabadság néhányat el ne kábitana. A szabadság is megkivánja áldozatát, kiknek példái a többit észre térítsék. Mindenki szabadon kezdhet kereskedést illető tőke kimutatásával: de még sem rohannak új üzletek felállításához az emberek, mert példák tanusítják, hogy az értetlen tönkre jut. Ezt majd a müiparhoz is alkalmazni fogjuk.

Igaz, hogy első teendők a nevelés, de ebből is teendünk, megnyit körülményeinkhez aránylag tehetünk, s a nevelés nem olly első teendők, hogy miatta darabig mindent mellőzni kellene: jobb ha lépést tartanak a neveléssel egyéb intézkedéseink is, mert ha egyenként akarnánk teendőinken keresztül esni, nemcsak századok kellenének, de századok mulva is ugy hátra volnánk, mint jelenleg.

V.

Mielőtt csakugyan áttérnénk az ipar körébe, nem leend káros ha újra visszatekintünk a vásár hatására, mennyire képes az eltörpíteni az ipar-fejlődést.

A törökudulás ideje alatt több magános zsarnokok állítottak harmincadokat, melyeknek terhe igen lenyomta a kereskedést. Így Lasky Jeromos 1562. a késmárki határban állított egyet s fegyveres erővel készíté azon utra a löcsei kalmárokat, melynek boszujára ezek a késmárkiakat nem ereszték városuk vásárjaira. Ekként e két szomszéd város önmagára maradván, fényes eredményt mutat önerejének kifejtéséből Lőcse egy Csis Andráshban, ki első honosítá meg az alakszövéseket a vásznakba.

1760. körül 1400 sokadalom volt összesen hazánkban, melyek közt első a pesti vásár volt, mely a külföldi kereskedők idécsődülése az itt történő találkozások, köttetni szokott szerződéses áruk mindkét részről átvétele miatt nagyobbak voltak a mostaninál, mindamellett, hogy iparunk, kereskedelmünk fejletlenebb volt. Kisebb nagyobb hajók honi cikkekkel egy órányira lepték a partot, a külföldi cikkek értéke rá ment 3—4 millio forintra. Most 300—400 hajó érkezik vásáraitra, s vagy 14 ezer kocsi, mind árukkal. Magához von vagy 30 ezer idegent és magyart, forgásba pedig 15 milliót tesz.

Tehát Pest vásárai most jelentéktelenebbek, ha a tolongást, halmozást tekintjük, ellenben óriásibb, ha az üzleti értéket vesszük.

Mindig kedvező, ha illy sokadalmakkal bír a város, melyek mintegy kitűzött találkozók a kereskedők és természetők közt, a műipari vásár pedig csak annyival emelkedik, mennyivel a népesség több vásár alkalmával: az árukiállítások nem visznek szerepet.

Azon időben, mikor még a vásár nagy szerepet játszott, de özönlött a sok külföldi cikk, satnyult ellenben a honi ipar, Pest kevés műipari jelentőséggel bírt, kevesebbel Debrecennél. Mikor József a céheket eltörölte, szabad levén a verseny, bámulatos hatása lett az ipar körében, úgy hogy míg 1792ben a kalmárokkal együtt csak 905 céhbeli mestere volt, 1807ben, tehát 15 év múlva 1416 mestert, 3472 legényt s 947 inast jegyzett be; ezen mesterek 110 külön szakban dolgoztak. 1836ban 143 szakban 2332 kézműves mester volt itt: szaporodott tehát az első 15 év alatt a mesterek száma évenként nem egészen 21-el, az utóbbi 29 éven nem egészen 32vel. S míg az első években kalap, nőcipő és asztalos művekért évenként 200 ezer forint ment ki, most a pestiek ezekben a legfinomabb külföldi izlést képesek kielégíteni. Összevetőleg még vonok párhuzamot némelly nevesebb műves közt:

Volt Pesten	1786ban	—	van	1848ban.
Asztalos	32	—	—	113
Lakatos	13	—	—	65
Sütő	23	—	—	45

Mészáros	21	—	van	56
Könyvkötő	9	—	—	17
Sebész	17	—	—	56
Szabó	88	—	—	337
Lábtűs	153	—	—	335
Könyvnyomó	3	—	—	3

Mivveltségi állásunkhoz nem igen kedvező ez utóbbi adat, hogy 62 év alatt egy könyvnyomóval sem szaporodott Pest lakossága, mely város pedig irodalmi életünknek gyulpontja.

Debreczen legelől állt hazánkban 1786ban mesterei számára nézve; volt ugyanis többek közt itt 562 csizmadia, 116 fazekas, 97 hentes, 144 gubacsapó, 41 szekérgyártó, 52 szűrszabó, 80 szappanos, 178 szabó és 182 varga. Volt pedig illy nagyszámu kézművese azért, mivel vásárai egész al- és fél-félföldre szóltak, s nagy vevővidéke volt drágasága mellett is, mert tudva, hogy a lakatos munka Bécsben ócsóbb, mint Debreczenben, bár az idevaló ollyan, hogy amott még kovács is restellné magáénak vallani.

Debreczennek maig is nagy vásárai vannak, mert ma is nagy vásárvidéke még, de ennek káros hatása van, mert minden mestert a maga kebelébe vonván, azoknak arányos feloszlását a vidékben gátolja. Igaz ugyan, hogy Szabolcs megyének kézművesekbeni hiányát nagy részben okozza az is, hogy királyi városa nincs, de ez mégsem gátolta volna ezt annyira, hogy még a napi szükségekre sincs elég iparos.

Csak gyengülnének el Debreczen vásárai, majd széteszlanának a mesterek a vidékben, s lenne mindenfelé elég, de ezt most ne kívánjuk, mert egy csupán vásárra dolgozó mesternek több jövedelme van, mint ha vidéken egyetlen volna.

Legjótékonyabb volna a nemzetre, ha iparosai nemcsak jók és elég számmal volnának, de a hazának külön részein aránylagosan oszlanának el.

Mi által elérhető mind a három, alább látandjuk.

VI.

Ugy hiszem, nem leend egészen érdektelen iparunk multjából feltüntetendő egyikét vonás.

Az ipar valódi alapját hazánkban a szászok vetették meg, s köszönet II. Geyza és IV. Bélának, kik a barbar kunok, bessenyők helyett e békés népet telepíték hazánkba. A telepítési modor ugyan hibás volt, együtt hagyatván továbbra is, de tagadhatlan folytonos jó hatásuk a hazai iparra, sőt nem ritkán majd egyedül ők tarták ezt fenn.

Ekkori szokás szerint minden főispánnak kötelességében állott a királyi családot megyéjében egy nap évenként megvendégelni, mely alkalommal a városok is ezt különmemű drága szövetekkel,

posztóval, bársonnyal sat. ajándékozták meg : ezeket pedig mind a felső vidék szolgáltatá. A nevedező jólléttel visszatérő fényűzés szinte több mestereket tett szükségessé, mint ez kivált az anjoui ház uralkodása alatt történt, kik azonban sokkal inkább a kereskedés. mint a műipar emelésére, kiterjesztésére ügyeltek.

Zsigmond nagy érdemeket szerzett a hazai műipar emelése tekintetéből, mert első volt, ki azon elvet belátta, elfogadta és életbe léptette, miként, hogy az álladalom felvirágozhassek, a polgári rend erős lábra állítása az első teendő. Első volt, ki a városi lakosokat az alkotmány sáncaiba befogadta, meghíván követeiket az 1402. Pozsonyban tartott gyűlésre : ez által emelte csak a negyedik rendet önállóságra, mellyel eddig nem birt, mert a legszebb kiváltságok sem érnek fel az alkotmányos joggal. Első volt, ki összeforrasztani törekedett a nemzet külön elemeit, hogy megszilárdítsa az alkotmányos lét alapját.

Azon kül, miket már mondtam, még többet is tett Zsigmond a műipar meghonosítására, mert Párisból 200 művészt hívott udvara fényének emelésére egy részről, más részről, hogy ők itt terjeszsek ismereteiket, u. m. ötvösi, szépirói, építói gyakorlatot. Első tekintetből czélt ért, mivel udvartartása Európaszerte nagy hirre jutott, ugyannyira, mikép maga a portugalliai király fia is eljött nagy szamu nemesség kíséretében messze földről, említett királyunk tiszteletére. Azonban ezen tanok és ismeretek terjedését akadályozák a bekövetkezett forrongások, ugyannyira, hogy Perényi Péter erdélyi vajda és koronaőr 1434ben Kassára kényszerült építőért küldeni, 1452. pedig Hunyady János Bécsen kül közelében sehohsem talált embert, ki kastélya tetejét vassal be tudná vonni.

I. Mátyás alatt újra emelkedett a műipar, annyiból, mert ő a honi művészet cseseomsége miatt Olaszországból hozatott embereket, kik olly csinra szoktatak az ittenieket, hogy Buda lassanként mind a kalmárok, mind a honnagyk olasz izlésre épült diszlakaikkal ékeskedék, s magyarjaink alig győzék bámulni a művek és épületek fényes nagyságát, sőt maga Ulászló ugyannyira megörült ékességeinek, hogy örömét el nem folythatván, honfiainktól ez első fellépésekor mindjárt kinevettetett. Ekkor már vagy 30féle czéhbeli mesterek voltak. Albert királynak ágyu és golyóöntő, löporkészítője volt Pozsonyban, melly művészetet 1452. bizonyos Orbán legmagasbra vitte, Konstantinápoly ostromára öntvén egy óriás ágyut, mellynek gondjára a török Sultán 100 vonó ökröt és 700 embert rendelt.

A mohácsi gyásznapi után hazánk első része egészen tönkre jutott, kipusztult. A budai, fejjérvári mesterek, kik közt számos telepedett olasz és német volt, Pozsonyban kerestek menedéket, de a lakosság többi megmaradt része is vagy a török áldozata lett, vagy megszökött későbbben, s a boldog alföld, melly addig a jólét tanyája volt, kipusztult, ugyannyira, hogy három század alatt sem tudott visszanépesedni, mig, nem volt akkorában itt török ur. kinek Bos-

niában, vagy Thraciászélein magyar foglyokból telepei ne lettek volna*). Busbique I. Ferdinand követe Győrtől az egész ország hosszában nem lelt fogadót konstantinápolyi útjában, s 1667. a mohácsi győzelem után a sereg Lippáig csak árnyas fűt, vagy tetőt sem lelt a pásztorkunyhókon kívül.

Veránc Antal a budai basához irt levelében említi, hogy a jobbagyok ennek gyakori zsarlásai elől a nem-török részekbe szökdősnek és ez igen természetes oka a felföld túlnépesedésének, mely kebeléből többnemű keresetágakat fejtven ki, nemcsak hogy a műipart szép emelkedettségre képezé, de épen ezen szorgalma által tudta fedezni az alsómagyarországi részek hiányait is, minthogy a közinségnek kevésbé levén kitéve, nem zavartatott munkásságában.

A pozsonyi pestis alkalmával (1713—1714.) Zebriák Jakab bécsi orvos leküldetvén, a vész terjedését annak is okolta, hogy e város akkor a gyülelévész szökevényeknek tanyája volt, kik t. i. vagy a török, vagy a német (péld. a komáromi várnagy) sanyargatásai elől megszöktek. Hová lettek volna ezek, ha különféle műipari foglalkozást nem keresnek? Így állított fel még előbb Szelepcsényi érsek egy posztógyárt Gombán Pozsony megyében, de mely rövidleg elakadt, hihető, munkásai szöktek meg, — pedig a legfinomabb angol és hollandi készítményekkel vetekedett.

1666. a szepességen posztót kezdtek szőni az eddig csak gubára használt báránybőr gyapjújából; ugyszinte a vászonipar nagy kifejlésre jutott.

Győrött 1750. a legnagyobbszerű enyfvőzés állott fenn, 1766. pedig a cseklézi posztógyárnak itt létezett egyik fonalszolgáltató intézete.

1746. Bécsben felállított kereskedelmi tanácsnak sikerült műiparunkat, mely önkeblében hordá és ápolá legvésszesb ellenét, tönkre tenni, ugy annyira, hogy a hazai művekért ki sem akart pénzt adni, s csak külföldiek kerestettek; egyedül hölgycipőkért 50 ezer forint ment ki évenként. Melly düh arra ingerlé a kereskedőt, hogy honiakat áruljon külföldi néven: épen ne dicsekedjék tehát e fogas felfedezésével egynémelly védegyelet-ellenes kalmár, száz éves már e gyakorlat, 1775. eltöröltetett ugyan e tanács, de akkorra hitelünk elvesztve, műiparunk megsemmisítve tengett.

E kor haladtával már a vásárok jelentősége megszűnt, míg az ipar körül minden azt emelési tervek, költségek, intézkedések meghisultak annak régi intézetein, szerkezetén.

Ideje már, hogy rajt legyünk műiparunk lábra-állításán, külföldi gyámság alóli kivonásán: nézzünk azért körül, a multak bizonyosságai mit tanítanak s az eszélyesség mit javasol.

*) Az egyes kalandozások, folytonos dulások elhallgatasával, elhajtott a török 1526 és 1527-ben 300 ezer rabot hazánkba, 1594 b. ezret, 1599 b. 80 ezret, 1633 b. 100 ezret.

VII.

Hogy valamely ország kiskoru műipara megerősödhessek, védvámot nem nélkülözhet; nehogy pedig az óvott belföldiek egyedurisága sujtson, méltányos, sőt kívánatos közöttök versenyt teremteni, mit a céhek eltörlése, tehát az iparszabadság fogeszközölni. Hogy pedig minél rövidebb idő alatt a lehető legügyesb mestereink legyenek, az ipartanodák jótékony hatással leendnek.

Tehát teendőink: 1. védvám, 2. iparszabadság, 3. ipartanodák.

Kívánatos az országra mindig, hogy természetényei szintügy, mint készítményei előnyes keletnek örvendhessenek, azaz: mindig vásárt találjanak: az elsőik találnak folytonos vásárt, ha lesz elég fogyasztó, feldolgozó, az utóbbiak pedig lesznek, ha lesz védvám! Védvám tehát nélkülözhetlen feltétele az ipar szilárdulásának. Ha nyíltan áll az ország a külföldi verseny előtt, az idegen készítmények ugy el fogják özönlenni, miként félt, nehogy a meglevő csekély műipar is silány pangásba essék, mert a gyakorlott kéz, s az ipart nagyobb terjedtségben üző fél sokkal jutányosabban eresztheti áruba készítményét, mint kinek kevés darabon kell fentartási kellékeit megnyerni; s a gyakorlott kéz, — mert csupán kézművekről szólok, a gyárak kirekesztésével — csinosabb munkát is állit elő a mellett, hogy a nagyobb verseny különféle könnyítő fogások feltalálására nyujt ösztönt, mik ismét olcsóbbá tehetik a cikket. Arra nem igen lehet számítani, hogy a külföldi jó mesterek bejönek telepedni, mert állásukban két ország számára készítenek, ha ellenben bevándorlanak, lehet, hogy innét kivinniök a más határon fennálló vámok miatt tilos. Fognak ellenben derék mesterek bejöni, ha védvámmal óltalmazzuk őket, s ittléleket nyereségesbbé tesszük.

Ez pedig igen kevésből áll.

Megtiltjuk külföldi műipari készítmények behozatalát, nem ugyan kizárva, de legalább vámhivatalainkon előre megadóztatjuk. Ezeknek ára tehát magasabb lesz ez által, magasabb talán a belföldiekénél, s így mellőztetni fognak a jutányosabbak mellett. Ezt tenni jogos, ezt tenni eszélyes. Ez által benn jobban kerestetnének a készítmények, tehát a megtelepedő iparos szüntelen keletet reménylhetne, mi pedig mindig elég a kézműves bevonszására.

Kézművescink szorulnak rá legelőször is a védvám jótéteményeire.

Védvámot külföldi vásár concurrensaink ellen!

Ha nekünk a szomszéd védvámok miatt lehetlen külföldi vásárookra versenyre járni, a jogviszonozat felhatalmaz minket is hasonló intézkedésre. Különösen a belföldieknek csak kárt okozó idegen vásárlátogatókra, vagy épen nálunk raktárt tartókra illenek és kellenek már egyszer egy kis adó, keveske védvám. Legyen a belföldi piac belföldi mestereké, igyekezzünk erőinket kifejteni annyira, hogy ne kényszerüljünk untalan másra szorulni. De minthogy az új

erők alkalmazása, használatba vétele mindig akadályokkal küzd, áldozatokba kerül, méltányos, hogy a status pártfogólag lépjen fel mellettük. Ha kevésbé emeltebb áruak lennének a belföldi készítmények, ezt kárpótólná a természetőknek a cikkeikérti nagyobb ár: felette magas pedig nem lehetne, mert a belföldiek egy ugyanazon piac versenyesei, kiknek csak itt vannak vevőik. A concurrentia megkötése nem kevésbé tartja nyűgben az ipar felvirágzását.

Igaz ugyan, hogy a belföldi ipar minden illy kényszerítő szerek nélkül is felvirágozhatik, ha a polgárok ezt ápolják: de mivel a haszontóli lelépés pusztá hazaszeretetből most már olly ritka, hogy egy iparos is alig tudna utána élni, nem marad más hátra, mint az illy resignatióra kényszeríteni a belföldieket. Nincs mit félnünk attól, hogy majd a védvám miatti áremelkedés következtében annál nagyobb összeg folyik ki, — sokkal önzőbb az ember, mint hogy az olcsó honit ne vegye a méreg drága külföldi helyett, kivált ha e mellett, mint kezdő műipar idejében lenni szokott, hazafiúi hirt is szerez magának.

Tagadhatlan, miként külkereskedésünk ez ágban szenved, — de csak élénkségre: nyer a nemzet az által, hogy ezután e kereskedése értékre nézve szenvedő lenni megszűnik. Bizony bizony, mi egyre csak kinézünk, a helyett, hogy benn néznénk körül, mindegyre csak felesleg nyers termékeink számára keresünk utakat, a helyett, hogy azoknak belföldi feldolgoztatásáról gondoskodnánk. Reánk minden tekintetben illik a müncheni „Fligende Blaetter“ egyik idei számában megjelent célzás, midőn a gyermek azon kérdésre: hát már a lóhust is megeszik? illy feleletet kapott: elhitették velünk, hogy ez is jó, legalább hizlalt marháinkat annál nagyobb számmal hajtják ki az angolok. — Nálunk is a javát mindennek kiviszik s mi honn marad, az silány: silány anyagból készíts feltűnő gyártmányt.

Az iparcikkek bevitelle mindig veszteség a nemzetre: érdekében fekszik tehát azokat benn előállítani, de erre védvám kell, megmutatva ezt már Mária Terézia, ki 1757. febr. 16. kiadott rendeletében a kiviteli vámkot leszállítá, hogy innét tágasb és könnyebb piacot látván a gyárosok, bevándorlásra édesgettesenek; a haszontalan árukért a vám előbbi maradván, nehogy több pénz folyjék ki, mint be. Az 1788ki új vámszabályzat szerint a fényüzési cikkek hasznosságuk fokozata szerint 10—60 száztólival rovatnak meg.

Igen, védvámot a fényüzési cikkekre, mikért legtöbbet adózunk, évenként csupa csillogó apróságokért vagy 60 ezer p. forintot. Tudjuk, hogy hazánkknak régóta gyengéje volt a fényüzési viszketeg, melly legtöbbnyire áleszillogás, cifra nyomorúság képét ölté: de bármi nyomor tanyázott is a köz nép sorában, a fénynek nem lehetett hiányzani uraik csarnokában; lám Bornemissza Pál 1670. egyházi beszédben szónokolt a fényüzés ellen, de sikertelenül. A luxus ugyan átka a statusnak, de ha elharapózott, nincs mit tenni ellene, ekkor a status figyelme csak arra legyen fordítva, ahogya miatta a nemzet

elszegényedjék. Itt tilalom mitscm használ, de luxus-cikkeket kell készíteni, az segít a dolgon, legalább számos honi iparosnak ad a fényüzési szenv foglalkozást, kiknek versenye mind jósági, mind jutányossági, és nem csupa színleges.

Védvámot a külföldi borok ellenében is lehetne állítani, nehogy e kórnak bortermesztésünk csenevészedeése adja meg az árát. Ha Ferenc király jónak látta (1802.) magyar borai mellől asztaláról minden külföldit eltiltani, miért ne lehetnénk mi velök megelégedve, vagy ki továbbra is külföldi után vágyik, fizesse drágábban.

A védvámnak következése az ipar minden ágban felvirágzása leend, mert mégéddig minden országban ennek védszárnyai alatt szilárdult meg. É tekintetben nekünk is kellene valamit tennünk, s ne bizzunk mindent az időre, vagy csupa ellenséges behatásokra. Történt ugyan, hogy a harmincadosoka német részrehajlást elősegítvén, mihelyt a cserépedény gyártása nálunk annyira lábra állott, mi-kép övékéivel versenyezhetett, a mázra vetett harmincadót legott önkényesen felemelték: ennek következése lett, hogy például győri fazekasaink, a bakonyi porcelán telepeket keresték fel mázshomokért. Illy uton azonban sokra nem menünk belvirágzásunk előmozdítása körül.

Egyedül a védvámi kedvezés képes külföldieket beédesgetni, de csak úgy, ha nálunk teljes lenyüögzésnek nem néz elébe, azaz, ha iparszabadság kecsegteti.

VIII.

A külső ártalmak alig vannak annyira kárára az ipar felvirágzásának, mint épen a belső féreg, melly gyökerét örli, melly csirájában elfojtja minden jobb irányu sarjadzását.

Nem szükség említenem, hogy e féreg annyi foggal dolgozik ellene iparérdekeinknek, mennyi céh van a hazában.

Miért némellyek olly elfogult védői a céheknek, nem tudom elképzelni, mert hogy okaik nem szilárdak, alább látandjuk. Hogy a céhek egykoriban hasznosak lehettek, de csak a kézművészet bölcsőkorában, midőn dajkákra volt szüksége, megengedjük, sőt lenézetvén a technici foglalkozások, kellett, hogy valami kedvezésben részesüljenek a céhek által az iparosok, különben kedvöket vesztenék: de vajjon ma már hasznos-e a terményző erők ezen megkötése, ajánlatos-e ezen a középkor bélyegét viselő, természetük, szerkezetüknél fogva szükkeblüségre hajlandó, s azért abból soha ki nem vetkezhető intézetek ápolása? — Semmikép nem, mert minden iparnak egyedüli éltető eleme a szabadság! nyüg alatt el fog satnyulni. Ma már nem tudja azon nemzet saját javát méltányolni, nem ismeri önnön érdekét, melly a kézműveseket ezen járom alól fel nem szabadítja, szét nem zúzza ezen szirtet, mellyen annyi századok óta egyedül törött meg minden józan intézkedés, minden javítási szán-

dok; mert nemcsak hogy nem engedtek az ország törvényeinek, de merészeltek a már fenállókkal ellenkező szabályokat alkotni.

A céh nem tekint semmire, nem kimél semmit, még öntagjait sem, annál kevésbbé az összes nemzet érdekét: már kezdetőkben visszaéléseket vettek használatba, lám a győri kalaposok s a német, itt tanyázó sereg kézművesei eltilták a kalmároknak idegen készítményü kalapok eladását, 1560-ban. Ezen időtájt a céhek ügyében már többször rendelkezett törvényhozásunk. Azoknak, a kézműi iparra káros befolyása e korban meglepőleg nyilatkozott több olyanmü szabályaikban, mellyek vagy a kézművek gyarapultát, vagy az általuk készített cikkekhez könnyü s olcsó juthatást megakadályozák, megnehezíték. Illyen volt az például, mellynél fogva a műnek ára gyakran értékénél fölebb emelteték, s azon mesterekre, kik azt az így meghatározott áron alul adnák, nagy bírság vetteték; illyen az is, hogy társulatukba csak nagy összeg pénz letétele után juthattak új, kivált nem városaikban s nem hasonló céhekben álló atyától származó mesterek; a több mester által okozandó csődület, és ezzel összekötött olesóblulása a készítményeknek szinte gátoltatott. Az 1715-ki országgyűlés tehát ezek által az ország javát sértetni látván, mindenek előtt megújítá az 1659-ki 71. t. cikket, melly szerint a kézművek árát meghatározni a vármegye jogosítva vagyon, továbbá az eléggé egyes új mestereknek a céhekbe minden megszorítás nélkül s tűrhető fizetés mellett bevételét tisztí közbevetés mellett is eszközöltetni rendeli. De ezen törvény nem használt akkor, alig használna most is a szokások e hazájában, hol a törvény ellen szegülő gyakorlat képes a törvényt érvénytelenné tenni. Csak semmi jogot nekik, azaz töröltessenek el nyom és maradvány nélkül, különben újra és újra visszaélések forrásai lesznek. Csupa régi kegyeletből, azért, mert volt idő, mikor hasznosak voltak, egész jelenig tartani őket, elvétett politica.

Nem akarok egyes régi céhszabályokat példájaul felhozni a nemzetiség elleni törekvésnek, vallási egyódluságnak, szűkkeblü nyervágy aljasságának, mértéktelen nádalyosságnak és megfoghatlan különtségnek; de emlékszem, hogy néhány éve még gyalázólag kárpálták az itteni molnárok a szinte kebelbeli eszmadiákat, mivel ezek eddig szüz céhökbe más vallásu egyént is vettek fel. A kontárok eltiltása csak visszaélés, szokás a céhek részéről, de nem törvény, s nincs is törvény, melly ezt nekik megengedje, — de azért ők minden becsületes iparostól elszedik szereit, kit ők átláthatlan okokból, legtöbb esetben kenyéririgységből, magok közö felvenni nem akarnak: ha meggondoljuk, hogy ők nemcsak károsítják és tönkre teszik, de még ezt jogtalanul is teszik, — ezen egy esct képes a céheket gyűlöletessé tenni.

Kossuth azt mondja, (Pesti Hirlap 1847, 1006. szám, 424 lap) jó mesteremberekben már nem szűkölködünk, s még kevésbé szűkölködnénk, ha a mostoha céhrendszer nem volna. Párisban 140 magyar

mesterember van, az ottani műhelyek díszei, kik legszívesebben visszajönének hazájukba s mostani jövedelmük felével is megelégednének, csak a hazai levegőt szívhatnák, de a céhrendszer-okozta nehézségek miatt haza nem jöhetnek. Azt pedig nem mondhatni, hogy Kossuth nem ismeri a magyar ipar érdekeit.

Iparszabadság minden áron! Legyen szabad a verseny minden honpolgárnak, s a vevők is legyenek felszabadulva egy kettőnek önkénye alól. Ha az ipar tere szabad leend, lesz akkor elég számú kézművesünk, s pedig lesznek jónál jobbak, mert ezen áldott haza kecsgetni fogja őket, — s akkor az egész hazában kellő aránynyal leendnek felosztva is; mert ne higgyük, hogy minden vevő a középponttól szeretné birni cikkeit, vagy minden iparos csak oda fog toakodni; — a vevő nem költségeskedik, csak vidékén találjon olyan mestert, ki vágyait, követeléseit ki tudja elégíteni, az iparosnak pedig kevésbe kerül önfentartása vidéken, midőn tudja, hogy ügyessége ott is kellőleg fog gyümölcsözni, a kontár pedig a középponton sem menend sokra.

Az iparszabadság azonos természetű a sajtószabadsággal. Melly sebeket az iparszabadság ejt, szintugy mint a sajtószabadság a magáét, be is gyógyítja. Legszokottabb ellenvetés, hogy sok könnyelmű fiatalnak vesztét eszközli. Am lássa, ki készületlenül lép fel, megérdemli sorsát, ha bukik, — legalább egyedül ötet éri a bünsúly, nem ug, mint a kontár: ester miatt pirul az egész céh, a közönség pedig bizva is károsíttatik illyek által. Most a visszautasított remekelő ellenségeiképen tekinti a mestereket : akkor önmaga ítél maga felett. Iparszabadság nélkül nagykoruvá soha sem fog a nemzet fejlődni iparos tekintetben. Lássuk, Angol és Franciaországokban ennek bchozatala óta nyert szebb kort, s miként a céheknek egyik barátja megengedi, hol behozatott, jó következésünek lenni bebizonyult: szeretném ellenben látni azon országot ma, hol a céhek jó foganatuaknak bizonyodnak!

Es pedig hozassék be az iparszabadság lehető leghamarébb. A céhkorlátozások, módosítások, mikkel ezek baráti védenecikről az ug is bekövetkezendő végesapást hártgatják, nem valók életbe, nem, kivált nálunk. Ajánltatik különösen a céhek korlátozásaul, hogy ügyes kézművesek üzhessék iparukat a nélkül, hogy a céhbe betestesítve volnának; mihez pedig fizetés ne lenne szükség. Hisz ez iparszabadság! minek igy a céh? tán a nyujtandó segély miatt? özvegyi pénztárt tartani a polgárok számára ug is minden városnak kötelessége, — vagy hogy a céhnek joga volna inasokat szabadítani? e tekintetben legjobb a kalmárok példáját követni, azaz a mester felszabadító bizonyosságlevelét írja alá a városi polgármester, s nagyobb hitelességü leend száz céh levelénél.

Céhegylet név alatt olly egyetemes társulat is ajánltatott, melly egy városnak valamennyi iparosát keblére karolná : ez jó mint polgártársak köre, de minden más kihatását meg kell előzni, — ezen

név, czéh : már maga képes visszataszítani, tehát ezen szót még az emlékezetből is jó volna kiirtani, nem hogy életbe léptessük tovább is.

A czéh barátai szüntelen azzal állnak elő, hogy ha ezen intézeteiket, mint eddigi gátot eltörölnök, a sok készületlen mester özönlene el bennünket: hogy saját áldozatai lennének az iparszabadságnak is, tagadhatlan, minden új szabadalommal így járunk az első mámorban, midőn mohón kapunk bele, mint gyermek a gyertyába. Az sem igaz, mintha megérve erre még nem vólnánk: uristen, mi még csak arra vagyunk rendeltetve, hogy mindenben szűköt lássunk, hogy mindent drágán fizessünk, és mindent roszúl kapjunk? Ugy hiszem, mind a művesek, mind vevők közül többen átkozzák a czéh-rendszert, mintsem fognák az iparszabadságot.

Az ipar felmentés kori özönlés nálunk még cél is, nemhogy tőle tartani kellene. Cél, mondom, mert csak teljes iparszabadsággal reménylhető, hogy hazánk külön vidékeibe arányosan fognak szétoszlani a kézművesek; hogy pedig ebben szegény hazánknak számos egyénre van szüksége, míg minden vidéke kellően ellátva lesz, az tagadhatlan.

IX.

Láttuk eddig a módokat, hogyan kell a nemzetnek sok iparost nyerni s azoknak arányos szétoszlását eszközölni: hogy pedig jó mesterei is legyenek az eddig javasolt belverseny rendszere mellett, szüksége van még ipartanodákra is.

Hogy tanulmány nélkül senki értelmes emberré csupa tapasztalásból nem válik, az igaz; de a tapasztalás csak hosszú idők számtalan kísérletei közt eltulajdonítható: ha tehát csupán ez ut maradtan fen az értelmesség szerzésére valamely foglalkozás nemében, ugy mindenik csak öregebb korában jutna jelességre; sok célszerű módszer feltalálva nem, annál kevésbé lenne kifejtve. Tehát az emberi miveltségi fejlődés ugy hozná magával, hogy minden szakember közölje társival, ha mi jeleset foglalkozása körül észrevett, felfedezett, — de ugy mutatja a tapasztalás, hogy ezt mai szerkezetű iparosaink legkevésbé hajlandók tenni mestertársaik ellenében azért, nehogy felülmulassanak tansegédek ellenében, nehogy concurrentst idvezeljenek benne utóbb, mi különös becsöket kisebbitené. Eddig valamely fogást, ügyességet csak ugy lopva kellett a mestertől eltanulni, tehát többnyire félszegen sajátíták és terjeszték el azt, — míg ezt kikerülni segítik az ipartanodák, mellyeknek tanítói versenyestől nem tartva, minden jobb módszert szívesen adnak át tanítványaiknak.

Az ipartanodák felállítása tehát egyik legsürgömbb teendő ott, hol az ipar még fejlődésének alsó fokán áll, s hol azt meg kell indítani. Ez által sokkal rövidebb idő alatt nyernénk számos ügyes mestereket, mint jelen viszonyaink közt, midőn az inast tanoda helyett kapálni küldik, — okos emberek helyett trágár szószátyárok közé.

Illy állásban legyen az embernek kilátása művelt iparos osztály birhatására, melly az alkotmányos jogok gyakorlatára lenne megérve.

Mennyire pedig rögtön eszközölni nem lehet, hogy minden városban egy-egy ipartanoda állíttassék, erre előkészületül könnyű és foganatos volna életbeléptetni, miszerint inasnak, vagy jobban mondva, növendéknek ki se vételessék fel, mielőtt a polgári iskolákat végzené, hol a tanulmányok közt a természettan kivonatban általán, a műtan bővebben, továbbá rajzolás is taníttassék. Ezek folytatásaul a vasárnapi iskolák szinte mulhatlanok a már alkalmazásban levő növendékek számára. — Ezen eszmefolyamból láthatni, milly szoros összeköttetésben áll az iparérdek a neveléssel: de így van ez mindenben, nemcsak az iparnál, sőt mondhatni, a nemzet anyagi és szellemi érdekei elválhatlan lánczolatban forrnak össze, mellynek végszeme legyen szüntelen a haza felvirágzása.

Szinte nem lehet elmulasztani a műipari kiállítások rendezését nemcsak mesterek, de növendékek számára, mint ez mult évben Pesten létesítetett.

Tagadhatlanul szükséges pedig rendőrségi felügyelet, hogy a növendékek a kellő tanításban részesüljenek, s hogy a mester tanítványa ügyességeért jót álljon, mert különben mindenki veszélyezve volna munkásai által.

Mondám, hogy a fejlesztendő iparnak tanodákra van szüksége: ez által azt értém, hogy ezek előcsarnokul, készítőül álljanak egy műegyetem kiegészítésére, — egyébkint az ipartanodákat bármilyen biztos is már az iparfejllettség, mellőzni soha sem tanácsos; mert okvetetlenül ezek, mik a természeti segéderőket felhasználni tanítván, egy czélszerűbb módszer életbeléptetését eszközlik.

Sőt az ipartanodáknak eddig figyelembe sem igen vett jó oldalakat mutatom be, mellyel a közműveltségre hathatosan munkálnak: ez pedig nemcsak az, hogy iparosaink némi tudományosságot sajátítva el, ennek behatása az életre el nem maradhat; továbbá nemcsak az, hogy így kellő becsre emeltetve a technicai foglalkozások, az ellenökben jelenleg gögös nemes ifjak könnyebben simulnak hozzájuk, s ez által az érdekek összeforradásával egy erős nemzettest nyerésére kilátásunk lehet; — de ezen felül jó oldala még, hogy lehetőségessé tevén valamely ipari foglalkozásnak megtanulását a nélkül, hogy tanpályán kívül akár több évig inaskodni, akár ezeknek lealáztatását türni kénytelenítették az ifju, — inger támad a szegényebbekben is valamely iparnem eltanulásával magának olcsó pályát nyitni külföldre, honnét tapasztalatdúsan és tetrei ösztönnel térnek szeretett hazájukba, tenni tudók és akarók bármit ennek javára, felvirágoztatására. Ha több külföldön utazott ifjunk lesz, nemcsak azt nyerjük, hogy tudományos, értő szakemberekben hiányt nem szenvedünk, de megérjük még, hogy külföldiek is jőnek hozzánk tanulni, mert leend olly találmányunk, melly be fogja hívni a művelt külföldieket e barbarnak nevezett tespedő hazába. — Illy-

szerű kiutazások szokásban vannak már is hazánk éjszaki részén, legkivált a bányavárosokban.

Az ipariskolákkal eszközöljük még, hogy hazánkban a városok egyszer már valahára az ipar bölcsője, fészke leendnek, mivé lenniök rég kellett volna, mert bizonyára nem rendeltetésök a föld és szőlőmívelés, palinkafőzés s több efélék, miket pedig legtöbbszörre üznek, de igen, hogy szabad kezű és szabad szellemű népnek menhelyei legyenek. A városi határnak leginkább csak kertekül kell használtatnia.

Kell pedig, hogy az ipar és tőle majd elválaszthatlan kereskedelmi-iskolák a kormány befolyásával mielőbb életbe léptessenek, mint ezt szívesen idvezeljük a pesti József-ipartanodában, mert ha egészen a városok önerejére, vagy épen egyes vállalkozókra bízatik, félek, hogy azok nem fogják önhasznukat elérteni akarni, mire elég fájdalmas bizonyságok vannak, — ezek pedig a siker hiánya miatt vagy csak tengenek a legjobb szándék mellett is, vagy épen tönkre jutnak. Pesten Hampel Antal kereskedelmi iskolája annyi sauyar után hol van? Temesvárott Stieber tanáré több-e tengésnél? Azok legnagyobb ellenségeik, kiknek leginkább érdekükben volna a pártolás. Győrött Meinoldét még eléggé sikerült fentartani.

X.

Kölcsönös hatása levén egymásra a vásár és iparnak, kétségkívül van, hogy az ipar fejlettsége biztosabb vásárt, azaz rendszeres üzletet tesz lehetségessé, s azon kereskedelmi kiskorúságra mutató vásári formalitásokat nélkülözhetővé teszi: szintugy a folytonos élénkségű üzlet egy leghatalmasabb rugója az ipar emelésének, mint-hogy a kelendőség sarkalja az ösztönt iparos foglalkozásra. Mind e mellett könnyen támadhat a kérdés, mellyik igényli e kettő közül a korábbi figyelmet, azaz, valjon az iparral kell-e hatni az üzlet nagyszerűsítésére, a vásár biztosítására, vagy a vásár czélszerű rendezésével az ipar emelkedésére? Mellőzve jelenleg azt, hogy erre hihető sulyereje lenne még a földmívelés állásának, viszonyainak is, sőt annak némi esetben eldöntő hatályát megtagadni nem lehet: mi szorosán a két czímzett érdeket tartva szem előtt, ugy vélekedünk, hogy előbb érdemli gondos figyelmét, sőt tetteleges beavatkozását az ipar a kormánynak és illetőleg törvényhozásnak, mintsem a vásári érdek, és pedig azért, mert tagadhatlan, miként az emelkedő ipar magának vásárt fog teremteni, minthogy mélyen érdekében fekszik készítményeinek folytonos kelete, s minden utakat felkeres, hol azoknak kifolyást eszközölhet; míg a kereskedés több ágának nagy emelése által nem kevés okunk lenne tartani, hogy a honi műipar elég üzleti cikket szolgáltatni képes nem levén, ezek idegen árukkal ömlesztének el üzletünket, s a piacról a gyengébb honi ipar készítményeit még leszorítani is hatalmukban fogna állani; mi által

pedig egészen ellenkező credményre jutnánk, mintsem szándékunkban vólt, mivel a homi ipart emelés helyett elnyomnók. Adnátok csak ösztönt és alkalmat iparunknak, higgyétek, kifejlenék az, — most nincs ki védje, míg elég, ki gátolja. Igen, nincs ki védje, mert alig hiszem, ki a mondottak nyomán a céheket iparvédeknek állítaná, míg lehetne: a honfiui lelkesedésre másutt sem lehet építeni, nem hogy nálunk, ismert szalmatüzü népnél, hol még számtalan ellentörekvésekkel is kell küzdeni e rövid ideig tartó lobogásnak is. De van, ki gátolja, és pedig hatalmas ellenszerek: egyfelől magok az iparosok és intézvényeik, a vevők részéről az előítélet.

Tehát legelőbb is az ipart kell mennyire lehet, nagykoruságra emelnünk: a három főemelyút tárgyalám már.

A védvámok jogosságát és célszerűségét már inkább elfogadta a politicusok józanabb része, mint hogy bizonyos lap erőlködésére számalom mosolyánál egyébbel válaszoljon, melly megmutatni igyekvék, hogy a védvámok mellett egyedáruságot nyert iparosok úgy sanyargatják a vevőket, mint nekik tetszik; persze, ha a belföldi verseny is holmi monopoliumokkal megkötetnék, vagy a nyers anyagok kivitele megtiltatván, ezeknek becse elsilányulna a vevők önkénye miatt. De ha benn elég versenyes van a nyers anyagok vevésére, s elég az áruk eladására, ezek egymást mérlegelni fogják mind nyersanyag termesztoinek hasznára, mind a készítmények vevőinek javára, a nélkül, hogy maguknak ártanának, mert veszteség mellett nem folytathatná egyik is foglalkozását. Hogy pedig belföldi verseny fejlődében levő iparnál védvámok által teremthető, s nagykoruságra csak iparszabadság és ipartanodák, azaz iparilagos növelés által emelhető, láttuk a fenebbi cikkeken. Igaz, hogy a védvámrendszer hatalmas bajnoka List maga is azt mondja, mikép a védvám nem mindig képes iparfejltséget teremteni, ide sokat tesz a kormányalak is, mert lám délamericaí democraticus statusokba védvámok mellett sem költöztek gyárosok, mivel a vadtömeg akkor szüntetett meg birtokegyenlőtlen-séget, mikor akart, vagy Oroszországban az önkényü kormány rendelete következtében van csak csalószér a beköltözésre: de úgy hiszem, a mi alkotmányunk, kivált jelen országgyűlés ujjáteremtése után, csak képes lesz elbirni a személyes szabadság mellett a kezek szabadságát is.

Leghatalmasabb fegyvere az iparszabadság elleneseinek, hogy akkor mindenféle jött-ment egyén bárhol letelepszik s a helybelieknek tán hátramaradásával állit műhelyt, mivel családtalan levén, kevesb nyereséggel beéri, mint kinek keze után többeket kell tartani. A Franciaországban szokásos s nem is nélkülözhetetlen kézműi levél váltása és jól rendezett rendőrségi ügyelet minden bajt elhárít. A honositási törvénynek telepedésről szóló cikkében benn van, hogy minden telepedni akaró, ha idegen, ha hazai, illető törvényhatóságától foglalkozásának megnevezésével ellátott bizonyoságlevelet kénytelen előmutatni, tehát tudni fogja a hatóság, hogy jóra való ember-

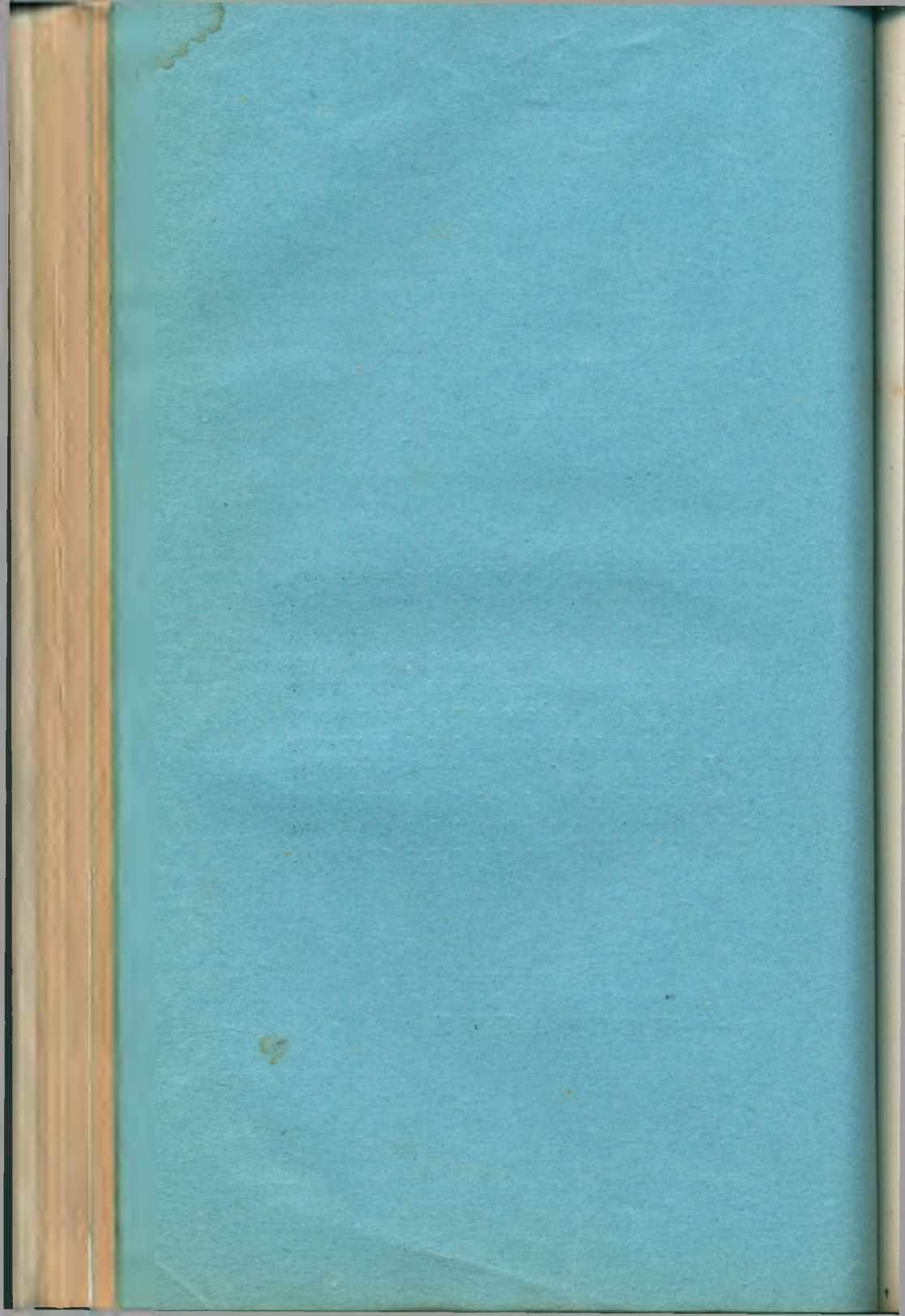
rel szaporodott a lakosság; mi pedig a kevesebb nyereség miatti aggalmat illeti, hisz a kézműi levélért, műszerekért és feldolgozási anyagért ő is sokat költeni kénytelen, ugyannyira, hogy a régibb mesterek mérsékelt nyereségénél alig képes olcsóbban engedni ármit; ide járul, hogy józan számítással ő maga az egész várost cikkekkel ellátni nem kívánhatja, tehát oktalán olcsóbbításra nem törhet annál is inkább, mert neki is érdekében fekszik a vagyonosodás.

Ugyde azt mondják a mostani rendszer védői, hogy nincs rendszeres rendőri hatóságunk. Igazok van, de küszöbön a városok rendeztetésének életbeléptetése is, s ekkor, úgy hisszük, elkerülhetlen a rendőrség célszerű organizatiója, melly azután kevés kívánni valót hagyjon maga után; s nem is azt kívánjuk mi, az iparszabadság óhajtói, hogy ha ma kimondtuk a céhek eltörlésének mellőzhetlenségét, hát holnap már eltörljék: csak mint meghányói ezen érdekeknek, érlelni akarjuk a tárgyat, hogy a törvényhozó testület láthassa a nép közti véleményeket egyik vagy másik fél mellett, s ezek mérlegelése mellett döntse el a mindenesetre életbevágó kérdést.

Legfőbb kívánság mindenesetre az, hogy a városok jelen rendszerének eltörlésével a jelen organizatió feneklő céhszisztem is semmisítették meg s a behozandó rendezés egyszersmind utat nyisson az ipar felszabadításának, mellyel bár soká ne késsenek a honnak atyái.

Annyi szép és szent érdek talált már ellenesekre, miszerint lehetlen nem csodálkoznom azon, hogy az ipartanodáktól még eddig a célirányosságot valaki eldisputálni nem törekedett.

Dr. BALLAGI GEZA.

TARTALOM.

	Lap.
Vezérelvek	3 - 6
Országgyűlés	7 15
Unio	15-19
Megyék. - Oppositio	19-28
Városok	28-32
Esküdtiszékek	32-36
Anyagi érdekek	36 40
Nevelés	40-52
Nemzetőrség	53-57
Helyhatóság	58-62
Vásár és ipar	63-84

